

ORIZONT

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii

REVISTĂ A UNIUNII
SCRIITORILOR DIN
ROMÂNIA

SERIE NOUĂ, 32 PAGINI

IULIE 2026

NR. 7 (1731)

ANUL XXXVIII

2 LEI

www.revistaorizont.ro

7

VLADIMIR TISMĂNEANU

Despre libertatea de a fi tu însuți

Lucian
P. Petrescu
INIMA:
UN SCÂNCET,
O SPERANȚĂ

Trecute vieți de cărți și cărțile

Alexandru ORAVIȚAN

Nu poți avea toate cărțile din lume. În această constatare, pe jumătate comică, pe jumătate melancolică, e concentrată una dintre cele mai bune intuiții ale lui Radu Pavel Gheo din *Viața de după carte*¹. Visul Bibliotecii borgesiene, totale, al Cărții absolute care le-ar conține pe toate celelalte, nu poate fi împlinit. Bibliofilia apare astfel ca o formă civilizată de resemnare: „Nu poți avea întregul, dar poți avea o bucăică întreagă din întreg”. De aici pornește cartea lui Gheo. Nu dintr-o simplă pasiune pentru rarități, deși fascinația există și se simte la fiecare pas, ci din convingerea că o ediție de colecție, un autograf sau o pagină cu însemnări pot invoca o întreagă istorie.

În siajul titlului, pentru Gheo, cartea nu își încheie existența după ce a fost citită. Abia atunci începe o altă viață, mai discretă și mai greu de urmărit. Exemplarul circula, se pierde, e vândut ori dăruit, adnotat sau mutilat. Ajunge în biblioteci publice sau în anticariate. Unele exemplare, cu mult noroc, cad în mâinile unui cititor care le descifrează urmele. Opera are istoria ei, fixată cu ajutorul demersurilor critice subsecvente. Exemplarul de carte are o biografie mai fragilă, dar nu de puține ori infinit mai surprinzătoare. *Viața de după carte* este tocmai această biografie materială a literaturii, reconstituită cu instrumente de detectivistică literară și cu instinct de prozator.

Gheo cunoaște bine vocabularul și ritualurile bibliofiliei. În același timp, își privește pasiunea cu o autoironie care face foarte bine cărții. La un moment dat, după ce trece prin ierarhiile subtile ale hârtiei japoneze, ale hârtiei Vidalon și ale exemplarelor cu semnături simandicoase, el recunoaște că „există o doză de țicneală în elevata și sofisticata patimă bibliofilă”.

Consolarea vine imediat, căci e vorba despre o „țicneală colectivă, focalizată pe cărți”. Fără această luciditate comică, volumul ar fi riscat să devină o pledoarie prea solemnă pentru o pasiune de nișă. Așa, el rămâne viu și plin de voluptatea căutării.

Unul dintre mecanismele prin care exemplarul iese din anonimatul tirajului este autograful. Semnătura și dedicația îl transformă într-un obiect individualizat, aproape unicat. Autograful este, spune Gheo, „o personalizare a cărții-obiect”, iar dedicația creează iluzia unei legături directe între autor și posesorul acelei cărți. Mai important încă, dedicațiile devin mijloace de caracterizare a personajelor unei istorii literare privite lateral. Câteva cuvinte scrise în grabă pot spune ceva despre temperamentul celui care le-a așternut. La Camil Petrescu, dedicația pare să continue orgoliul și sociabilitatea autorului, dorința de a marca relații și de a rămâne memorabil.

La Panait Istrati, dimpotrivă, o dedicație către Gala Galaction capătă forma unei mici intervenții prietenești: aflat la Paris, Istrati încearcă să-i faciliteze prietenului său intrarea în circuitul traducerilor franceze. Într-un caz, dedicația păstrează reflexul prestigiului; în celălalt, energia generoasă a unui învins care încă mai crede în prietenie. Rebreanu păstrează o sobrietate aproape rigidă, iar Fănuș Neagu își continuă teatralitatea verbală și în dedicații. În aceste pagini, culisele literaturii devin unori mai revelatoare decât scena principală.

Cele mai interesante momente sunt însă acelea în care urma nu lămurește, ci deschide o enigmă. Un exemplar din *De două mii de ani...*, semnat de Mihail Sebastian în iulie 1934, are partea de sus a paginii decupată. Semnătura a fost păstrată, însă dedicația a dispărut. Ce putea conține acea bucată de hârtie? Cine a avut interesul să o elimine? Gheo nu forțează răspunsul. Lasă ipotezele să se înmulțească, iar tocmai această prudență dă forță episodului. O tăietură de câțiva centimetri pe o pagină poate concentra antisemitismul interbelic, ruptura dintre Sebastian și Nae Ionescu, fragilitatea prietenilor intelectuale și neliniștea destinatarului necunoscut. „Dedicația pierdută” este, în fond, o povestire polițistă construită în jurul unei absențe.

În alte texte, investigația ajunge la o certitudine documentară. Cazul traducerilor lui Paul Celan este exemplul cel mai solid. Gheo pornește de la două traduceri românești din rusă, semnate Paul Antschel, și urmărește felul în care versiunea românească a romanului *Un erou al timpului nostru* de Lermontov reapare, modificată și stilizată, sub semnătura lui Al. Philippide. Comparația pasajelor îi permite să formuleze o concluzie nuanțată: nu e vorba de un simplu furt, nici de o traducere cu totul nouă, ci de un text românesc al lui Celan revizuit masiv de Philippide. Aici se vede foarte bine etica investigației lui Gheo. El caută urma, o verifică, o pune în context și se oprește înainte ca ipoteza să devină sentință.

Un episod la fel de revelator este cel despre volumul arghezian *Flori de mucigai*. Gheo cumpără un exemplar deteriorat, lipsit de o pagină, pe care un fost proprie-

tar o completase de mână. Pentru un colecționar purist, defectul ar scădea valoarea volumului. Pentru Gheo, tocmai imperfecțiunea îl face viu. Cineva ținuse atât de mult la carte încât a încercat să-i refacă integritatea. Apoi apar însemnări în franceză, notații ritmice și semne misterioase lângă titluri. Un exemplar imperfect este (re)descoperit astfel sub forma unui atelier de lucru, ce prilejuiește intrarea într-o filieră culturală întinsă până la Max Blecher.

Acesta este, poate, farmecul principal al volumului. Gheo se desparte de idealul colecționarului care vânează cărți impecabile, cu paginile netăiate. Nu îl atrag numai autografele rarissime sau dedicațiile dintre scriitori importanți. Îl interesează și cartea tocită, cu pagini pătate. În paginile despre un exemplar din *Schițe nouă* al lui Caragiale, autorul formulează limpede distanța față de bibliofilia sterilă. O carte „vârstată de însemnări, sublinieri și comentarii” capătă, pentru el, „o viață suplimentară”. Cartea neatinsă poate fi prețioasă, dar rămâne tăcută. Cartea citită, trecută prin mai multe mâini, mereu păstrează ceva din cititorii ei dispăruți.

Când se ocupă de reviste, Gheo schimbă scara observației. Nu mai urmărește destinul unui exemplar, ci configurația unui moment literar. O revistă culturală veche, legată de actualitatea momentului ei, capătă în timp valoare de instantaneu. Autorul o numește foarte inspirat „fotografie de etapă”. Un număr din *Azi*, din 1934, îi permite să privească împreună scriitori pe care istoria îi va despărți brutal. Cititorul de astăzi cunoaște destinele lor, însă revista nu le cunoștea. Tocmai de aici se ivește tensiunea, căci obiectul păstrează prezentul în inocența lui, înainte ca viitorul să-l judece.

O altă formă de fotografie materială apare în paginile despre *Jurnalul literar* al lui G. Călinescu din 1947-1948. Acolo, Gheo descoperă un exemplar care pare să păstreze urmele intervenției cenzurii, sub forma unor pasaje încadrate și variante curățate. Cuvântul folosit mai târziu de Al. Piru, „supresuni”, capătă în acel obiect o formă concretă. Revista-obiect devine, din nou, document istoric.

Epilogul despre „cărțile fără casă” dă volumului o notă mai gravă. Ștampilele bibliotecilor școlare, sindicale, spitalicești sau universitare arată destinul unor instituții dispărute sau golite de sens în tranziție.

Cărțile au ieșit din spațiul public și au ajuns la vânzători particulari, apoi, uneori, la alți cititori. Episodul respectiv nu ar trebui citit exclusiv în cheie tristă, pentru că recirculararea le salvează de la moartea în depozite sau de la dispariție. Dar rămâne întrebarea despre felul în care o cultură își risipește și își recuperează patrimoniul.

Viața de după carte este, în cele din urmă, o colecție de povestiri despre cărți, migălos documentate și scrise cu plăcerea digresiunii controlate. Valoarea ei stă în felul în care transformă bibliofilia într-o metodă de cunoaștere literară. Gheo citește autografele ca portrete, dedicațiile ca diagnostic al unor relații, însemnările ca începuturi de proză, revistele ca fotografii ale unor epoci și ștampilele ca urme ale unor instituții dispărute. Din obiecte fragile, adesea modeste, el reconstituie o istorie literară laterală, mai puțin oficială, dar de multe ori mai vie și mai plină de semnificații.

¹ Editura Polirom, Iași, 2026, 264 p.

Autonomia sub supraveghere

În *Un turn de fildeș în comunism? Institutele umaniste ale Academiei RPR în România lui Gheorghiu-Dej*¹, Cristian Vasile investighează o zonă mai puțin frecventată a istoriei intelectuale postbelice: mediul instituțional al cercetării în științele umaniste. Autorul precizează că nu a urmărit o colecție de studii despre institutele Academiei, ci „o lucrare despre cercetarea socioumană în sine”, privită în interiorul unui sistem academic ideologizat și în raport cu puterea politică. Astfel, studiul urmărește felul în care se produce cunoașterea într-un spațiu unde autonomia profesională e mereu condiționată.

Dincolo de a fi o retragere confortabilă, „turnul de fildeș” din titlul cărții devine o formă precară de existență instituțională. Institutele umaniste ale Academiei par, la prima vedere, spații specializate, protejate de ritmul brutal al politicului. În realitate, reorganizarea Academiei după 1948, prin schimbarea din temelii a legislației și a temelor acceptabile, afectează însăși măduva activității științifice. Pe lângă arhive și bibliografii, cercetătorul trebuie să opereze și cu un orizont ideologic pe care trebuie mereu să îl anticipeze.

Un merit al cărții este deplasarea accentului de la bi-

ografia morală izolată către mecanismele instituționale. Cristian Vasile nu evită figurile recognoscibile ale epocii, dar le așază în rețele de (inter)dependență și supraveghere atentă. Mihail Roller și Andrei Oțetea, Iorgu Iordan și D. Macrea, G. Călinescu și Mihai Ralea devin importanți prin ceea ce dezvăluie despre supraviețuirea profesională în raportul complicat dintre competență și obediență. Volumul se ferește astfel de verdictul rapid.

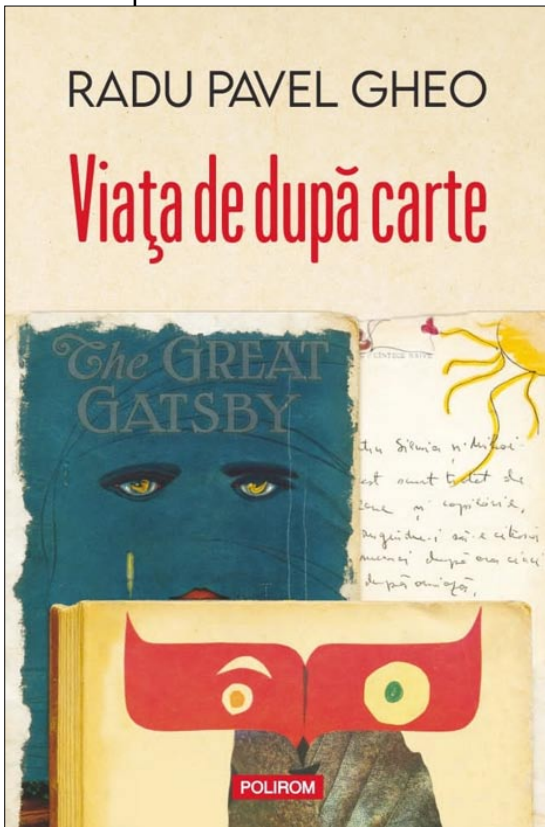
Lumea cercetării în științele umaniste nu apare ca spațiu al rezistenței pure, dar nici ca anexă inertă a propagandei. Ea se manifestă sub forma unui teritoriu traversat de compromisuri și încercări de conservare a standardelor. Arhitectura volumului susține această lectură. După reconstituirea cadrului legal al cercetării, autorul urmărește disciplinele în dinamica lor proprie. Istoriografia este reconfigurată prin schimbarea autorităților și a temelor legitime. Filosofia devine o scenă vizibilă a supravegherii doctrinare. Lingvistica și istoria literară păstrează urme de continuitate profesională, însă, în spatele ușilor institutelor, rivalitățile personale sunt complicate de imperative politice. Din aceste secvențe se desprinde imaginea unui

câmp intelectual administrat, în care valoarea profesională poate conta, dar rareori de una singură.

Cartea convinge prin refuzul spectaculosului. Scri-sul lui Cristian Vasile rămâne sobru, atent la nuanțe și la cronologii, iar demonstrația înaintea prin acumulare de probe. Uneori, densitatea informației solicită un cititor dispus să urmărească detalii instituționale, schimbări de titulatură și mutări de personal. Dar tocmai aici se află miza cercetării. Comunismul nu controlează cultura numai prin epurări sau interdicții vizibile. Mișcarea de acaparare vine și prin intermediul administrației, al stabilirii ierarhiilor și mai cu seamă prin impunerea subtilă a ceea ce poate fi spus cu autoritate științifică.

Un turn de fildeș în comunism? oferă o contribuție necesară la istoria științelor umaniste românești în perioada Gheorghiu-Dej. Institutele Academiei au fost simultan locuri de control și spații în care anumite forme de competență au continuat să funcționeze, chiar dacă sub presiune instituțională și ideologică. Imaginea rezultată este neliniștitoare prin lipsa ei de comoditate morală. „Turnul” nu este demolat. El rămâne în picioare sub pază, cu ferestrele deschise doar cât permite regimul. (Al. O.)

² Editura Corint, București, 2024, 448 p.

Norman Manea la 90 de ani

Una e pe scara blocului, altul e pescarul blocului

Marcel TOLCEA

Unii politicieni cred, aproape mistic, că lumea e la cheremul lor. Ce atitudine chermistică! ● Dacă aş fi pasăroi *just married*, precis aş pleca în luna de mierle. ● Mercurule din termometre, că mai rău nuţ pot spune! E o căldură în Europa de să nu mai laşi Marea Britanie afară. ● În ton cu vremea: fulgera şi tuna fish! ● Şoptitul e un fel de 8 rostit în şoaptă, aproape tiptil. ● Îmi propusesem să mă uit cu urechile şi cu frăguţa din inimă la un concert cu U2. Apoi m-am deconcertat. Şi U2 vă mai deconcertaţi așa? ● Lunea, circul prin cameră bară la bară. P.S. Circul e aici verb. ● Dacă nu dorm nici în noaptea asta, trec la dieta vegheană. ● Sindicatul cititorilor civili cu deficit diegetic speră ca romanele poliţiste să nu se pensioneze înainte de citire. ● În sfârşit, pe strada Franz Liszt se toarnă şi balast. But not least. ● Dacă poţi citi (în) acest post, înseamnă că eşti omnivor. ● Ştiu că nu „serviţi”, dar parcă aş inventa o Supă alfabet cu diacritice. ● Cred că noaptea asta fac o noapte roşie, așa că o s-o petrec într-o clubeniță. ● Mă gândesc să dau admitere la Facultatea de Arte şi Meserie Te Halesc. ● Ca să nu uitaţi articolul hotărât în nemţeşte, puteţi trece Fraţii Jderi la masculin, feminin şi neutru: jder, die, das. ● Adevăratul circ vegan e cu dresură de soia. ● Până la urmă, regina stupului s-a miluit de albinele fumătoare şi le-a permis să aşeze scrumul galben în scrumiere. ● Aş vrea să scriu ceva la fel de inteligent ca „noapte bună”, dar mă tem că toţi vrem să fim deştepti. ● Familia tradiţională înseamnă căsătoria dintre un bărbat şi o femeie. Sau chiar alte femeie. ● Toate farmaciile cred în teoria constipaţiei. ● Cu un inginer constructor de nădejde şi cu un mic studio de înregistrări, clar că faci podcastele în Spania. ● Dacă Neil Armstrong s-ar fi născut în România, nu văd cum i-ar fi ajuns pensia de la lună la lună. ● Să mai atenuăm puţin din incorectitudinea politică: „Bătătoare la ochi”. ● Aşa de dinţi visează să sfoarăie. ● Azi-noapte cred că am surprins un fulg de nea ce era ningelos pe o fulgă. ● Umbra de sub gazeul de mătase al pălăriei sale se mişca atât de strălucitoare prin grădinile Sankt Petersburgului încât, dintr-un reflex ezitant, curtenii francezi au sperat să fie Madame de Chateaubrillant. ● Să nu trunchiem realitatea, oftă pădurarul la capătul unui ocol silvic. ● Dacă eşti superstiţios, înainte de a te hotărî să împuşi pe cineva, e bine să ai o pre-muniţie bună! ● Cu ocazia zilei de 13 iunie 2020 şi a debutului Olandei la Campionatul European de Fotbal, trăiască Țările de Jos Iliescu! ● La întrebarea „Ce a fost mai întâi: oul sau găina?”, răspunsul corect este Muntele Găina. ● „Oare dacă fac un tur de Ardeal ce porneşte din Turda şi mă întorc tot în Turda, n-o fi, cumva, un tur de la Turda la re-Turda?” ● Din mitologia filmelor greceşti XXX: Dacă nu performezi cum trebuie, primeşti Nana Mouskouri. ● Când nu mai aveţi încredere că Binele învinge Răul, gândiţi-vă că o cutie de Lacium conţine 50 de miliarde de bacterii bune. ● O soluţie la o problemă geometrică: Sebastian Ghiţă poate fi arestat în elipsă. ● Vând *Enciclopedia Relaţiilor Publice*, en gros şi en detail: de la alfa la Omega Image. ● Alexandru cel Bun a fost fiul din flori al lui Al. Binele. ● Vinovaţi de toate alergiile, în România, vor fi mereu numai acarienii Păun.

Poeme de Călin-Andrei Mihăilescu

Mac

Un brotac
face mac;
derutac,
sare-n lac;
raţa vine să-l aline:
ham şi oac
şi miau! cu bine!

Un gînsac
face mac;
ignorîndu-l,
dar stimîndu-l,
raţa-l face
pe macac
de ruşine.
Un gîndac
din rucsac
face mac.
Ete, nac!
zice raţa,
asta chiar că nu e bine.

Cum să-ţi faci un tigru cînd chiar ai nevoie de el

M-am trezit din somn speriată
atacată de-o armată
de gazele fără milă –
coarne mari, nara subtilă,
că mă miroseau pe unde
nu mă mai puteam ascunde
Ce să fac? Tremuram toată,
dar mama mi-a zis: armată
de gazele fără milă?
măii, tu te-ai prostit, copilă!
Desenează-ţi tu o fiară
să le sperie, că zbiară
mai ceva ca domnul Gelu
cînd nu a găsit hotelu’.
Şi m-am pus pe desenat
(era zidul lîngă pat,
am tras dungile pe zid
şi-ntre ele-am pus un fid
să le sperie pe ele,
domnişoarele gazele).
– Ce-i un fid? m-a-ntrebat
mama,
că nu seamănă cu lama,
cu leul ori crocodilul,
ia zi-mi, care este şpilul?
Mamă, are colţii lungi,
dinţi puzderie şi dungi
şi aleargă reepedea
pe gazelele să le dea
în târbacă, dacă – bis! –
vin să mă atace-n vis.
– Dungile nu-s trase bine:

ăsta-i figru, nu e fid;
l-ai băgat la închisoare
sub dungi lungi, ca la partid.
Aşa că ia dungile
cît or fi de lungile
şi-nvîrteşte-le oleacă
pînă cînd o să le placă,
că doar le-ai făcut un dar:
le-ai pus perpendicular.
Dup-aia pui între ele
fiara aspră, ca din stele,
felină cu muşchi ca piatra,
labe moi, dintr-una-n patra,
cu dinţi lungi şi-ochi feroci,
ce-ard cît pînea poţi s-o coci,
care fac din noapte zi
cînd vrei tu şi cît vor şti:
ea le vede pe gazele
cînd nu se pot vedea ele.
Asta, mamă, nu e figru
şi nici fid: ditamai tigru,
care-o să te apere,
ochii cît îi scapere.
Şi așa l-am desenat:
tigru-n zid şi jungla-n pat
şi cînd vin gazelele,
sare: fug belelele
şi-mi rămîne-n zid un gol,
intră frigul ca la pol –
şi ce? ninge drept prin el
nici nu-mi pasă: nu-i gazel-
ăăă făcută din zăpadă,
golul ăla e o nadă,
tigrul vine înapoi
să mă apere. Noi doi,
eu fetiţă, el tigruţ,
să ne pisicim finuţ.

Cînd rujul (roşul buzelor) e treaba buburuzelor

Cu cîrmîz pe cîrmă,
cu şofran pe urmă
să te dai c-un pai,

dar pe ruj cu buze,
singură, pe suze-
tă, să nu te dai,

căci o buburuză
mică, andaluză,
s-a apropiat

şi cu picioruşe-
le-i pe buze, tuşe-
le-i te-au meduzat:

roşie-eşti pe buze,
ruj de buburuze,
de la gîdilă.

Inima: un scâncet, o speranță

Lucian P. PETRESCU

Cristian Pătrășconiu: Ce e în inima unui om?

Lucian P. Petrescu: O întrebare chiar „pe cord deschis”... Sigur că, de-a lungul vremii, am văzut, pe îndelete, ce e în inima unui om. În 1993 am deprins, într-un Institut prestigios din Nisa, tocmai pe Coasta de Azur, o specialitate cardiologică nouă, cel puțin pe atunci, împreună cu prietenul meu de o viață, excepționalul om și chirurg cardio-vascular, prof. dr. Marian Gașpar. În tot vestul țării, de pildă, asta nu se practica. Cardiologia invazivă. Intervențională. Sânge-rândă, nu prea poetic spus. Până aproape de jumătatea secolului XX mai supraviețuia un principiu: „nu atinge inima”.

Lucian P. Petrescu

Ei bine, cardiologia invazivă și chirurgia cardiacă au încălcat porunca asta, fără echivoc. De atunci, cel puțin 25 de ani, am tot atins inima. Am văzut ce e înăuntru, atât în intervenții chirurgicale „pe cord deschis” cât, mai ales, în cele percutan transarteriale, fără incizii, fără disecții. Mai ales în teritoriile coronariene, în special în situația, poate, cea mai dramatică, de infarct miocardic acut, procedând la dezobstrucția, în cel mai scurt timp, a cheagului care a blocat artera coronară, cu necroza – moartea consecutivă a fragmentului de miocard (mușchi cardiac) irigat.

Desigur, nu ne-am limitat la asta. În medicina adevărată, este vorba despre o muncă în echipă, nu de singularitate. Nu ne-am restrâns, repet, doar la circulația coronariană, ci am „umblat” și prin alte teritorii vasculare – cerebrale, viscerele, periferice, ale membrilor. Cam peste tot pe unde ateroscleroza și tromboza conduceau la pagube uriașe organice sau chiar la moarte. Ba mai mult, am început să înlocuim proceduri chirurgicale – schimbări de valve ale inimii, întăriri (protezări) de pereți ai aortei etc.

Dar s-o luăm de la capăt, răspunzând întrebării dumneavoastră. Îmi amintesc de rugămințile mele către răbdătoarea mea soție, artist plastic înzestrat și generos: desenează-mi, te rog, inima, pe secțiune, cu detalii pentru fiecare parte, cu grijă... Pentru studenți, pentru articolele, pentru cărțile de publicat. Luând-o de la capăt: oricum, primordial, filo și ontogenetic, inima e unul din primele organe embrionare ale unei ființe înzestrate cu sânge, circulație și respirație. În mod particular, adică omenește, în plus, cu reflecție, și mai ales, autorefecție...

Dar în mod direct, nu neapărat prozaic, în inima unui om e... sângele. Sânge oxigenat de plămâni, plim-

bat (pompat) de mușchi (pereți ai inimii), pe nume miocard, septuri, valve, orificii, artere care hrănesc mușchiul cu pricina, coronarele de care am vorbit. Pe de altă parte, miocardul e cel mai harnic și mai greu încercat mușchi al corpului uman. 24/24, 7 din 7, cât mai mulți ani... Sisif. Precum și circuite (literalmente) electrice, care să inițieze și să conducă impulsurile pentru fiecare contracție (bătaie).

Dar nu numai. Mai e și... *speranță*, vorba unei poete, ascunse atât cât a trăit, azi dragă aproape tuturor, Emily Dickinson, „*Speranța e ceva cu penel/ Care-și face cuib în inima-nercată/ Și care cântă-o melodie nerostind cuvinte,/ Fără-a conțeni vreodată.*”. Ceva sinonim cu sufletul. Vezi *Anatomiiști în căutarea sufletului* ori îndoielile lui C.G. Jung, nicidecum eliminate de pozitivismul științific al unui Karl Popper ori Thomas Kuhn. Filosofia științei? E complicat, dacă nu inutil. Gânduri, tresăriri, pulsuni, speranțe, avataruri, adică un întreg neant al cunoașterii medicale și nu numai... Nimic la modă.

– Și mai mult: ce e acolo, în inima unui om și nu se vede?

– Aparent, un scâncet, o inginerie a numerelor naturale, o sumă de „contracții ale vieții”, din păcate (ori fericire), predestinată – vreo 2,5 miliarde per/viață. Un motor responsabil cu supraviețuirea viscerelor. Dar nu neapărat a gândurilor. *Gândul, singur, e energie pură, o formă perenă de materie.* Așadar, indestructibil. Spun eu și mă întorc, probabil lipsit de profesionalism ferm, adică rece și distant, la C.G. Jung? Un gând sinistru, prin exoterism opus spiritului științific, nu și celui sugerat de fizica relativistă și, mai ales, cea cuantică. Nu, nu sinistru, cred eu, mai degrabă izbăvitor. Cum e în realitate? Habar nu am, după 45 de ani de cardiologie. Ani inutili, relevanți? N-am un răspuns, mă îndoiesc de toate și nu neapărat exclusiv cartezian. Dar sunt dator cu răspunsul sec. În mod cert, chiar și redundant spus: speranță!

– Există poezie în cardiologie? Sau mai degrabă proză, multă proză?

– Proză sunt, de pildă, rapoartele noastre medicale. Unele ambițioase și intransigente, în toată naivitatea lor formală. În toată dorința lor de exhaustivitate și obiectivitate. Proză e și dezbaterea, în scris, față în față, ori *online*, pe teme biologice – interminabilă și rareori însoțită de talent, firește. Vorba lui Monsieur Jourdain – *nu știam că vorbesc în proză.* Poezia, în schimb, e viața însăși, tot inefabilul ei, iar inima are vădită legătură cu asta. Totul, desigur, nevăzut, necunoscut. Incalculabil. Vai, a nu se da asta spre lectură tinerilor medici, la început de carieră! Și nici, cu tot dinadinsul, poezilor.

– Cu ce scrieți literatură? Vreau să spun: cu inima sau cu mintea?

– Ar fi bine (sau nu?) să răspund simplu: cu mintea. Dar întocmai când mă podidește mintea, încerc, din răsputeri, să mă opresc. Să nu cad într-un soi de *contra-discurs*, cum îmi spunea mai ieri un prieten bun, Mircea Mihăieș. Un ton pur și simplu anost, un dicteu sec, discursiv așadar, de-a dreptul atavic. Dacă reușesc să mă opresc la timp? Un om rămas în istorie a spus: „*Experiența e numele pe care îl dau toți greșelilor pe care le fac*”, și nu-i dau numele. E prea des invocat în *quotes*, cât pentru două vieți, poate e un simplu exces de zel al istoricilor ori al internauților neconsolați – cei din urmă și mai puțin credibili.

Dacă scriu cu inima? De multe ori mă ia inima pe dinainte! Există sintagma asta? Dar, în ciuda stângăciei mele prozastice, sper că înțelegi ce vreau să spun... O las pe seama unor distinși profesioniști ai disecției textului literar și ai mediului cultural, cum sunteți dumneavoastră, domnule Cristian Pătrășconiu. Dar cum ați publicat și poezie... până și asta devine o problemă.

– Apropo de literatură: aceasta este, pentru dumneavoastră, o evadare sau, mai ales, viață adevărată?

– Ludwig Wittgenstein, pe care-l iubesc încă din prima tinerețe, spunea: „Limitele limbajului meu sunt limitele lumii mele”. Doamne, nu mă compar, nici pe aproape, dar mă regăsesc... Răspund cu toată sinceritatea mea, altminteri veșnic confuză: Viață adevărată! De

multe ori, în mod clar mai adevărată decât întâmplările petrecute *random*, evident, neasumate.

– Dacă ar fi să alegeți – între a fi scriitor și a fi doctor cardiolog? Sau e chiar păcat să alegeți?

– Nu e deloc păcat, e o răspântie, o „râscrucă de vânturi”, o alegere reală, crudă dar corectă. Scriitor (dar am spus mai înainte, suma eșecurilor se cheamă experiență). La asta am visat mereu, și visez în continuare, dincolo de durata de viață (numărul bătailor inimii). Dar visul rămâne vis. Pentru statutul de scriitor nu există absolviri, diplome, gradații. Nici măcar păreri din *off*. Mda, ar fi cărțile publicate, oarecare dovezi. Poate chiar și, în ceea ce mă privește, cele câteva rămase prin edituri, maculatură ori schițe intolerabile politic ori artistic, cele dinainte de 1989.

Așa s-a întâmplat și *haoticul întâmplător*: imediat după „evenimentul” din decembrie 1989, m-am pomenit cu un telefon. Excepționalul scriitor și editor Mircea Ciobanu – pentru mine, până atunci, un mare necunoscut, cel care m-a debutat editorial – mi-a descoperit, într-un vraf de manuscrise respinse în depozitele editoriale, un manuscris, și a ținut să mi-l publice, tocmai în editura mea de suflet, Cartea Românească. Îi păstrez o dragă și recunoscătoare memorie. Haosul, aleatoriul cel respins de indivizii mulțimilor mereu frustrate și însingurate, bineînțeles. Așadar... rămâne doar visul. Dar și el, tot din materia gândurilor, adică energie pură, indestructibilă. Cardiologia e o datorie morală, și nu, după o vorbă carteziană – „*o pasiune a sufletului*”. O datorie pentru minunea unicului fapt că m-am născut. Că trăiesc, în continuare.

Trebuie să fiu recunoscător *fințării*, soartei, părinților ori *Creatorului*, cum doriți. Recunoscător inclusiv semenilor care mă suportă și-mi permit conviețuirea pașnică. Și mai există o datorie: am avut un bunic, un profesionist excepțional, editor și librar. Și mai am o mamă protectivă și talentată, literar vorbind. Nu, nu le pot trăda speranța și memoria. Cu medicina (scrisul cărților, articolelor medicale) e mai simplu și, implicit, mai puțin personal. Este, însă, tot o datorie de onoare.

– Cum taie bisturiul... prozei dumneavoastră?

– Când aspru, ori brutal, când candid, stupid-diafan, când naiv, când aberant... cam ca viața, dar mult mai puțin talentat decât ea. Muuult, mult mai puțin talentat. (Paranteză necesară pentru un scurt proces de anti-lamentare). Oricum, nu mă bazez pe propriul discernământ, când încerc să recitesc ce am scris, după câțiva ani, e cumva... de parcă aș citi frazele unui străin. Cartea nu mai e copilul meu. Poate cărțile, în fapt, chiar se scriu singure. În Evul ponegriț „întunecat”, poezia se recita în picioare, ca într-un sacrament, iar poetul rămânea, adesea, anonim. Sugestia era: *Poezia se scrie singură.* Vocea lui Hermes, apoi a muzei... și, în fine, a interpretului. Rădăcină hermeneutică. Mai concret, se întâmplă mult prea rar să-mi placă ceva din ce-mi recitesc...

– Care e inima prozei pe care o scrieți?

– Viața însăși. Probabil înțelegă mai paradigmatic, mai detaliat, și cu atât mai tragic. Precum și Istoria. Fizica teoretică. Muzica, inclusiv Muzica Sferelor (vezi Pythagoras, Aristokles aka Platon etc.). Înregistrarea și asumarea eșecurilor. Un subtitlu al unei cărți de proză, publicată mai demult, sună ca atare: *Însemnări despre vocația eternă a ratării.* Punct. Lup-dup! Lup-dup! – așa ne-a fost descrisă, la lecția de anatomie și fiziologie, înaintea celei de semiologie stetacustică, zgomotul produs de bătaile inimii. Literal. Cât despre inima prozei... Uff, mai bine nu răspund!

– De unde vin personajele/vocile poveștilor dumneavoastră literare?

– Din marile neîmpliniri, din călătoriile mele multe, răspândite prin patru zări, patru continente și două emisfere, majoritatea periopluri și stagii profesionale. Am profesat cardiologia, oarecum independent de aspirațiile mele, în patru țări, răspândite prin lume, suficient de departe de casă. Am contribuit, cu modeștele mele puteri, la formarea multor tineri, dornici de experiența oarecum sufocantă a cardiologiei. Asta înseamnă să fii profesor, formator de începuturi. Dar, cel mai probabil, direct din experiențele mele directe și extreme din fața morții (la propriu), dar și din lecturile bune (la număr și valoare mă refer, cu toată reverența și chiar *adorția* – oricât de exagerat vi se pare terme-

nul). Ori din cea mai posibil de memorat copilărie. Dacă spun *din viață*, mă laud, mint prin omisiune, oricum, sună totul ca o *tobă de tinichea*, vorba unui scriitor, acum ușor lăsat pe margine (doar politică, așa, ca de obicei). Din tot ce cred eu că sunt. *Dacă sunt* (punct de suspensie, nu moft).

– **Când scrieți, ascultați (și) pianul fratelui dumneavoastră?**

– În tinerețe, și de câte ori pot, desigur. Sunt, din fericire, și înregistrările. Până și YouTube. Sunt un *fan fanatic* (încă un stupid joc de cuvinte?) al solistului-concertist Sorin Horia Petrescu, fratele meu. În copilărie am studiat pianul clasic, chiar în paralel cu el, pe un veritabil *Bösendorfer* de concert, uriaș, cu coadă, un miracol cum a încăput în cămăruța de bloc din apartament în care locuiam noi patru – adică familia mea – ceea ce m-a făcut să-mi simt, direct și nemijlocit, propria neputință. Apoi jazz. Mă rog, o sinecură...

Dar am rămas cu o dragoste neîmplinită (dacă există și de cele împlinite), cum spun, fanatică. Bach, Scarlatti, Mozart, Bruckner, Schubert, Haendel, Prokofiev, și de ce nu, Miles Davis (mda, m-am datat și la saxofon în tinerețe, că la piston n-am fost în stare), Weather Report, Mahavishnu Orchestra, Oscar Peterson, Bror Fredrik „Esbjörn” Svensson, Etta James. Pe cine să mai nedreptățesc în sufletul meu, doar nenumind? Pe Beethoven? Am și acum controverse cu Sorin pe tema Beethoven. Furia *versus* sublimul. Precum și cu hertzii potrivii pentru muzica preclasică, barocă, romantică, impresionistă. Solistică, orchestrală, corală... Muzica este, așa cum anticii spuneau, mult deasupra cuvintelor. Muzica sferelor. Matematica proporție a numerelor naturale, virtutea supremă a perfecțiunii pitagoreic-platoniciene, esența icosaedrului regulat ce conține poliedrele ideale.

– **Există povești/secvențe din practica dv. medicală care au devenit surse de inspirație pentru literatură?**

– Uneori, în măsura în care m-au demolat (a se citi – reformulat). Medicina este, prin excelență, o experiență demolatoare. Unii (ciudații ori ipocriții, cred eu) o „învinuiesc” a fi o veritabilă sursă de bucurie, de satisfacție spirituală... Eu, cum vedeți, sunt mai sceptic. Ați remarcat și până acum. Proximitatea suferinței și a morții nu generează satisfacție, iar povestea efectului salvator de vieți al medicului nu poate rezista mai mult de câțiva ani de practică medicală. Modestia termenilor – medicul poate alina suferințe fizice, mult mai rar sufletești, și asta nu e puțin lucru – s-ar impune. Altfel, eu cred că *medicul nu poate pune piciorul în prag naturii lucrurilor*. Trebuie, cred eu, să-ți revii din reveria asta (nu e nicidecum un sarcastic joc de cuvinte).

– **În cardiologie, ritmul e semn vital; în literatură, este expresie. Sunt două forme de „ascultare” aici, dacă vreți să spunem așa. Cum se întâlnesc aceste două în experiența dv. – medicală & literară?**

– Perfect. Aritmologia este de-a dreptul o știință (stați puțin, toți laicii cred că științele biologice sunt științe exacte. Offf... iar vorbesc urât!) foarte apropiată criteriilor poeziei și, de ce nu, calității scriiturii prozei. Ritmul frazelor – mda, eu nu prea mă limitez la propoziții scurte și sacadate – oricât de lungi, de întortocheate, trebuie să respecte respirația și bătăile inimii, întocmai ca în învățarea *rugăciunii inimii* (ei, hai! – e un canon ortodox, nu trebuie să respectați automat asta, e în firea mea, nu a tuturor, știu asta).

– **Și: în ce relație puneți adevărul medical și adevărul literar?**

– Nu cred că se pot splita. Eu cred în funcția vindecătoare a cuvântului, eu cred că literatura adevărată, dacă nu poate vindeca, măcar poate alina suferința. Iar un gând este mereu un adevăr, mă întorc la Wittgenstein, „Die Welt ist alles, was der Fall ist.” („Lumea este tot ceea ce este adevărat, tot ceea ce se întâmplă), „*Der Gedanke ist der sinnvolle Satz.*” („Gândul este propoziția cu sens (o propunere cu simț)”), iar „Wovon man nicht sprechen kann, darüber muß man schweigen”. (Despre ce nu poți vorbi, despre asta trebuie să taci.). Dar și „Lumea este totalitatea faptelor, nu a lucrurilor”... Scuzați pentru calitatea traducerilor. Mda, știu, *Tractatus Logico-Philosophicus* nu mai e de mult la modă...

– **Cum îl „alimentează” pe scriitor faptul că medicul (care răspunde la același nume) lucrează cu, să spunem așa, posibilitatea morții?**

– Îl alimentează sinistru, dar profilactic: *Memento mori*... Nu personal, medicul uită primul de propria mortalitate (ori *mortitudine*, vă place cuvântul? A nu se căuta în *DEX*). Speranța medie de viață a medicului

nu e deloc grozavă. Dar în ce privește bolnavul întins pe patul de suferință... Cu asta, cu moartea, oricât de aparent logică, de predictibilă, nici un medic rămas în deplinătatea facultăților mintale nu se va împăca vreodată.

– **Ce vede un cardiolog la omul modern? Dar un scriitor? Mai ales: medicul și scriitorul Lucian P. Petrescu?**

– În oarecare măsură, cam ce n-ar fi vrut să vadă. De pildă, tatăl meu a fost medic. Pediatru. Eu, în contra tradițiilor patriarhale ferme, specific românești, m-am simțit, mereu, ca un frate mai mic; dragul de el, știa să facă asta. Gândeam, acționam cam la fel. Astăzi, în schimb, uneori, prăpastia dintre generații mi se pare mai mare decât după războaiele mondiale ori după epidemiile provocate de *Yersinia Pestis*, germenul ciumei, care frecvent a înjumătățit populația Europei, chiar până în secolul XIX. Spun asta pentru că rareori europenilor le-a păsat de „restul lumii”. Răspunsul e negativist, e clar. *Mea culpa*. O fi din cauza senectuții (să-i zicem bătrâneții, că e mai concret și nu neapărat excesiv colocvial). O inimă (adică un cord) grăbită și uitată, un suflet fugărit și uitat și el, prin cine știe ce colton al memoriei. O memorie scurtă, tot mai scurtă.

– **Ce vă neliniștește azi mai mult: degradarea sănătății fizice sau degradarea vieții interioare?**

– Evident, a doua. Față de durata vieții mele personale am foarte puține gânduri și sentimente. Nu și față de viața celor dragi mie, asta-i altceva. Dar alternativa intolerabilă pentru mine ar fi pierderea rațiunii (în fapt, cine știe cât de reală în interior). Între rațiune și capacitatea de comunicare există obstacole ori hăuri... Să nu mai vorbim despre degradarea, oarecum ubicuă, a vieții interioare, în populația atinsă de frigurile *AI*, ori de reducerea necesarului de memorat, de imaginat, de creat. Vine *machine learning* s-o facă, fiți liniștiți! (Sunt neliniștit, e clar.)

– **Ce vă dă acum speranță?**

– Copiii, nepoții, mari și constanți cititori, marea literatură care se scrie în continuare (nu doar beletristică. Al – nu v-am spus, am vrut să mă fac, în adolescență, fizician, în toată prostia mea...) Per total – capacitatea creativă a speciei, aparent intangibilă.

– **Literatura (vă) dă speranță?**

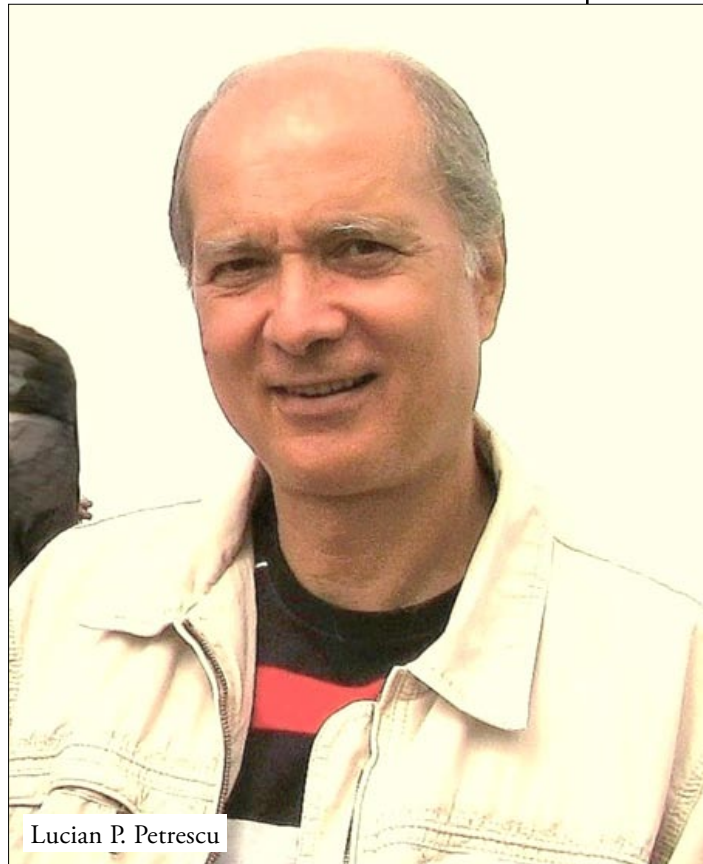
– *Întordeama!* (subliniat intenționat). Am explicat mai înainte. În ciuda unor inconsistențe ori vederi periferice întâmplătoare și, cred eu, trecătoare, foarte diferite față de nobila și milenara tradiție (nu, nu e o mostră de înghețare în trecut). La urma urmei, se scria literatură adevărată, poezie ori proză, și în orașele dintre Tigru și Eufrat, în Mesopotamia lui Sargon, vezi istoriile *Enheduanei*... 2300 de ani î.Hr. Neîntâmplător, o femeie. Precum și scrierea primului roman, probabil datorat tot unei doamne, din compania unei împărătese japoneze, pe nume Sei Shōnagon, în jurul anului 1000, ca să nu vorbim și de „competitoarea” ei directă, Murasaki Shikibu (*Povestea lui Genji* – considerat primul roman în accepțiunea actuală a cuvântului), scriitoare, ce e drept, mai puțin favorizată de soartă. Căutați, de pildă, *Cartea Pernei* sau *Confesiunile unei doamne de onoare de la curtea imperială japoneză*.

– **Aveți acum o idee simplă – director, reper – după care încercați să vă trăiți viața? Vreau să spun: și viața în scris, și viața de dincolo de scris.**

– Aleatoriu!, haosul (în sensul descris de oameni ca Edward Norton Lorenz, Paul Kammerer, Kurt Gödel), mi-e reper și director. Eu nu cred în coincidențe, ci în serialități, cum nu cred că există vreo șansă de predictibilitate și control. Astea sunt vise stupide ale modernității, ceea ce o și alterează. Mai demn trăia omul medieval, căruia orice i se putea întâmpla, fără... *hard feelings*. „*Viața e ce se întâmplă în timp ce ne planificăm de zor viitorul*”... sau cam așa, vorbă pusă în gura lui John Lennon. Desigur, un director generic și hieratic este *gândul nou, ideea nouă*, care vor da peste mine, cartea nouă care mă va hrăni precum și cotropi, familia care mă va bucura necontenit, viața însăși, implacabilă, mereu victorioasă! Vedeți, sunt și (oarecum) optimist.

– **Există o anumită tristețe pe care medicina o așază în om? Există o anumită tristețe pe care literatura o așază în om?**

– Tristețea pe care medicina o așază în om e nedreaptă și crudă, poate de asta fug toți de spitale și medici; tristețea (ori nostalgia) pe care o așază literatura în om e binevenită, există o vorbă în japoneză „*matte kudasi*” – *oprește-te și mai gândește un pic* – un îndemn la cugetare, meritat și creator. O adevărată binecuvântare. Mda, știu, vorba hazlie sună așa: *să fii vesel fără motiv, ca un copil, căci dacă aștepti unul, s-ar putea să nu vină*... Nu râd deloc. Oi fi eu posac de felul meu.

Lucian P. Petrescu

– **Este cu adevărat sănătoasă o inimă în care nu e (multă, dacă se poate...) literatură?**

– *Nu!* (tot voluntar subliniat) Un om fără o poveste, fără un narativ, al lui sau unul împrumutat, cât mai des citind, ori măcar vizionând un film, fie și documentar, este semnul unui veritabil *dead man walking*. Nu știu ce anume te poate face să nu fii interesat de gândurile, de istoria de viață a altora (și poate nici măcar de a ta).

– **De ce lucrurile nu vor mai fi niciodată la fel?**

– Să fie despre un „*fals tratat de autarhie a regnurilor*”? Aoleu, mă autocitez, rău, e o mostră de vanitate, clar abuzivă! Dar acum, serios, nu, nu este doar o parafrază heracliteană, e un fapt de viață, unul atât visceral cât și filosofic. Memoria noastră, însăși, e doar un amestec de real petrecut, comun tuturor celor prezenți în el, cu tănji, teamă, imaginație, negație, dar și *uitare* și mai ales, lipsă de *atenție* personală. *Atenția* construiește imaginea, gândul, fraza. Așa știe *hipocampusul* nostru să se descurce (acel centru cerebral al memoriei omului, asemănat, prin conformație, unui căluț de mare). Cu alte cuvinte, memoria noastră, însăși, rămâne un fals, e drept, sclipitor, dar totuși un fals.

Așa încât... da, *lucrurile nu vor mai fi niciodată la fel*. (Dumneavoastră ați început cu citarea asta)... Pentru *nimeni și pentru nimic*. (Dihotomie partizană, panteistii s-ar putea supăra). Nemaivorbind de noi înșine, de natura lucrurilor, cu toată puterea noastră de percepție, voință și reprezentare (of, iar un citat!). Dar, uite, *prietenia*, fie ea și de litere, poate rămâne aproape la fel. Un gând nobil și peren. Salut, încă odată, superba și durabila prietenie, nu doar de litere, dar mai ales de ele, a unei întregi generații timișorene, din care încă fac parte! Încă o generație de tranziție? Ba bine că nu! Nume pline de grație, de forță și rectitudine morală, și nu doar estetică, și iată – ei trăiesc chiar lângă mine și mi se alătură, cu generozitate, ori de câte ori simțirile ne rezonează, vibrațiile, *hertzii* cei mai subtil de auzit. Și încă atât de mult! *À bon entendeur, salut!* Și mulțumesc.

Interviu realizat de
Cristian PĂTRĂȘCONIU

Inima: un scâncet, o speranță

interviu

Cititorul ideal: curios, incomod sau insomniac?

CHAT GPT

Dacă ar fi să aleg, aş spune că cititorul ideal este câte puţin din toate trei. *Curios*, pentru că pune întrebări, caută sensuri şi nu se mulţumeşte cu prima interpretare. *Incomod*, pentru că provoacă autorul, observă contradicţiile şi nu acceptă ideile doar fiindcă sunt frumos formulate. *Puţin insomniac*, în sens metaforic, fiindcă unele cărţi bune continuă să lucreze în minte mult după ce au fost închise, iar cititorul rămâne cu gândurile treze.

De fapt, nu cred că există un „cititor ideal” în sens strict. Mai degrabă, este un cititor care intră într-un dialog autentic cu textul: uneori confirmă, alteori contestă, iar uneori pleacă din lectură cu mai multe întrebări decât avea la început. Tocmai această disponibilitate de a se lăsa schimbat — sau de a rezista schimbării, argumentat — face lectura vie.

Adina DINIȚOIU

Eseistă, critic literar

Cred că cititorul ideal ar trebui să fie puţin din toate, şi încă ceva pe deasupra, cel puţin în zilele noastre, când cititul a devenit o activitate mai rară şi mai pretenţioasă, cu atâtea tentaţii ale tehnologiei şi online-ului. Sigur, în teoria literară, cititorul ideal este mai degrabă o abstracţie, o funcţie a textului – ca la Roland Barthes, care vorbeşte de „moartea autorului”

şi pentru care cititorul este locul unde se întâlnesc toate sensurile textului. Şi Umberto Eco vorbeşte de un cititor model, cititorul pe care textul îl presupune şi îl formează, capabil să descifreze toate indiciile şi nivelurile de sens ale operei.

Dacă lăsăm deoparte formalismul, putem spune că sensul unei opere se creează prin colaborarea dintre autor, text şi cititor (accentele s-au tot mutat, în timp, de la unul la altul din cele trei instanţe) – aşa încât, dacă acum punem accentul pe cititor, cel ideal ar trebui să concentreze maximum de semnificaţie a textului şi de intenţie a autorului, la care se adaugă inclusiv o latură etică: lectura responsabilă, care evită abuzul de interpretare, răstălmăcirea, deturnarea sensului (în scopuri extraliterare) – un risc foarte pronunţat astăzi, în epoca post-adevărului.

Revenind la „curios, incomod sau puţin insomniac”, aş spune – inspirată de cele trei adjective – că lectura cere, pe de o parte, o anumită disponibilitate sufletească (curiozitate, chestionare, chiar incomodă, a textului, ceea ce pe vremuri Mircea Nedelciu numea „lectura activă”), iar pe de altă parte, cere timp, un timp în afara programului cotidian, obişnuit, care ar putea fi identificat cu un timp al insomniei, un timp nocturn. Timpul lecturii este şi timpul reflecţiei, este

şi un timp al întoarcerii către sine, al introspecţiei şi poate şi al autocunoaşterii – altfel spus, un timp de o calitate aparte. Cu toate acestea, să fim şi oamenii epocii noastre şi să spunem că există şi o formă de citit alert, rapid, în online sau pe Kindle ori tabletă, cu care cititorii cei mai tineri sunt obişnuiţi de la început – şi care poate va face parte din definiţia cititorului ideal în viitor.

Adrian LESENCIUC

Scriitor

În general, curiozitatea e vecină cu voyeurismul, iar obiectivul principal al textelor mele nu este acela de a lăsa să se întrevadă în lumina difuză a paginii intimitatea unor contururi care să convingă. Mai degrabă iubitorii de memorii caută starea de excitaţie (nu numai intelectuală) în budoarul existenţelor reflectate în special în jurnal, ori eu nu sunt un admirator al jurnalelor, iar raporturile cu propria memorie se exprimă prin ficționalizare. Fără să caut reconstituiri subiective şi deopotrivă oneste ale unor evenimente care m-au marcat, îmi rămâne să dau glas textelor prin crearea unei naraţiuni plecând de la aceste evenimente, adică venind cu sporul estetic pentru a le transforma în texte capabile să vieţuiască în absenţa mea.

În plus, atâtea vreme cât nu scriu nici lucrări psihanalitice ori psihanalizabile, nici proză poliţistă, cât textele mele nu revendică fidelitatea expunerii trecutului ori autenticitatea faptelor ca pact de lectură şi nici inserarea mea asumat subiectivă, atunci curiozitatea nu este torţa care să îl ghideze pe cititorul ideal prin întunericul căutărilor. Revenind la voyeurismul textual, nu există nici măcar simularea de consimţământ în raport cu trasul cu privirea printre rânduri, ceea ce înseamnă că textele mele, chiar dacă nu sunt pudice, se lasă inspectate voluntar, printr-o altă formă de curiozitate, a cunoaşterii.

Mai mult decât curios, cititorul meu ideal este cel care are cultura generală necesară să se lase provocat de straturile de adâncime ale intenţiilor ficţionale, pe care nu-l interesează actul copulării dintre două fragmente de text care să conducă la un construct combinatoriu fragmentar, unic, dar rezultat al unei maniere de a gândi textul. Am în minte, spre exemplu, tehnica houellbecqiană de sugere a comportamentului uman prin referire la comportamentul unui animal, documentat ştiinţific, preluat din varii surse.

Câte texte autohtone nu îmbină asemenea forme de copulare a textului literar cu cel ştiinţific pentru a mima cultura generală? Cititorul ideal ar trebui să recunoască din prima aceste ieftine încercări de construire a unui univers ficţional din neputinţa de extensie a lumii auctoriale şi a viziuni despre lume şi viaţă, încercând să încropească din prefabricate, cel mai adesea prin cunoscuta tehnică a colajului, un întreg coerent. Lumea auctorială autentică este complexă, coerentă, fără fisuri. Ea poate fi redată cu fisuri – asta ţine de stil, de poetica textului, de miza auctorială –, dar apelul la fragment şi mimarea pierderii memoriei nu mai pot ţine loc de literatură.

E adevărat, aparţin unei generaţii de autori care nu este în cele mai bune relaţii cu memoria socială şi politică, motiv pentru care această incapacitate este suplinită prin memorii, subiective şi sincopate, dar cititorul ideal ar trebui să aibă vedere din elicopter (sau din dronă), să aibă cultură generală, adică să mapeze teritoriul pe care se întinde ficţiunea şi să identifice falsul. Bluful. Ceea ce în termeni militari se traduce prin „inducerea în eroare” (militarey deception) a ochiului neexersat al bloggerului cultural, de pildă. De aceea trebuie să fie şi incomod, adică să aibă simţ critic, şi să nu admită simulărilor literare să se prezinte ca literatură.

Angelo MITCHIEVICI

Critic literar, eseist

Sunt tentat să răspund cu o banalitate: nu există cititor ideal, ci doar cititori, uneori în una şi aceeaşi persoană regăsindu-se mai mulţi. Citeşti într-un fel la 10 ani, în alt fel la 16 şi altfel la 25 şi diferit când citeşti o carte pentru a-i face cronică, cu opriri şi sublinieri cu creionul, uneori cu mici comentarii în pagină, şi altfel când citeşti „de plăcere”. Mi se pare extraordinar când o carte face cititorul ei să ridice ochii din pagină şi să scruteze orizontul care tocmai s-a deschis pentru el, unul din afara cărţii, dar pe care numai ea îl poate face vizibil. Mai e ceva, sentimentul de ieşire din timp pe care cititul îl oferă. Am observat asta călătorind cu metroul pe distanţe puţin mai mari. Cu ochii în carte timpul a părut să se dilate, eram şi aici şi acolo, şi într-un timp neclar legat de o poveste şi în timpul marcat de derularea staţiilor de metrou. Un mic defazaj le despărţea, timpul lecturii era mai bogat, mai încăpător, avea mai multe staţii, era flux, celălalt era scandat de repere, balizat, normat.

Eram cu un picior în tren, cu unul suspendat deasupra unui drum invizibil dictat de fraze, de cuvinte, de emoţii. Cititorul „ideal”, hai să ne prefacem că luăm în serios acest adjectiv, este pentru mine cel care reuşeşte să facă să dispară totul în jurul lui în afară de ceea ce se află în carte. Într-un fel, acest tip de lectură imersivă este asemenea rugăciunii, intensitatea ei este dată de capacitatea de abstracţie, de abolire a tot ceea ce împiedică comunicarea directă cu textul, cu Cuvântul.

Poate exagerez ridicând un text literar la demnitatea scripturii, a cuvântului revelat, dar cred că literatura bună are ceva revelator, iar cititorul se poate conecta pe deplin pentru a trece din profanul propriei existenţe în acel virtual al unei poveşti. În *Nostalgia după absolut*, George Steiner reaminteşte o parabolă hasidică după care Dumnezeu l-a creat pe om pentru a spune poveşti. Aş aduce o completare acestei parabole, spunând că deopotrivă l-a creat pentru a asculta, pentru a citi poveşti. Cititorul ideal este evident cel care ne scrie şi ne citeşte în suflete fără urmă de neatenţie, oboseală, plictiseală.

Cititorii care devenim în timp învăţăm să descoperim sufletul textului, inima lui, viaţa lui şi să i ne alăturăm preţ de câteva clipe. Idealul este chiar cititul, când cineva ia o carte, fie şi un roman poliţist, fie şi o carte de aventuri, şi intră acolo cu mintea, cu inima, lăsând în faţa celorlalţi doar conturul său social, vizibil, în timp ce el se află, cu adevărat, în altă parte.

Antonio PATRAŞ

Eseist, critic literar

Aş începe răspunsul la ancheta de faţă cu un paradox călinescian, care spune că omul cult citeşte puţin. Însă citeşte bine. Calitativ. Recitind, mereu şi mereu, cărţile care contează cu adevărat. Aviditatea lecturii, curiozitatea nesăţioasă se dezlanţuie (şi e normal să fie aşa!) numai la tinereţe, ca o manifestare *sui generis* a setei de cunoaştere, de bună seamă, dar şi a poftei de viaţă, de aventură şi de întâmplări. Dacă totuşi persistă, patima cu pricina devine semn de neintelectualitate, de diletantism.

Relectura e plăcere de om bătrân, cum bine remarcă Montaigne, care notează undeva, în faimoasele sale eseuri, că a ajuns să nu mai aibă răbdare cu cărţile (şi acelea, doar de autori clasici) mai mult de o oră-două pe zi, preferând în schimb să se plimbe cu calul, să privească lumea şi oamenii de aproape. Să cultive prietenii vechi, cu camarazi de acelaşi calibru, şi să nu dispreţuiască legăturile amoroase, de preferat cu femei frumoase sau măcar frumuşele.

Nu trebuie uitat că şi doctorul Codrescu, rafinatul îndrăgostit din romanul lui Ibrăileanu, obişnuia să citească fragmente scurte, cu caracter anecdotic, din *Larousse* sau din Diogene Laertios, un farmec aparte procurându-i lectura titlurilor de cărţi din

cataloagele librăriilor - de ce nu ne-am imagina mai bine conținutul cărților, decât să facem efortul de a le parcurge până la capăt?

Curiozitatea de a descoperi lucruri noi și de a cunoaște, ca Pico, tot ce se poate ști și încă ceva pe deasupra, hrănește de bună seamă insomnia. Adolescentul Eliade dădea ceasul înapoi, să doarmă cât mai puțin, deși în eseurile lui își îndemna cititorii să piardă timpul și să deschidă ochii către viața care se viețuiește. Dar insomniacul nu-i neapărat cititorul ideal. În nebunia lui de a devora biblioteci și de a deveni erudit, el sare grăbit peste fraze, nu zăbovește asupra formulărilor memorabile și nu sesizează nuanța, asemeni unui ins hămesit ce înghite hulpav mâncarea, ignorându-i savorile delicate.

Cu totul altminteri se va comporta cel ce aspiră la înțelepciune, căutând să împace cât mai armonios cu puțință cartea cu viața. Într-un astfel de ins, cu corpul la fel de sănătos ca și mintea, după cum zice dictonul latin, aș întrezări eu profilul cititorului ideal. Al omului cult, care știe să găsească în cărți prilejuri variate de a iubi viața. Sau măcar de a nu o disprețui.

Andreea RĂSUCEANU

Scritoare, critic literar

Atunci când scriu nu mă gândesc, de obicei, la viitorul cititor al cărții. Nu caut să-l menajez, să vin în întâmpinarea orizontului lui de așteptare, să îl uimesc sau să îi ofer liniștea ori plăcerea unei lecturi comode, reconfortante. Cred că scriitorul trebuie să fie mai întâi extrem de sincer față de el însuși și de scrisul lui, ca să poată oferi o experiență autentică de lectură celorlalți. Așa că scriu doar cu gândul la mesajul pe care vreau să-l transmit și la modul în care pot face acest lucru în mod optim. Încep să mă gândesc la cum arată cititorul meu abia după ce cartea a apărut și și-a început drumul prin lume. Cred că oricine cumpără cartea sau o citește în bibliotecă, ori împrumutată de la un altcineva și ajunge în miezul ei fierbinte, la mesajul ei de profunzime, corespunde portretului unui cititor ideal. Cu siguranță e curios, mai cu seamă dacă citește tipul de literatură pe care îl scriu, are un tip de curiozitate intelectuală pe care îl scriu, are un tip de curiozitate intelectuală pe care îl împărtășim.

Probabil e și puțin incomod, pentru că citește trecând totul printr-o grilă critică, punându-și întrebări, intrând în comunicare cu autorul absent. Și sigur e insomniac, am auzit mulți cititori mărturisind că nu s-au mai putut opri din lectură, făcând noapte albă din cauza unei cărți. Scriind însă la cel mai nou roman al meu, *Hemiptera*, m-am gândit poate mai mult ca oricând la cititori. Mi-am dorit mai mult ca oricând ca mesajul să ajungă la ei, la ceilalți, pentru că e un mesaj despre noi toți în fața unei distrugerii lente a lumii, a sfârșitului inevitabil care macină încet tot ceea ce ne înconjoară.

Mi-am dorit ca sentimentul acesta, al sfârșitului continuu, să ajungă la cel care citește, și fiecare dintre poveștile din carte, care se petrec în contemporaneitate sau în urmă cu două secole, a constituit o altă formă de reprezentare a acestuia. Din reacțiile cititorilor mei - curioși, incomozi, insomniaci - de până acum, pare că am reușit să transmit ceea ce mi-am propus.

David SEKO

Scrittor

Pentru mine, cititorul ideal este *curiosul incomod și puțin insomniac* prin excelență: copilul. Sau, ca să fiu cât se poate de sincer, acesta *ar fi* cititorul meu ideal, întrucât, până acum, nu am primit nicio părere din partea vreunui copil pentru oricare dintre scrierile mele. Dar sunt în așteptare. Să-mi justific răspunsul, mai ales că nu mă ocup cu literatura pentru copii, dacă există așa ceva, ci cu literatura pentru oameni mari, dacă există așa ceva. Referința mea de căpătâi în ceea ce privește joaca literaturii cu o minte mult prea fragedă sunt eu însumi. Experiența cititului, așa cum am trăit-o în copilărie (fie vorba între noi, mă chinui

s-o trăiesc și astăzi, cu toate acuzațiile de mizantropie care decurg din asta), se compară cu foarte puține alte lucruri.

Pentru că, în viața de zi cu zi, nu am avut ocazia (deocamdată, sper eu) să trăiesc nici peripețiile ConTELui de Monte-Cristo, nici să mă furiez pe străzile Moscovei alături de Woland și motanul său, nici să îmi ajungă la urechi că, undeva în universul acesta necuprins, există o *Fundație* misterioasă, însărcinată să amortizeze șocul prăbușirii marelui *Imperiu intergalactic*. Ce să-i faci, Timișoara e frumoasă, dar nici chiar așa. Pe scriitori care îmi înșelau încrederea cu vicleșuguri ieftine îi sancționez imediat: cartea devenea pedestalul unui castel pentru figurine Lego.

De acolo, nu mai avea nicio șansă la mântuire, sau la citire. În schimb, deasupra cărții păguboase, cetatea ridicată de mine spunea mereu povestea ultimei cărți adorată, și întreaga mea cameră se vedea populată de noul univers care mă locuia. De multe ori nu scăpau nici holul, nici sufrageria, și pentru asta nu pot decât să le mulțumesc părinților pentru că se îndupleau să nu aspire chiar în fiecare zi. Să n-o mai lungim, e limpede: dacă vreunul dintre cititorii mei ar desfășura pe covor lumea imaginată de mine, învățând limba personajelor ei și vorbind-o cu naivă detașare, aș socoti că mare lucru, prin preajmă, nu mai am de făcut.

Vasile SPIRIDON

Critic literar

Înainte de a deveni un profesionist al lecturii, cum mă consider astăzi, aveam impresia că un bun cititor este acela care urmează neabătut traseul ficțional propus de scriitor și închide cartea cu sentimentul că a primit toate răspunsurile. Mai târziu, am înțeles că marea literatură își caută un altfel de cititor: unul care întoarce textul pe toate fețele și îl silește să spună mai mult decât lasă să se vadă la prima vedere. Prima experiență majoră de cititor am resimțit-o la opt ani, când am avut revelația faptului că moartea este ireversibilă și că, într-un fel, mă despart de lumea mirifică a poveștilor.

Ajuns la sfârșitul basmului lui Ivan Turbincă, am înțeles avertismentul pe care Moartea i-l adresează oșteanului lăsat la vatră, după ce acesta îi jucase câteva renghiuri: va veni o vreme când el însuși se va ruga să fie luat. Citind, îmi satisfăceam curiozitatea de a afla deznodământul. Înțelegând însă, am devenit „incomod” pentru mine însumi. Totuși, revelația aceea nu mi-a tulburat încă somnul. Aveam să aflu mai târziu că unele cărți nu se încheie odată cu ultima lor pagină și că abia atunci încep să se întipărească în mintea cititorului.

Cititorul ideal nu se mulțumește să afle ce se întâmplă într-o narațiune. El vrea să înțeleagă de ce lucrurile se petrec într-un fel și nu în altul. Nu își limitează lectura la a încuviința tot ceea ce spune autorul sau o instanță narativă. Devine un interlocutor incomod, punând întrebări acolo unde textul pare să ofere doar certitudini. Curios din fire, revine asupra unor pagini, nu are încredere nici măcar în propriile interpretări și acceptă că marile cărți ascund mai multe sensuri decât pot fi descoperite la o primă lectură. Doar în aceste condiții plăcerea textului se naște din dialogul neîntrerupt dintre cartea care transmite un mesaj și cititorul care îl descifrează, chiar și atunci când acest dialog se desfășoară numai în tăcere.

Schițarea profilului unui cititor ideal nu ar trebui să înceapă cu vârsta, cu profesia sau cu cărțile din biblioteca personală. Întrebarea este alta, conținută în titlul anchetei de față: este el curios, incomod și, uneori, puțin insomniac? Cred că aceste trei ipostaze alcătuiesc profilul său autentic. În dimineața vieții, cititorul curios deschide cartea cu bucuria celui care pășește, cu simțurile proaspete, într-o lume

necunoscută, fie ea reală sau imaginară. După-amiaza vieții vine cu oboseala și el devine incomod: își pune întrebări, revine asupra textului și nu se mulțumește cu explicațiile cele mai la îndemână. Iar în asfințitul vieții presimte că va fi „puțin insomniac”, atunci când mesajul unei cărți cu adevărat profunde continuă să stăruie în mintea lui.

Dar și scriitorul se dedublează adesea, traversând aceleași trei ipostaze. Primul cititor al propriilor rânduri, el revine asupra unei fraze, a unei strofe, a unui

paragraf sau a unui capitol ca și cum ar citi opera altcuiva. Numai astfel poate deveni propriul său cititor curios, incomod și, uneori, puțin insomniac.

Poate că un cititor ideal nu există ca model desăvârșit. Profilul său prinde contur doar în momentele în care curiozitatea nu s-a stins, spiritul critic nu a obosit, iar cartea continuă să-l frământa și după ce a fost închisă și așezată pe noptieră. Este momentul în care lectura încetează să mai fie o simplă destindere și provoacă insomnii.

Aceasta înseamnă că o anumită carte nu a fost prost aleasă. Sunt convins că acesta este semnul ajungerii la maturitate a unui cititor: să poți redeschide, după o viață, povestea lui Ivan Turbincă și să descoperi că ea nu mai răspunde aceluiași întrebări pe care i le puneai la opt ani. Atunci eram curios să aflu cum se termină basmul. Astăzi, aflat și eu în pragul lăsării la vatră, mă simt incomod pentru mine însumi, dar și puțin insomniac. Mă interesează de ce sfârșitul poveștii lui Ivan Turbincă nu este și sfârșitul lecturii ei în mine.

Costel STANCU

Poet

Cred că un cititor ideal este cel care simte, în primul rînd, mirosul unei cărți. Aș îndrăzni chiar să spun parfumul ei. Eu nu am început niciodată o carte fără ca înainte să o miros. Nu știu dacă asta mă face un cititor ideal, dar așa simt eu. Pentru nasul meu de poet, cărțile au parfumuri mai diverse decât florile. Poate și culori. Evident că un cititor trebuie să fie și curios. În acest caz, se pare, curiozitatea nu omoară pisica. Fiecare carte fiind o călătorie, doar cei pregătiți să se mire o deschid. Și se pierd în ea, ca într-o grădină înmiresmată. Pe de altă parte, dacă nu ești incomod (doar cu tine însuși?) cînd citești, riști să ajungi un consumator de literatură dulceagă. Ușor de digerat pentru minte și suflet. Cît privește insomnia, cum să ai un somn liniștit cînd te macină curiozitatea de a afla deznodământul unei povestiri?

Anchetă realizată de
Cristian PĂTRĂȘCONIU

Cititorul ideal: curios, incomod sau insomniac?

În orizontul totalității

Grațiela BENGHA

Stăruitor în căutarea respirației interne care însuflețește literatura. Insistent în sondarea acelei dialectici care învinge timpul, păstrându-și o subtilă coerență. Astfel îmi pare întotdeauna Mircea Martin. Aceeași percepție am avut-o la Cluj anul trecut când, în septembrie, i-am ascultat pledoaria pentru orientarea în câmpul întortocheat al viului folosind, neconținut, busola nuanțurilor.

Omagial, volumul *Mircea Martin. Elogiul nuanțelor**, izbuteste să nu rămână izolat într-un perimetru circumstanțial. Configurația radială a opului are în centru profilul unui intelectual, profesor, editor și cărturar care a devenit mentorul generației coagulate la cenaclul „Universitas”. Aș situa cărțile lui Mircea Martin (*Generație și creație, Critică și profunzime, G. Călinescu și „complexele” literaturii române, Dicțiunea ideilor, Introducere în opera*

lui B. Fundoianu, Singura critică, Radicalitate și nuanță) într-o constelație a conexiunii – integrată în detenta relației critice ca figură a unui parcurs (așadar, în accepția pe care Jean Starobinski i-o conferă, înainte de toate, acestui concept) și ca mod de a explora straturile reflexivității, ale operelor și ale realității istorice în care sunt inserate. Un detaliu fenomenologic poate constitui punctul de plecare pentru identificarea unor țesături ample de semnificații, iar înțelegerea critică are posibilitatea să includă un inventar optim de experiențe ale alterității.

Volumul se deschide cu discursul de recepție pe care l-a rostit Mircea Martin în aprilie 2025, la Academia Română. (Denominația de atunci a devenit, printr-o mărunță modificare, chiar titlul tomului coordonat de Iulian Boldea.) De ce un elogiu nuanței? Pentru că „lipsa de nuanțe e o cale sigură spre *barbarie* (s.a.). În schimb, atenția la nuanțe nu ne îngăduie să considerăm oamenii și fenomenele în bloc, în indiviziune compactă și dintr-o perspectivă univocă, intratabilă” (p. 23).

Plecând de premisa implicită că un gând se poate împotmoli în propria subiectivitate și că e nevoie de o înfruntare a pericolului deturnării spre tipare și marote, expunerea limpezește rolul contextualizării (ca gest primordial al nuanțării, nu lipsit de riscul rătăcirii).

Apoi, evidențiază scrisul ca act de formare și îi descoperă propensiunea ontologizantă, fără să eludeze situarea polemică. Una dintre cele mai fățișe poziționări critice apare când Mircea Martin pune în discuție viziunea lui Roland Barthes, pentru care regimul nuanței e indistinția. „Nu cred că [...] nuanța nu poate să acescă la continuitate și la stabilitate. Așa cum o înțeleg eu, nuanța nu diminuează, nu diluează și, mai ales, nu suspendă sensul, ci îl *potențează* (s.a.).” (p. 31)

Ca atare, în locul categoriilor, e adus în prim-plan un depozit de sensuri. În locul preocupării stărnite de tipare, e menținută chestionarea unei *povești* întregi, care supraviețuiește ascunsă într-un croi recognoscibil și înșelător. În locul gândului comun (*dóxa*), iese la iveală *parádoxa* (în sensul distins de Ortega y Gasset,

adică un gând situat dincolo de opinia curentă). Acela ar fi, în lectura mea, unghiurile pe care se înalță versantul reflexiv al lui Mircea Martin – versant de unde, asigurate cu un dispozitiv mobil, relevarea și clarificarea prin nuanțare se opun învăluirii și obscurizării generate de absența ei.

Nuanțarea: consecință a unui specific bioneurologic și/ sau metodologie pragmatic selectată? Rezultantă a întregii sale activități, după cum mărturisește Mircea Martin, și metodă de lucru (fixată de Iulian Boldea în *Argument*), nevoia de nuanțare nu poate fi desprinsă, cred, de o durată (în care să rămână departe de perturbații), de o concentrare imersiv-extensivă (care să focalizeze multidirecțional) și de adecvarea la conținutul unei minți care s-a clădit pe o solidă temelie morală. Precizez că Mircea Martin vorbește despre faptul că „reticența [...] aproape organică în fața generalizărilor autoritare, abuzive, a gesticulației intelectuale spectaculoase, zgometoase, arogante, a siguranței de sine netulburate de măcar umbra unei îndoieli, își descoperea urme și probe în scrisul meu.” (p. 31-32).

Nu voi glosa acum în jurul nevoii de îndoială, de la înșurubarea ei carteziană până la prezumția de suspiciune explicată de Solomon Marcus. Consider însă că între nevoia de *nuanțare* și nevoia de *îndoială* marcusiană (ori de *circumspecție*, ca grijă propedeutică, în termenii lui Mircea Martin) există o conexiune la care se cuvine să revenim, indiferent de vârstă și de punctul de referință pe care îl luăm în existența noastră. În întâmplările ei. Sau în cărțile pe care le scriem ori pe care le citim. Aș adăuga, în treacăt, că paginile pe care Mircea Martin și-a așezat numele au confirmat, de-a lungul deceniilor, că îndoiala deschide o pluralitate de trasee prin care pot fi tălmăcite literatura și realitatea. Pe de altă parte, au arătat că precizia nu e diminuată de refuzul butaforiei abrazive și că substanțialul nu e alterat de absența enunțurilor imperative.

Continuitatea stabilită între acuitatea conștiinței morale și ceea ce am numit concentrare imersiv-extensivă e întărită de o filiație care a creat un spațiu de intersecție organizat de legile dialogului și ale substituției. În același timp, coboară până la relația specifică dintre o cultură emergentă și o cultură fondatoare. În această paradigmă complexă ar trebui plasată evocarea lui Marcel Raymond, pe care o văd similară confesiunii despre o întâlnire necesară, aflată sub întreita valență a cunoașterii, a recunoștinței și a modelării: „I-am ales, de departe, ca mentor, l-am ales pentru cărțile sale, prin ele am ajuns la el, iar omul pe care l-am întâlnit a confirmat îndeaproape și întru totul așteptările mele.

Recunoștința pe care i-o port vine întâi și întâi din faptul că am putut descoperi în el un model de comportament intelectual și existențial. Am avut privilegiul să frecventez – mult prea rar, din păcate – cercul colegial și amical genevez al cărui centru era, cerc în care autoritatea intelectuală făcea casă bună cu modestia, în care orgoliul întâietății era temperat cu eleganță și înlocuit, de fapt, cu un respect reciproc explicit și implicit, în care loialitatea și cordialitatea funcționau ca principii, dar și ca practici firești, cotidiane. Această întâlnire a reprezentat pentru mine o mare șansă și continuă să fie un reper imutabil.” (p. 14).

Fără îndoială, în cadrul Școlii de la Geneva s-a petrecut conectarea obiectului reflecției critice la istoria gândirii lui. Și tot acolo, în fluxul intelectual și moral întreținut de Marcel Raymond, intuiesc că a fost șlefuită o tehnică a nuanțării care nu putea progresa decât în sincronie cu travaliul îndoielii – ca tip de gândire înrădăcinată într-o cumpătare iradiantă.

Multe sunt observațiile lui Mircea Martin la care aș fi vrut să mă opresc în aceste rânduri. Voi înșirui doar câteva dintre ele: scrisul recuperator, explorator și descoperitor; gravitatea scrisului în raport cu oralitatea, arta nuanței înscrisă într-o „ordine a calitativului”, rolul nuanței în activarea imaginației, caracterul subiectiv al nuanțării (senzitiv exemplificat prin faptul că nu ascultăm exact *același* concert de Bach) ș.a. Mă mulțumesc să transcriu concluzia pe care o văd opunându-se, fără rest, erorii beligerante de concepere a lumii ca sistem de polarități: „nuanța reprezintă o șansă și o soluție oferite intelectualului și omului (ca persoană) de

astăzi, din România, din Europa, de pretutindeni, de a gândi comprehensiv, de a avea un comportament social decent, empatic, de a întâmpina demn și cât de cât pregătit *imprevizibilul* (s.a.) unei lumi *derutate* (s.a.), nedrepte și agresive.” (p. 46).

Cât despre răspunsurile pe care le-a primit la Academia discursul despre nuanță, le enumăr, lapidar, pe cele ale lui Mircea Flonta (care a expus calea de a armoniza o diversitate de tradiții prin „afirmarea preeminenței a ceea ce apropie”) și Mircea Dumitru (reliefând critica responsabilă efectuată de Mircea Martin, cu echilibru între rigoare teoretică și sensibilitate estetică).

În secțiunile sale, cartea-portret adună interpretări, comentarii, analize ale operei și evocări semnate de scriitori, critici și esești contemporani. Unele texte au apărut anul trecut în *Vatra*, în dosarul pe care revista din Târgu-Mureș i l-a consacrat criticului și teoreticianului literar. Câteva sunt inedite. Voi poposi în dreptul unora dintre ele, încercând să surprind trăsăturile definitorii ale profilului decupat de autorii lor.

Dacă Andrei Terian reține luciditatea lui Mircea Martin de a propune (în anii ’80) disocierea între contemporan și actual, curajul de a pune în discuție instituția critică și puterea de pătrundere cu care a analizat critica literară, pentru Alex Goldiș lecția cea mai importantă a exercițiului critic întreprins de autorul lucrării *G. Călinescu și „complexele” literaturii române* rămâne atenția acordată contextelor și proporțiilor juste. La aceasta s-ar adăuga echilibrul aplicat (și nuanțat) al criticii sale, pregătit să intre „în continuare în dialog cu paradigme și referințe de astăzi” (p. 109). Aceeași lucrare a lui Mircea Martin constituie reperul după care se ghidează Bogdan Crețu atunci când discută despre spiritul critic.

Pe scurt, o vede drept cartea-etalon. „Ar trebui predată în școli de urgență. Prima ei lecție: *a gândi critic ideea de națiune, de cultură și istorie națională* (s.a.) a gândi totul în termeni «transnaționali», raportând creațiile autohtone la cele europene și mondiale, nu înseamnă a nega aportul național – dimpotrivă, înseamnă a căuta rețele de promovare, de internaționalizare.” (p.234).

Spre *Radicalitate și nuanță* privește, în schimb, Paul Cernat. Datorită mizelor și ideilor pe care le conține, asociază cartea cu „un *credo* (s.a.) și un important nod de rețea al criticii lui Mircea Martin” (p. 143). În fine, măsurând tensiunea între critică și istorie, între „valorizare estetică și conștiință identitară” (p. 320), Adrian Lăcătuș mută reflectorul asupra criticului văzut ca arhitect al valorii și ca mediator cultural.

Academice, amicale sau căutând metonimii revelatoare (în cazul Adrianei Babeți), textele au meritul de a sugera, prin mijlocirea schimbărilor de perspectivă, o consecință a suprapunerii dintre vocație și profesiune: eleganța mănuirii referințelor culturale (oricât de complicate) și a logicii elementare (stratificat configurate), determinând nuanțări amplasate coeziv pe un teritoriu a cărui întindere, în loc să devină descurajantă, se dovedește reflexiv-fortifiantă.

Îmi amintesc că, într-un interviu acordat lui Ion Pop, Jean Starobinski susținea că a fost mereu ispășit de orizontul totalității. Nu în sensul în care l-ar fi lăsat debusolat, ci ca apetență pentru construirea de punți – între texte, între ascultare și emiterea concluziilor, între discipline variate. Între neîncredere și credință superioară. Punți a creat și Mircea Martin, ca manifestare neechivocă a gândirii critice autentice, incompatibile cu radicalismul și cu excesele. Orizontul totalității se revendică, în acest caz, din vastitatea (in)distinctă a nuanțelor. A trecerii. Sau a continuității.

Aș adăuga că el înglobează și ceea ce Kierkegaard numea reduplicare. Adică a trăi în conformitate cu ideile pe care le exprimi. Element central în angrenajul critic construit de Mircea Martin, nuanța îi orientează, zi după zi, biografia. Într-un timp al repudiilor paranoide, privirea îndreptată insistent spre acul nuanțurilor se soldează cu mișcarea liberă de regăsire a umanului și a sensului său.

* Iulian Boldea (coord.), *Mircea Martin. Elogiul nuanțelor*, București, Editura Spandugino, 2026, 459 p.

Linii de simetrie

Alexandru COLȚAN

„Ceea ce poate da în plus imaginea cinematografică (față de cea literară - n.n.) este calitatea de a surprinde mai acut straniul care există în cele mai obișnuite gesturi ale noastre și pe care doar o reprezentare vizuală le poate relata”, afirma, în 1967, în calitate de *cinéast* Alain Robbe-Grillet. Este exact ceea ce contrazice domnul Daniel Cristea-Enache atunci când ne proiectează, pe hârtia (ecranul) *Cinematografului gol* aproape o sută de secvențe-tablete, reeditate în eleganta costumație Span-dugino. Volumul cuprinde o colecție de „reportaje intime” care își conservă, odată cu trecerea prin filtrul autorului-hermeneut crescut în „mistica seriozității” (Radu Cosașu) actualitatea și autenticul. În funcție de unghiul din care o privești, cartea se desface în cercuri concentrice, din biografic către largimi antropologice, dar închipuie și un joc de oglinzi, prin care *autorul și personajul, omul și intelectualul* se privesc într-o *myse-en-abyrne* camuflată de scriitura jurnalistică înșelătoare.

Îl putem recunoaște, prin urmare, pe universitarul bucureștean îmbrăcat în uniforma liceului MF 3 („Al. I. Cuza”), pentru a participa la un „miting spontan” dedicat Tovarășului, purtând steagul Revoluției în Capitală, navetând între „Caiete critice” și Institutul „George Călinescu”, citindu-și, triumfător, prima cronică literară, apărută în „Adevărul literar și artistic”. Îl vedem câzând victimă tâlharilor pe plaja din Copacabana, îl urmărim prin baze turcești și benzinării în care e salvat de „domnul Leo, regele șoselelor”, „dintr-un lanț de ghinioane” pe drumul Kaprunului („Schützen am Gebirge”).

Dacă locuiești în București, nu trebuie, se pare, să pleci prea departe pentru a avea parte de aventură. E suficient să observi spectacolul străzii („Căldură mare”), să ieși în „Trafic”, să încerci călătoria cu „trenul galben fără cai, inundat în luna mai”, la primele sale ore: „Is-tovit de așteptarea sadicului monstru urban, îți vine să chiui de bucurie când îl vezi (trenul -n.n.) ieșind din tunel, chiar dacă stomacul lui este deja plin până la refuz. Sute de victime fericite, spânzurate de bare, îți zâmbesc cu ușurarea oamenilor realizați” („Metro-Rex”).

La fel de savuros, și în același ritm alert sunt scrise capitolele „Omul la casa lui”, „I like it,” care ne dezvăluie hobby-uri *originale, diferite* de cele ale majorității intelectualilor „capitaliști”. Daniel Cristea-Enache este și *cinofilul* care comentează, distrat, filme-cult de acțiune, *acvaristul* care studiază comunicarea între „gupițe”, „ăi bătrâni” și „tinerii lipsiți de respect” din mediul acvatic, *tenismenul* care se bucură de „visul devenit realitate” al unei mese de ping-pong, cu prețul buclucurilor în căutarea piuliței pierdute („Piulsion”). Dacă preferințele domniei-sale în materie de muzică pot fi înțelese (radioul de mașină e setat pe „banda optzecistă”), iar despre opțiunile în materie de cafea și de fotbal să zicem că am mai auzit

(„ține” cu Universitatea Craiova), cine s-ar fi gândit, în schimb, că se pricepe la jocurile de strategie de pe calculator?

Substanțiale sunt, de asemeni, *analizele* fotbalistice ale secțiunii „Microbist”. Scârbit de evoluțiile din campionatul nostru intern, domnia-sa se refugiază în competițiile din Premier sau Champions League, amintirea prestațiilor lui Balaci sau Hagi, și comentariile nemuritorului Sebastian Domoziță — care, așa cum știm, vorbea mai repede decât alergau jucătorii. Articolele cu tentă moralizatoare sunt lipsite, însă, de acidități sarcastice. *Observatorul social* acuză „condeierii văicăreți”, „profeții dezastrului național”, papii anti-consumerismului, media care corupe tânăra generație („Imbecilul colectiv”), falsitatea protestatarilor care „mai bifează un program european, mai iau un salariu, mai capătă o bursă pentru lacrimile lor” („Moralități”) de pe o platformă mai degrabă tonică, pozitivă.

Oricât ar încerca să se eschiveze, de foarte multe ori din manșeta gazetarului apare, însă, mâna criticului literar, cetățean al unei Realități *culturale*. „Fascinat întotdeauna de circularități, simetrii și analogii, în sfera literaturii, ca și în cea a vieții propriu-zise”, așa cum ne divulgă în „Mateiulia”, profesorul bucureștean obișnuiește să își proiecteze scena și personajele într-un decor simbolic, să compare și să extragă lecții. Această operație este efectuată în cinci moduri. Mai întâi, prin *metodă și stil*. Plecând, de exemplu, de la apariția unei cărți, domnia sa dezvoltă o întreagă argumentație sociologică asupra copilăriei „cu cheia de gât”. Amintirea primului rebel, în școala gimnazială, declanșează reflexul unui microeseu filosofic.

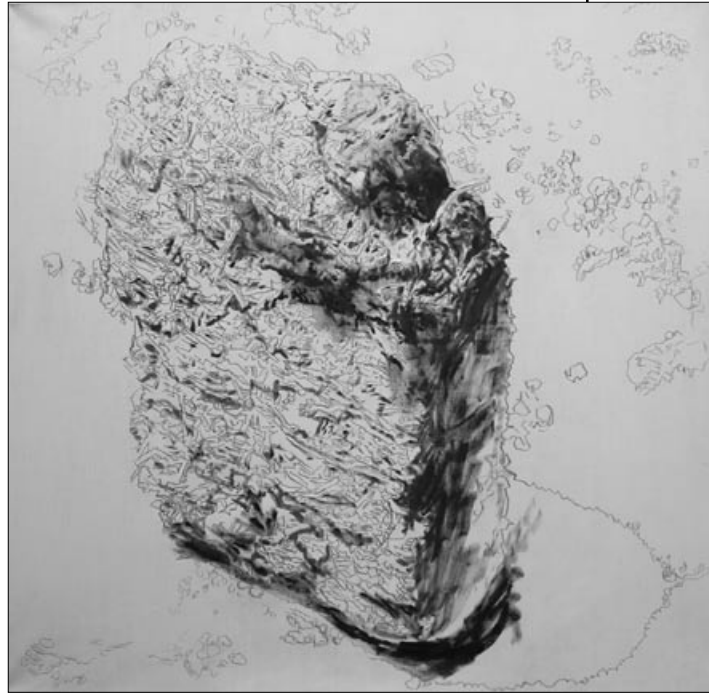
Cel de al doilea procedeu este *portretizarea*. Profesorii *de literatură și de gândire critică* Valeriu Cristea și Anton Chevorchian, profesorul de lingvistică Theodor Hristea („„Paronimul” lui») sunt prezentați în „linia de contur” a respectului. Un *gust estetic* cultivat oferă ocazia filologului să *comenteze* pertinent „minunăția de lectură-recitare-incantare” ascunsă în CD-ul lui Radu Beligan („Note de insomniac”), dar și spectacole de teatru. Vechea pasiune științifică pentru interpretare și reflecție, convingerea că „spiritul române nu este un dat (...), ci un rezultat ce poate fi analizat” deschid planurile evaluărilor mentale. Presărate cu ziceri populare, momente paradoxal-amuzante și observații din „irealitatea noastră imediată”, ia astfel ființă un profil psiho-moral „bombat”, din care nu ieșim foarte bine.

Cum este românul generic? Grație „complexului de superioritate grefat pe unul de inferioritate”, el „se consideră mereu centrul lumii” („Românul: fără modestie”), el „se grăbește, dar întârzie” frecvent („Românul: hiperactiv”) și este „din toate câte puțin, din multe câte ceva” („Românul: cam nesperios”). Suferă de o „naivitate copleșitoare”, are „geniul improvizației”, „talent liric” și înclinație actoricească, e sociabil și vorbăreț („Românul : curios”). Cel de al cincilea mod prin care *omul cultural*

revine la masă apare atunci când, pur și simplu, el își îmbracă priopria haină.

Daniel Cristea-Enache apare, din nou, în chipul cronicarului persecutat de *deadline*-uri, intrigat de *bloggerii* care „își pun poalele-n cap” („Azi am luat un Modafen”), *scriitorul* care ne primește în ambientul său natural. Invitat în redacția „României literare”, domnia-sa trebuie să răspundă, inițial, *dilemei fotoliului*: „când mă ridicam pe două picioare, la întoarcere, uitam de arc și mă așezam pe el; iar când țineam minte pericolul și-l evitam, trăgându-mă în lateral, la noua ridicare riscam să mi se prindă sacoul” — situație critică pe care o rezolvă refugiind-se pe locul de odinioară al meșteșugarului „Cuvintelor potrivite” — „din care nu ieșeau decât câteva paie inofensive, iar în momentele de drama-ism, puțin talaș” („Din fotoliul lui Argezi”).

În ciuda unei relații complicate cu scriitorii comentați, criticul își asumă, cu seninătate, „antipatica profesiune”, în respectul unui program personal pus în pagină cu ocazia evocării târgului de carte de la Frankfurt („Tsunami”). Nu este însă vorba în acest volum doar despre o *autoprofilare* auctorială. Uneori, atunci când se privește în oglinda hărției, hermeneutul revede, din depărtare, „O frizerie de cartier”, cu personajele sale pitorești, „care se plâng de toate și nu se sperie, în fond, de nimic”, sala „Pacea” din Militari, o lume *trecută*, risipită, între timp, cine știe pe unde. Poate că artistul nu e doar „un copil care nu încetează să se mire” (Andrei Koncealovski), ci unul care își dorește să își retrăiască, ca să-și *aprofundeze*, copilăria. *Cinematograful gol* cred că este, în primul rând, o *cronică a oamenilor și a lucrurilor* pe care autorul său le-a iubit, și pe care, asemeni lui Valeriu Cristea, le împachetează în „Bagaje pentru paradis”, pentru a le lua cu el mai departe.

Frunze de toamnă

Într-unul din interviurile sale, publicat în anul 2009 în revista *Observator cultural*, domnul Mihai Zamfir amintea despre felurile de tristețe prezentate de Cristophe André în cartea *Stările sufletești*: tristețea blândă, meditativă (eminesciană, am putea spune), tristețea înfrângerii (existențiale), cea a culpabilității, a indiferenței (absurdului sartrian?). Prezentă în toate aceste nuanțe, tristețea care alcătuiește substanța antologiei *Cu o bufniță pe umăr*, publicată în 2025 de Cas-sian Maria Spiridon la editura Junimea, creează impresia unui fluid sonor: este un „geamăt mut / străbătător / prin ramele durerii” (*rămâne sunetul*) ce ne reflectă, în paginile-clipe, alienarea, fragilitatea existențială, nonsensul, apropierea refuzată / așteptată de *iernaticul* neființei.

Tristețea scriitorului moldovean, mai apropiată de cea onirist-ieșeană decât de nevroza bacoviană ori de ironia postmodernă, se oprește în pragul *tristeții celei bune, după Dumnezeu* (2 Corinteni 7 : 10), opusă

athimiei, vidării emoționale provocate, după Sf. Maxim Mărturisitorul, de frustrări materiale (Sava Aghioritul, „Patimi și depresie”).

Obosit de „canonada vieții”, de „luptele fratricide”, poetul-*hoplit* se întinde, „orizontal cu planeta”, sub „patrafirele înstelate” ale nopții, cu „genunchii pregătiți / pentru-nchinare” (***), pentru a-și contempla *armadele* gândurilor, alunecând „pe apa zădărniceii cântată de Machado” (*doar stânca*), desprinderea suflutului „ca un montgolfier” (*sub presiunea fierbinte*) în „galopul timpului” care „stă pe loc” ; prin fața ochilor închiși îi curg ulițele copilăriei (*mantră*), tinerețea „care a trecut prin suflet și prin trup / (...) / în mare grabă” (*abia după*), argonautica *vânare de vânt* (*către Colhida*).

Tonalitatea se schimbă mereu, oscilează între *gravele* celui care se simte „îmbarcat pe trenul personal / cu un singur călător” (***) și *acutele* anxietății resimțite în fața destrămării universale, până la incandescentul

invocației către Cel care învață „ruga”. În răstimpuri, discursul părește relief melodic conjunctural, pentru ascensiuni avraamice [„Orfan și pribeag este Omul / fiu al Țărâinii prea iubitor” (***)], iar, în jur, totul se preschimbă într-un „blînd ocean de omături”, purificat „de glasul din iesle al pruncului” (*glasul din iesle*).

Imaginile poetice ale celor cinci grupaje cuprinse în carte execută o lentă *risipire*, închipuie un dans al frunzelor de toamnă, „ca-ntr-o fugă de Bach”, în jocul de lumini al apusului: „Zilele lungi ale verii sunt amintire / pline peste tot de frunze obosite / de ofilite plantații / sunt tot mai scurte / părăsite de soarele / tot mai grăbit să apună” (*sunt tot mai scurte*). O sublimare a naturii și vieții, o aurie „schimbare la față” ce focusează, în cele din urmă, atenția asupra unei singure frunze, ce-și refuză căderea. Este, poate, frunza *plantei de leac*, cu care doicile antice îndepărtau, cântând, răul de leagănul copiilor. Este „frunza purtătoare a necunoscutelor puteri ale nevinovăției”, despre care scria Odysseas Elytis în poemul „To Axion Esti” („Cuvine-se cu adevărat”), dedicat revelației mariane din 982 de pe Muntele Athos — iar „cuvintele ciudate care i se alătură nu sunt altceva decât Poezia”. (Al. C.)

Cultură, cunoaștere, natură umană

Mircea DUMITRU

Motto: „Toți oamenii, prin natura lor, tind spre cunoaștere”
Aristotel, *Metafizica*

E un adevăr axiomatic faptul că trăim o perioadă marcată de transformări profunde – de la revoluția digitală, inteligența artificială și biotehnologii, până la schimbările geopolitice, demografice și culturale care redefinesc rapid lumea.

Esența acestor schimbări constă în faptul că progresul societăților depinde tot mai mult de abilitatea lor de a genera, organiza și valorifica cunoașterea. Pentru România, principala provocare este una structurală: să construiască un ecosistem coerent al cunoașterii, care să unească cercetarea, educația și instituțiile culturale într-un sistem capabil să răspundă provocărilor actuale.

O altă problemă majoră o reprezintă ceea ce putem numi *o criză a discernământului epistemic*. Într-un context dominat de supraproducție informațională,

pseudo-știință și dezinformare, devine esențial ca Academia Română și instituțiile care generează cunoaștere să își asume rolul de garant al cunoașterii validate și de autoritate credibilă în spațiul public.

Se adaugă și provocarea fragmentării disciplinare. Marile teme ale prezentului nu mai pot fi abordate exclusiv dintr-o singură perspectivă, fiind nevoie de o cultură a colaborării interdisciplinare, care să integreze diferitele domenii ale științei.

Există, totodată, o provocare de natură culturală. Paradoxal, dezvoltările tehnologice și digitalizarea nu diminuează importanța culturii, a artelor și a științelor umaniste (a umani-oarelor), ci le conferă un rol central. Într-o epocă în care tehnologia poate mai degrabă simula foarte verosimil decât reproduce creativitatea sau genera conținut, reflecția asupra sensului, valorii și identității umane devine mai importantă ca oricând. Iar Academia trebuie să se afle în centrul acestei conversații.

La acestea se adaugă o provocare instituțională: România are nevoie de mecanisme coerente de reflecție strategică la nivel național, iar Academia Română este astăzi probabil singura instituție capabilă să coaguleze un astfel de demers.

Prin urmare, rolul Academiei nu trebuie să fie doar unul onorific sau simbolic. Ea trebuie să își păstreze funcția de consacrare a valorii intelectuale, dar,

în același timp, să devină un actor activ în formularea viziunilor de viitor – un spațiu de dialog, analiză și orientare strategică pentru întreaga societate. Miza nu este doar adaptarea instituțională, ci re poziționarea Academiei: între o instituție ancorată în tradiție și una care participă activ la configurarea viitorului României.

Academia Română, privită ca un „centru strategic al societății cunoașterii”, nu trebuie înțeleasă ca o instituție de putere politică sau administrativă, ci ca un reper intelectual al societății. Scopul ei nu este de a înlocui structurile statului, ci de a oferi direcție, analiză riguroasă și cadre conceptuale care ajută decidenții și societatea să înțeleagă mai bine realitatea și posibilitățile de acțiune.

Din perspectivă instituțională, acest rol presupune mai multe dimensiuni:

- *Coordonare intelectuală națională*: Academia ar trebui să funcționeze ca un nucleu care integrează cunoașterea din domenii diverse și oferă o viziune de ansamblu asupra marilor transformări contemporane.

- *Spațiu de reflecție strategică*: prin inițiative precum platforme interdisciplinare, Academia poate deveni un cadru stabil de dialog între cercetători, factori de decizie și societate.

- *Parteneriat cu statul și politicile publice*: fără a lua decizii politice, Academia poate sprijini procesul decizional prin expertiză și analize solide, oferind recomandări structurate instituțiilor statului.

- *Conectarea instituțiilor care produc cunoaștere*: rolul său este și acela de a articula relațiile dintre universități, institute de cercetare, mediul economic și societatea civilă, pentru o utilizare coerentă a resurselor intelectuale.

- *Păstrarea autorității și independenței intelectuale*: Academia trebuie să continue să fie un reper de rigoare și excelență, capabil să mențină standardele cunoașterii într-un context din ce în ce mai instabil.

În esență, misiunea Academiei nu este de a exercita putere, ci de a oferi orientare intelectuală și relevanță strategică. În felul acesta, influența rezultă nu din autoritate formală, ci din credibilitate și competență. Cum se poate evita ca această implicare în spațiul public să nu fie percepută ca politizare sau ca intrare într-un joc de influență?

Aceasta este, fără îndoială, o întrebare crucială și firească atunci când discutăm despre un rol mai activ al Academiei în viața publică. Răspunsul depinde de o delimitare clară între *implicarea intelectuală* și *implicarea politică*.

Când vorbesc despre transformarea Academiei într-un „forum de reflecție strategică și civică”, nu mă refer la o instituție care participă la competiția politică sau care caută să influențeze direct deciziile prin mijloace de putere, ci la una care își îndeplinește misiunea proprie: aceea de a analiza, de a elabora cadre conceptuale și de a oferi repere de interpretare a realității sociale și culturale.

Pericolul politizării apare atunci când această separație se pierde și instituția ajunge să adopte poziții partizane sau să se asocieze cu agende politice. Prin urmare, esențială devin *păstrarea independenței intelectuale* și *asigurarea pluralismului intern*. Academia trebuie să rămână un spațiu al diversității de idei, unite prin rigoare științifică și prin forța argumentului rațional.

Dar ce am în vedere aici prin „perspective diferite”? Nu mă refer, în mod restrictiv, la vocația și etosul interdisciplinarității – adică aspirația depășirii separației rigide dintre științele naturii și științele socio-umane, ceea ce a fost numit „problema celor două culturi” (C. P. Snow). Ceea ce am în vedere, mai degrabă, este o accepțiune mai largă a acestei diversități de perspective.

Ideea aceasta merită să fie elaborată. Nu mă limi-

tez aici doar la interdisciplinaritate, deși ea este, fără îndoială, un element foarte important. Interdisciplinaritatea este necesară pentru că marile probleme ale epocii noastre – de la inteligența artificială la schimbările economice sau la studiul conștiinței subiective și al creierului – nu mai pot fi înțelese în interiorul unor granițe disciplinare rigide. Avem nevoie de cooperare între domenii, de integrarea metodelor și a perspectivelor pentru a putea construi o înțelegere adecvată a realității contemporane.

Ceea ce am în vedere este mai mult decât atât. Când vorbesc despre „perspective diferite”, mă refer și la pluralismul viziunilor umane – inclusiv la diferențele de orientare conceptuală, metodologică și chiar valorică. O academie autentică nu este doar un spațiu al interdisciplinarității, ci și un spațiu al întâlnirii între perspective alternative.

Academia trebuie să fie un loc în care: (i) idei diferite pot coexista, (ii) interpretări diferite ale realității pot fi confruntate, (iii) dezbaterile se desfășoară în termeni de argument și rigoare, nu de conformism și aliniere. În acest sens, este esențial să evităm orice formă de monocultură ideologică sau doctrinară. Forța unei instituții nu vine din uniformitate, ci din capacitatea de a organiza diferența într-un mod productiv. Din dialogul între perspective diferite se naște nu doar cunoaștere mai solidă, ci și o mai bună capacitate de înțelegere a complexității lumii în care trăim. Așadar, interdisciplinaritatea este o dimensiune importantă, dar pluralismul este cadrul mai larg în care aceasta capătă sens.

În acest context, nu cred că ne supunem riscului de a supralicita necesitatea apărării cercetării fundamentale și a reafirmării rolului cercetătorului în societate. Despre ce este vorba, mai concret? Într-un context în care finanțarea este limitată, iar presiunile asupra sistemului sunt tot mai mari, cum se poate evita ca acest tip de discurs să rămână unul defensiv și declarativ, fără a produce reforme reale?

Problema apărării cercetării fundamentale și a rolului cercetătorului în societate este una complexă, care necesită acțiuni pe mai multe planuri, nu o singură soluție. La un nivel practic și imediat, există disfuncționalități ușor de corectat – de exemplu, diferențele salariale dintre cercetătorii din institutele Academiei și cadrele didactice cu grade echivalente din universități. Legea nr. 183/2024 prevede clar echivalența salarială, dar aceasta nu este întotdeauna aplicată. În acest sens, a „apăra cercetarea” înseamnă, în primul rând, a asigura respectarea legislației și un tratament echitabil pentru cercetători.

Totuși, chestiunea este mult mai amplă. În România s-a instalat un climat general – prezent atât la nivelul decidenților publici, cât și în societate – care este deseori indiferent – sau chiar ostil – față de știință, cercetare și educație. Politicile incoerente și abuzurile din aceste domenii reflectă tocmai această lipsă de valorizare a cunoașterii. Astfel, capitalul intelectual – resursa esențială a secolului al XXI-lea – este tratat ca un aspect secundar, nu ca un element central al strategiilor de dezvoltare.

În acest context, discursul despre apărarea cercetării are doar în aparență o dimensiune defensivă. De fapt, el urmărește restabilirea unui echilibru și reconstruirea unui cadru în care știința și educația să fie recunoscute ca priorități strategice. Această acțiune trebuie dusă simultan la trei niveluri: corectarea problemelor administrative și legislative, reformarea instituțională și financiară a sistemului de cercetare și, mai profund, schimbarea percepției publice asupra rolului cunoașterii.

În esență, nu este vorba doar de protejarea unui sector profesional, ci de reconfirmarea unei direcții fundamentale: fără un sistem solid de creare și valorificare a cunoașterii, nu poate exista dezvoltare durabilă, competitivitate reală sau o viziune coerentă asupra viitorului.

Mandala psihotică a Adrianei Neagoe

Dan C. MIHĂILESCU

Dacă aş figura în distribuţia unui serial detectivistic occidental ca anchetator în cazul volumului *Placebo* de Adriana Neagoe (Polirom 2026), ar trebui ca acum/aici să-mi predau şefilor insigna şi pistolul, într-atât sunt de *emotionally involved* faţă de autoarea faptei. Cum însă sunt dependent de laptop şi capabil de obiectivare, fie şi pe fond admirativ, îmi păstrez şi arma şi elanul glosator pentru a vă recomanda o dotare psihonarativă excepţională, mai ales că, anterior, mi s-a oferit plăcerea de a-i prefaţa debutul din 2021, *Trompa lui Eustachio*, povestiri publicate la Casa de Pariuri Literare.

Deşi sunt preluate în acest volum unele piese din celălalt, distanţa de profesionalizare este vizibilă oricărui comentator. Să se datoreze această ascensiune faptului că, între cele două apariţii, „autoarea a urmat cursuri online de scriere creativă cu Florin Iaru şi Marin Mălaicu-Hondrari”, cum zice CV-ul, figurând apoi în două antologii KIWI editate de Marius Chivu? Sunt gata să-mi tuflesc prejudecata conform căreia atelierele de *creative writing* joacă un rol de... efect placebo, în aşa măsură sună prozele de aici a literatură anglo-americană de suspans psihologic, cu situaţii dramatice perfect matritate, protagonişti pitoreşti, mesaje profund umane, figuraţie mereu adecvată şi finaluri provocator ambigue în stilul „*tales of the unexpected*”.

Mă opresc aici cu tuflirea prejudecăţilor, fiindcă mi-a rămas intactă convingerea că practicarea genului *short story* nu poate fi decât antrenamentul pentru viitoarele închegări romaneşti. Iar din această perspectivă, toate povestirile din *Placebo* par secvenţe dintr-un *road movie* autobiografic (neapărat cu Meryl Streep, cred eu). Şi anume, rotirea unei mandale existenţiale a cărei lectură trebuie să înceapă cu „Serul roz”, povestea fetei care-şi prevesteşte cariera medicală făcându-i injecţii cu Polidin păpuşii Biluna în pulpa de cauciuc, iar apoi injectându-i bunicului muribund de cancer apă cu sare, pentru a derula în continuare, în sensul invers acelor de ceasornic, celelalte decupaje ale doctoriţei plecate dintr-un bloc al cartierului Vatra Luminoasă, colţ cu Maior Coravu.

Karaoke

Adrian BODNARU

Ne-am cunoscut pe vremea când Osi-a Luminii era Nico Glossy, fără să acuze stări de viaţă încă uşoare de dimineaţă. Stăteam de vorbă într-un refugiu de apă dulce pentru un luciul, însă în prima lună a trei-a intraserăm — eu, un condei la o revistă pentru femei ce se vindea, mpreună cu Burda, în autobuzele din Turda, chiar dacă studiam pe Mihai Viteazul noaptea cam tot ce mi-ai fi spus şi cum să-mi iau cu mai binele şi binişorul întruna minele însumi, fiindcă-mi veneau Albinele satelor doar puţin peste umăr de la-nţaiul la ultimul număr festiv, iar tu, cu aceiaşi inci ca blugii de la pagina cinci, când unul după altul programele de studii ți le treceai prin ramele oglinzilor, pe lângă materi-a după-amiezii sau a serii?!

În ele, povesteşte popasuri chirurgicale, un stagiul de obstetrică-ginecologie, o primă invitaţie sentimentală, bullying-ul liceal, dezvirginarea, autoexilul occidental şi întoarcerea din ultima pagină a cărţii. Aici, protagonista revine în părculeţul copilăriei bucureştene pentru a muri (ori a suferi un atac cerebral, nu ştim, finalul conservă misterul), poate, îmi închipui eu, cu faţa luminată de zâmbetul lui Robert de Niro cu care se încheia *Once upon a Time in America*, semnul decisiv al ieşirii din realitatea consumată în stil *placebo* şi ascensiunea către alte spaţii temporale, mai intens adevărate graţie fantasmării prealabile.

Nu uitaţi că fantasma romanescă îmi aparţine, altminteri toate secvenţele îşi conturează şi păstrează perfect autonomia. De ce mi-am declarat şi aici implicarea subiectivă în evoluţia doamnei doctor Adriana Neagoe, de la şefa de promoţie la Otorinolaringologia bucureşteană, către plecarea definitivă din România primei mineriade din 1990, cu treceri prin Elveţia şi Canada şi devenită apoi neuropsihiatru statornic la Boston? Pentru că am fost colegi între 1978 şi 1982 la liceul nr. 39 din Balta Albă, şcoala condusă admirabil de viitorul scenarist George Şovu, părintele *Liceenilor* deveniţi iconici în regia lui Nicolae Corjos.

La liceul acela, mama Adrianei mi-a fost profesoara de română şi îi port o recunoştinţă arzătoare. În plus, e vorba de acelaşi Liceu 39 care apare mai degrabă ca personaj decât ca locaţie în romanul-eseu autobiografic *Sunt un copil al Războiului Rece* (Corint 2020), scris de alt coleg al nostru din aceeaşi perioadă, un anume Stelian Tănase, a cărui cotă de piaţă i-o doresc în viitor şi Adrianei Neagoe.

Pe coperta a patra, Marius Chivu afirmă cu dreptate că „rareori se întâmplă ca un volum de povestiri să fie atât de omogen şi de atent construit în jurul a trei mari teme tratate uneori foarte subtil - exilul, familia, timpul”. În ce mă priveşte, aş subsuma toate cadrele realiste motivelor neuropsihiatrice ale specialistei revenite în ţară după câteva decenii trăite într-un spaţiu obsedat de psihedelm şi narcomanie, în care noţiunea de *shrink* a căpătat demult dublul statut de duhovnic şi zeu, fiind în mod egal ironizată şi venerată.

Numitorul comun este Relaţia, mai precis interacţiunea pacient/medic, victimă/vindecător, dorinţa reciprocă de bine, altfel zis cultul iluziei benefice. Înţelesul de aici al vocabulei *placebo* se situează antinomic faţă de scena înşelăciunii reciproce din, altminteri, sadic sardonica schiţă caragialiană „CFR”, unde ambele forţe implicate în situaţia teatrală (magazinerul abţiguit, considerat credul, manevrabil, încornorat de soţie, şi amicii parşiv insidioşi, care-i induc ideea adulterului) se păcălesc aidoma până la rezultatul nul, deopotrivă de inutil şi descalificant (amicul aşa-zis compromis fiind în fapt deţinătorul controlului), ca şi de travestirea aceluiaşi *placebo* în aporie ludic absurdă din morala urmuziană „*pelicanul sau babiţa*”.

La Adriana Neagoe, cu excepţia cocoşului Freddie, ajuns ciulama dintr-un inocent şi prea generos impuls de convivialitate transfrontalieră, peste tot se confirmă ideea de *placebo* ca fraternizare, bună voire, întrajutorare, comuniune menită să umple compensator vidul lăuntric, sindromul post-traumatic, handicapurile fizice sau sociale într-o horă originală de iluzionism fantasmatic prin care se anulează singurătăţile, discriminarea, panica, pustiirea lăuntrică.

Acesta este mesajul corolar, pentru că jungla desfăşurată sub fabulări sau în subteranele acestora este plină de capcane, disconfort, impulsuri inavuabile, drame patetice sau irepresibil comice. Atacul de panică al unei feminităţi fragile care-şi descoperă vulnerabilitatea în fandacsia care o face să creadă că şi nimica mişcă (anume, Cooper-ul care i se pare că o urmăreşte). Un cuplu lesbi dornic de maternitate şi îngrozit de inseminarea artificială, care se alină cu fantazarea unui sex nesfârşit graţie unui experiment ştiinţific de stimulare a priapismului. Straniul caz de *tulburare psihotică indusă*, sau *folie à deux* din „Breşa”, cu halucinante schimbări de sex şi euthanasieri maritale acceptate cu scopul reunirii cuplului în lumea de dincolo. Dezvirginarea aproape suprarrealistă, dar cu bizare intarsii ezoterice dibaci induse lecturii, din „Femei puternice”, pagina 120 fiind probabil unicat în literale noastre, mai ales că febrilitatea actului este urmată... de deplasarea eroilor la meciul România vs. Grecia de pe stadionul „23 August”, unde naţionala noastră câştigă cu 4 – 1.

Autoarea se descurcă la fel de iscusit în minimalism

Nu pot să mă plîng

Ileana MĂLĂNCIOIU

Nu pot să mă plîng de foame,
Hrana mea din ceruri vine,
Dar mi-e teamă pentru zeul
Ce se va hrăni cu mine.

Sînt prea neagră, sînt prea tristă,
Jertfa mea poate să-i pară
Şi mai slabă decît este,
Şi mai rea, şi mai amară.

Sîngele-ar putea să-l verse
Într-un cîmp frumos cu maci,
Carnea ar putea rămîne
Să se-mpartă la săraci.

Adriana Neagoe

şi cu ispitele carnavalesc „monumentale”, cum o demonstrează, cu brio, cred, preferatele mele, „Delirium tremens” şi „Impostorul”, ambele înzestrate cu protagonişti spectaculoşi: un cinic bufonic, un rom atoaatedescurcăr, şi un fals student medicinist, aterizat din întâmplare la cursurile unui pitoresc profesor de obstetrică-ginecologie de la spitalul Caritas, care „student” ne va spulbera aporetic în final, transferând complicata profesie într-un relativism deopotrivă automutilant şi comic vindecător.

Această rezolvare este reluată nuanţat în „Rochia de mireasă”, a cărei subtilă vibraţie suprarealistă camuflează un mesaj funebru, de absurd hohotitor, menit în esenţă să condamne fie şi ambiguu. Nici tanti Zina din „Reconstituirea unei capodopere” nu e străină de morala subînţeleasă a fabulelor medicale prin care intercomuniunea psihoterapeutică subminează exact pe cât întemeiază şi zideşte pe cât şubrezeşte.

Nu se poate ca toată această varietate efervescentă, dar împletită omogen, de înzestrări să nu continue cu aceleaşi fervori, mirări, sarcasme şi temeuri altruiste, indiferent de partiturile pentru care va opta în viitor autoarea. Pe clapeta cărţii, aceasta îşi dezvăluie propria interpretare, contrară încercării mele explicative: efectul *placebo* este transferat asupra cititorului, acesta „acceptă, conştient sau nu, participarea la un experiment al unei realităţi aparent autentice. În fapt, i se oferă imitaţii ale realităţii”. În ce mă priveşte, m-am supus cu bunăvoinţă experimentului.

Cultura meritului

Mădălin BUNOIU

Încheierea fiecărui an universitar ne oferă un dualism ce îmbină începutul și sfârșitul – studenții din anii terminali își încheie studiile dar, între două examene de finalizare de studii, aceștia se intersectează cu inocența și curiozitatea proaspeților absolvenți de liceu care vin în universități pentru examenul de admitere. Bun, acolo unde mai există examen de admitere, UVT fiind dacă nu singura, printre puținele universități din România unde la toate programele de studii există probă de admitere „serioasă”, adică examen în toată regula, în bancă, cu subiecte construite în dimineața respectivă, cu bareme și, desigur, cu mari emoții din partea prietenilor și membrilor familiei care fac poteci și cărări așteptându-i pe candidați.

Absolvirea studiilor superioare reprezintă pentru zeci de mii de tineri din România momentul în care o etapă se încheie și începe alta. Unii absolvă studiile de licență, alții finalizează masteratul, iar o parte dintre ei vor continua spre doctorat. Cei mai mulți însă vor intra, pentru prima dată, pe piața muncii. Vor trimite CV-uri, vor participa la interviuri și vor încerca să răspundă unei întrebări pe care, mai devreme sau mai târziu, și-o pune aproape orice absolvent: cât valorează diploma mea? Sau, formulat diferit, cât contează universitatea care a eliberat-o?

Recent, revista americană *The Atlantic*¹ analiza rezultatele unui studiu dedicat impactului pe care îl au universitățile de elită asupra parcursului profesional al absolvenților lor. Concluzia era mai nuanțată decât s-ar putea crede. Beneficiul unei universități foarte bune nu constă doar în prestigiul numelui imprimat pe diplomă. De fapt, cea mai mare valoare pare să provină din mediul în care studentul își petrece câțiva dintre cei mai importanți ani ai vieții: colegii, profesorii, cultura performanței, exigența intelectuală, oportunitățile de cercetare, competiția sănătoasă și rețeaua de relații profesionale care se construiește aproape firesc.

Această concluzie merită discutată și în raport cu ce se întâmplă în România.

De multe ori, dezbaterea publică despre universități este redusă la clasamente, locuri în rankinguri sau procente de angajabilitate. Toate acestea sunt importante, dar niciuna nu surprinde întregul tablou. O universitate bună nu produce absolvenți valoroși doar pentru că predă un anumit curriculum. Informația poate fi găsită astăzi aproape oriunde. Diferența o face ecosistemul în care studentul învață să gândească, să argumenteze, să lucreze în echipă, să își asume responsabilități, să accepte critica și să își depășească limitele.

Din această perspectivă, întrebarea „la ce universitate ai studiat?” nu este lipsită de relevanță. Ea spune ceva despre mediul în care ai fost format, despre standardele la care ai fost expus și despre

comunitatea profesională din care începi să faci parte. În același timp, ar fi o greșală să credem că simpla apartenență la o universitate prestigioasă garantează succesul. Nicio instituție nu poate înlocui seriozitatea, curiozitatea intelectuală sau munca individuală.

Adevărata întrebare este alta: cât de mult crește probabilitatea succesului atunci când studiezi într-o universitate puternică? Răspunsul este că această probabilitate crește. Nu neapărat pentru că diploma impresionează automat angajatorul, ci pentru că experiența acumulată este diferită. Participarea la proiecte de cercetare, mobilitățile internaționale, colaborarea cu profesori activi în comunitatea științifică, contactul cu mediul economic, competițiile academice, stagiile de practică și interacțiunea cu colegi foarte buni creează un avantaj competitiv care se vede, în timp, în evoluția profesională.

În România, această discuție devine însă inevitabil mai complicată. În mediul privat, criteriile meritocratice sunt, în general, din ce în ce mai vizibile. Companiile caută competențe, rezultate și capacitatea de adaptare. Diploma reprezintă doar începutul conversației. După câțiva ani de experiență, ceea ce ai realizat cântărește mai mult decât numele universității.

În sectorul public însă, lucrurile nu au evoluat întotdeauna în aceeași direcție. România continuă să fie afectată de un fenomen care subminează încrederea în educație: ocuparea unor funcții pe criterii politice, relaționale sau clientelare. Sinecurile, numirile bazate pe apartenență de partid, pe relații personale sau pe influență reprezintă una dintre cele mai mari deformări ale ideii de meritocrație. Mesajul transmis tinerilor este unul profund toxic. Dacă vād că poziții importante sunt ocupate de persoane insuficient pregătite, dacă observă că performanța nu este întotdeauna criteriul decisiv, atunci apare întrebarea firească: de ce să mai depun efort? De ce să aleg o universitate exigentă? De ce să învăț mai mult decât minimul necesar?

Aceasta este, probabil, cea mai gravă consecință a clientelismului: nu doar că promovează persoane nepotrivite, ci

descurajează excelența celor care ar putea schimba cu adevărat societatea. Mai mult, costurile nu sunt doar morale. Ele devin economice și instituționale. Organizațiile conduse de oameni slab pregătiți iau decizii proaste, gestionează inefficient resursele, produc politici publice de calitate inferioară și generează neîncredere. În timp, întreaga societate plătește prețul.

Există însă și un motiv de optimism. România de astăzi nu mai este România de acum două sau trei decenii. Economia privată este mult mai competitivă, companiile internaționale operează după standarde globale, iar mobilitatea profesională este incomparabil mai mare. Un absolvent bun poate lucra la Timișoara, București, Cluj, Berlin sau Amsterdam. În multe domenii, competiția este deja europeană sau chiar globală. În acest context, universitățile sunt obligate să își redefinească misiunea. Nu este suficient să emită diplome. Ele trebuie să creeze comunități academice performante, să atragă profesori valoroși, să dezvolte cercetarea, să colaboreze cu mediul economic și să ofere studenților experiențe care nu pot fi înlocuite de un simplu curs online.

Iar studenții trebuie să înțeleagă că diploma nu este destinația finală, ci doar certificatul unei etape. Angajatorii vor evalua întotdeauna ceea ce știi să faci, felul în care gândești și modul în care lucrezi împreună cu ceilalți. Universitatea poate deschide prima ușă, însă parcursul ulterior depinde de fiecare.

În cele din urmă, adevărata întrebare nu este dacă diploma contează. Contează. Contează și universitatea care a eliberat-o. Dar ele contează cu adevărat doar într-o societate în care competența este recunoscută, performanța este recompensată, iar funcțiile publice și private sunt ocupate de cei mai buni. În lipsa unei asemenea culturi a meritului, nici cea mai prestigioasă diplomă și nici cea mai bună universitate nu pot produce singure schimbarea de care avem nevoie.

¹ <https://www.theatlantic.com/ideas/2026/04/ivy-league-education-income/686682/>

Face Off

Vladimir TISMĂNEANU

În 15 iulie a fost ziua de naștere a lui Walter Benjamin. Probabil cel mai influent gânditor din Cercul numit Școala de la Frankfurt. Influent pe lungă durată. Benjamin simbolizează ceea ce putem numi Marea Căutare. A scris despre două noțiuni ale timpului. Cel istoric, vremelnic, și cel cataclismic, etern. Timpul mesianic le leagă și le desparte. Am fost student la Filosofie, Secția de Sociologie între 1970 și 1974. Mi-am susținut doctoratul în noiembrie 1979. În 1976 mi-a apărut cartea, de fapt un volumaș, *Noua Stângă și Școala de la Frankfurt*.

Era ceva eteroclit în peisajul spiritual al acelor vremuri. Nu lucram în niciuna din instituțiile prin care sistemul se reproducea simbolic. Îmi amintesc prima lectură din Benjamin. Era traducerea din *Secolul 20*, a eseului său despre opera de artă în epoca reproductibilității ei tehnice. În 1972 aveam 21 de ani. Vârsta votului filosofic. Am ales. Ce îmi și ne spunea nouă Benjamin? Vorbea despre alienare, despre reificare, despre extincția dimensiunii negative a artei și a vieții prin fetișism tehnologic și obscurantism politic.

În 1938, Benjamin înțelesese ce însemna stalinismul. Nu mai avea iluzii despre umanismul bolșevic.

Aici începea ruptura cu Brecht. Luminile s-au născut în Franța. Benjamin era conștient de ceea ce-i apărea drept fatalul lor amurg. Venirea barbarilor. S-a sinucis la Port-Bou în 1940. Fiola de morfină era negativitatea finală. Afirmarea prin auto-negație: „Doar datorită celor fără de speranță ne este dată speranța”.

Nu știu dacă s-a scris, dar sigur ar merita scrisă o monografie despre ceea ce a însemnat revista *Secolul 20* pentru deschiderea estetică și nu numai din România. Paradoxal, esul lui Edgar Papu care a fost actul de naștere al protocronismului românesc a apărut în acea revistă.

* * *

Capacitatea umană de autoînșelare este infinită. Tiraniile moderne nu se mulțumesc să înrobească fizic. Scopul lor este condiționarea psihică, subjugarea mentală. Propaganda totalitară se bazează pe agresiune simbolică și pe disponibilitate emoțională. Face apel la instinctul comuniunii și al subordonării. Hipnoza implică ambele părți, pe magician și pe cel care acceptă vraja. Dezmeticirea este precum regăsirea simțului văzului. Foștii adepți fanatici („true believers”) devin apostafi. Vechii camarazi îi numesc „renegați”. Nu li se iartă „schimbarea de tabără”.

Nu vom ști niciodată ce era în celebra valiză neagră a lui Walter Benjamin. A dispărut fără urmă. Poate că era o scrisoare de adio adresată tuturor statelor majore ale revoluțiilor mesianice. Știm că el considera că este acolo ceva de o maximă importanță. Un strigăt, o mărțurisire, o profeție? Testamentul menit să dispară, să fie pierdut? Ruptura cu o religie politică? Hannah Aren-

dt ne oferă o cheie hermeneutică, amintintindu-ne că Benjamin a murit în circumstanțe stranie în perioada Pactului Hitler-Stalin, „al cărei cea mai îngrijorătoare consecință în acel moment a fost colaborarea apropiată a celor mai puternice două forțe politice din Europa”. Atunci când a aflat de sinuciderea prietenului său Walter Benjamin, Arthur Koestler a încercat să facă același lucru, cu ce rămăsese din tabletele dăruite lui WB. A eșuat, a vomitat. S-a sinucis peste decenii la Londra.

* * *

Îl privesc atent, din nou, pe Volodimir Zelenski, în ziua în care își sărbătorește onomastica. Sfântul Volodimir cel Mare. Ziua Statalității Ucrainene. Omul acesta știe diferența dintre Bine și Rău. Nu cred că sunt singurul care am notat cearcănele, vocea răgușită. M-am întrebat care dintre noi ar fi reușit să străbătă acești tragici ani fără să aibă nevoie de o pauză, de un răgaz. El nu l-a avut. Cum nu l-au avut eroii din tranșee. Omul acesta a vorbit concertătenilor săi în fiecare din aceste zile și nopți. A vorbit când cădeau bombe, a vorbit când Kievul părea pierdut. A vorbit când ocupații torturau civili. A vorbit când plângeau mame și copii. S-a adresat parlamentelor lumii, a ținut aprinsă torța libertății. A vorbit fără teamă, a explicat de o mie și una de ori de ce soarta Ucrainei este soarta democrației, a civilizației. A decorat eroii, a mers pe front, a vizitat spitale. Există la el o pasiune profetică. Plus un altruism electrizant. Întruchipează virtuți pe care le credeam dispărute. Există la acest om o voință irezistibilă și indestructibilă de libertate.

Slava Ucrainii!

Heroyam slava!

Din nou despre mica Vienă

Cornel UNGUREANU

Acest mini-interviu, purtând marca unică a spiritului și verbului maestrului Cornel Ungureanu, redescoperit recent într-unul din fișierele care compun „arhiva” mea psonală, am dedus, în urma verificărilor făcute, că se rătăcise pur și simplu printre alte materiale (articole, recenzii, portrete, interviuri, poze, etc.) și nu a mai fost publicat la vremea când a fost realizat. Intenția, după câte îmi amintesc, era să apară într-unul din numerele Forumului studentesc, în anul 2003. M-am bucurat mult că, iată, l-am redescoperit și că, iată, după atâția ani va apărea, fie și postum, în virtutea unui act firesc de reparare a lucrurilor, în revista Orizont, din a cărei redacție Cornel Ungureanu a făcut parte, cu o specială devoțiune, înțelepciune și solidaritate intelectuală, încă din anii studenției sale. E.B.

Eugen Bunaru: Credeți că Timișoara este un oraș care merită să devină capitală europeană în 2020? Ce argumente aveți pro sau contra? Pentru ce brand/blazon al orașului ați opta?

Cornel Ungureanu: Am realizat, cu Adriana Babeti și cu Mircea Mihăieș o grupare culturală, „A Treia Europă”, cu audiență în Europa Centrală, am scris câteva sute de studii despre Timișoara și despre literatura Banatului, unele traduse în germană, engleză, franceză, cehă, poloneză, maghiară, sârbă. Am scris, împreună cu Vasile Bogdan, o carte despre Ioan Holender. Unele lângă altele, ar fi vreo 5000 de pagini. E pentru prima dată când cineva îmi cere părerea dacă Timișoara merită să devină capitală culturală europeană. Sunt uimit de întrebarea dumneavoastră. Lăsați-mi timp de gândire, m-ați luat prin surprindere...

- Ce explicație sau... justificare aveți pentru proverbiala mândrie (ocoșenie...) a timișoreanului, a bănățeanului, în genere ?

- „Proverbiala mândrie” de care vorbiți dumneavoastră exista odinioară. Acum trăim în lumea oamenilor de afaceri. Un top al miliardarilor cumsecade ar putea ilustra mai bine tiparele timpului prezent.

- Cum vă raportați la sintagma „mica Vienă”, deseori invocată atunci când se vorbește despre orașul de pe Bega? Mai rezistă?

- Mai sunt vreo trei orașe din România, trei din Serbia, două din Italia care își ziceau „mica Vienă”. Pe urmă Bucureștii, Călărașii, Ieșii erau, fiecare, „micul Paris”. Când trec prin mahalalele Parisului și văd case care se dărâmă, curți pustiite, geamuri sparte, romi români, sârbi și de alte naționalități întinși prin cotloane, mă întreb de ce nu-și zic ei mica „Timișoară” sau „micul Călărași”. Nici parizienii și nici venezii de azi nu

mai au pic de imaginație.

- Ce anume vă inspiră, în ceea ce scrieți, din vechea sau actuala Timișoară? Are Timișoara acel ceva distinct, tipic timișorean, de care v-ați atașat în mod special?

- De-o viață stau prin biblioteci. O perioadă, între 1972 și 1978, am ieșit din ele ca să fac, cu Adriana Babeți, cărți despre Timișoara. Dialoguri cu bătrânii timișoreni, cu vechii arhitecți ai orașului. Pe urmă am scris cu colegii mei de la „Orizont” și de la „A Treia Europă” despre orașul care a fost. Cum o mătușă a mea a trăit în Timișoara din 1921 până în 1946, am vrut să scriu o carte despre ea și despre prietenele ei din acea perioadă. Le-am văzut, am stat mult de vorbă cu ele. Și cu ei – cu prietenii lor de demult. De fiecare dată am avut imaginea unei lumi fracturate. Dânșii/dânsele se întorceau de la Sighet, de la Aiud, din Bărăgan. Nu muriseră, puteau povesti. Puteau povesti mult și frumos, așa cum vă pot povesti și eu despre Timișoara care a fost.

- Cum apreciați Timișoara ca oraș cultural, ce calificativ i-ați da? Ce vă nemulțumește în viața literară-culturală timișoreană și ce soluții aveți?

- Excepțională întrebare! Dacă îmi mai puneți o dată întrebarea asta, o să fac o comparație cu sumele pe care le primesc filialele Uniunii Scriitorilor din Cluj, Iași, Brașov, Arad și cât primește Timișoara, ca să vă dau un răspuns vrednic de stimă. Dacă mă iau însă după două evenimente din preajmă, adică după Festivalul internațional de poezie și omagierea lui Ioan Holender aș spune: încă e bine.

- Credeți că există un anume miraj al Timișoarei care i-a atras, aici, de-a lungul timpului, pe foarte mulți români (și nu numai) din alte zone, din alte părți?

- Da, există azi o migrație spre vest – o migrație rea. Sau... fericită? Benefică? Un prieten foarte elegant mi-a mărturisit că toate hainele de pe el sunt chinezești. Dacă în anii '80 ai secolului trecut, moldovenii, maramureșenii, romii se instalau în casele nemților plecați, azi, globalizarea asigură adăpost ființelor itinerante din China, din Pakistan sau din Somalia și în Banat. Și la Timișoara. Îi atrage șansa de a supraviețui. Pot să trăiască. Sau chiar să trăiască un pic mai bine.

- Ce personalități (indiferent de etnie) și ce eveniment(e) din istoria, mai îndepărtată sau mai recentă, a culturii timișorene/bănățene credeți că ar merita o mai dreaptă recunoaștere în postumitate (numele/numirea unei străzi, a unei instituții, placă memorială, bust statuar, casă memorială, includerea în dicționare, enciclopedii etc.)?

- Mai trebuie să facem un muzeu al literaturii, mai trebuie să organizăm două-trei case memoriale. Sunt îngrijorat de arhive, de fondurile documentare de la

diverse biblioteci din oraș: cred că au loc adevărate asasinat culturale pe care le privim cu zâmbetul pe buze. Până să vedem statuile, să vedem întâmplările culturale de lângă noi, mă întreb dacă bibliotecile din oraș (din Banat) achiziționează cărțile scriitorilor de aici. Și ce achiziționează. Parcă se întinde, cu fiecare zi, o pustietate jenantă prin rafturile care ar trebui să fie ale literaturii române de azi.

- Considerați că, în prezent, se poate vorbi de o conspirație împotriva Timișoarei (Poli Timișoara eliminată din Liga I, Filarmonica Banatul pe cale de a-și pierde locația, Mitropolitul Nicolae al Banatului „decăzut” din dreptul de semnătură ..., decizie asupra căreia, între timp, Sinodul, la presiunea enoriașilor și a mai multor personalități, a revenit?

- În afară de situația Î.P.S. Nicolae, întâmplările aparțin dezordinii vremurilor pe care le trăim. Uluitoare mi se par însă atacurile împotriva Mitropolitului Nicolae: vin de demult și, parcă, fără pauză. Nu țin de vreo conspirație, ci de atacuri sistematice împotriva culturii și a spiritualității românești.

- Ce ați avea de reproșat mai-marilor zilei, factorilor de decizie (de putere), vizavi de ceea ce vi se pare... reproșabil, nemulțumitor, pe diverse paliere: edilitar, cultural, curățenie, lucrări de reabilitare etc. Ce vă reproșați dumneavoastră, din aceleași motive, ale propriei nemulțumiri?

- Multe mie, multe lor. Dacă-mi citiți cărțile, veți afla.

Cornel Ungureanu

Turnirul de Poezie de la Heraklion „Cununa de lauri” la a XV-a ediție

În perioada 5-12 iunie a.c., s-a desfășurat cea de-a XV-a ediție a Turnirului de Poezie de la Heraklion – denumirea antică a localității Platamonas de la Marea Egee. Evenimentul, devenit deja o tradiție semnificativă, a fost organizat de Uniunea Scriitorilor din România.

Competiția din acest an a pus față în față echipa câștigătoare a ediției precedente (reprezentând Filialele Dobrogea și Sud-Est) și echipa Filialei Târgu Mureș, aceasta din urmă având în componență poeți români și maghiari.

În primul tur, în fața juriului s-au prezentat câte șase poeți din fiecare echipă. Performanțele lor au contat atât pentru stabilirea echipei câștigătoare: Filiala Târgu Mureș, cât și pentru calificarea individuală a șapte poeți în etapa următoare (număr extins de la șase, deoarece ocupanții locurilor 6 și 7 au obținut note egale).

Din partea Filialelor Dobrogea și Sud-Est au lecturat: Alina Simona Constantin, Mircea Lungu, Gabriel Nicolae Mihăilă, Adrian G. Secară, Amelia Stănescu și Daniela Varvara. Filiala Târgu Mureș a fost reprezentată de: André Ferenc, Demény Péter, Lázár László, Eugeniu Nistor, Papp Attila Zsolt și Szonda Szabolcs.

În turul al doilea au promovat Alina Simona Constantin, Gabriel Nicolae Mihăilă, Adrian G. Se-

cară, Amelia Stănescu, alături de André Ferenc, Demény Péter și Szonda Szabolcs.

Marea finală (turul III) a reunit patru protagoniști. Juriul a decis ca doi dintre aceștia să primească, *ex aequo*, Premiul Special al Juriului: **Alina Simona Constantin** și **Demény Péter**. Ceilalți doi finaliști și-au împărțit „Cununa de Lauri”, trofeul revenindu-le poezilor **Amelia Stănescu** (Filiala Dobrogea) și **André Ferenc** (Filiala Târgu Mureș).

Juriul Turnirului a fost alcătuit din: Adrian Alui Gheorghe, Gabriel Chifu, Horia Gârbea, Angelo Mitchievici, Nicolae Prelipceanu (președinte), Vasile Spiridon și Varujan Vosganian.

Proiectul a fost realizat cu sprijinul financiar al Institutului Cultural Român și al „Events Moments & More” S.R.L.

Duminică, 7 iunie, a avut loc o întâlnire bilaterală între conducerea USR, scriitorii români prezenți la Turnir și o importantă delegație a scriitorilor eleni din Salonic și Larisa (editori, coordonatori ai unor asociații de creatori și organizatori de festivaluri literare).

Printre invitații greci s-au numărat Dimitra Mítta (președinta Asociației Scriitorilor din Salonic), Hrisa Vlăhou, Tzeni Karavíti și Maria Polítou.

Poetul și editorul Thános Gógos, președintele Asociației Scriitorilor din Larisa și organizator al

Festivalului de Poezie de la Atena, a fost mandatat să îi reprezinte și pe Kostas Katsoularis (președintele Societății Scriitorilor Eleni) și Antonis Skiathas (membru în comitetul de conducere al Fundației Eleni pentru Carte și Cultură din cadrul Ministerului Culturii și director al Festivalului Internațional de Poezie de la Patra). Aceștia au fost însoțiți de poeta greco-croată Marija Dejanović și de cunoscutul poet Sotiris Pastákas.

După un dialog dinamic axat pe oportunitățile de colaborare viitoare, programul a continuat cu un recital extraordinar de poezie eleno-română. Lecturile au fost facilitate de traducerile realizate, în ambele sensuri, de Angela Bratsou. În cadrul evenimentului au fost prezentate și texte semnate de Liana Sakelliou, Antonis Skiathas și Faní Athanasiádou, care nu au putut fi prezenți.

Pe lângă competiția lirică și dimensiunea internațională a întâlnirilor, agenda Turnirului a inclus și o dezbatere de actualitate, moderată de Varujan Vosganian, președintele Uniunii Scriitorilor din România. Tema centrală a fost impactul inteligenței artificiale asupra literaturii, cu accent pe poezie, explorându-se noile tendințe și evoluția artei în epoca digitală.

Evenimentul s-a încheiat cu festivitatea de dăruire a diplomelor și a premiilor, urmată de un recital colectiv la care au participat toți poeții români prezenți: membrii echipelor, ai juriului, precum și autorii care au asistat ca spectatori (Paul Aretzu, Cristian Liviu Burada, Costel Nedelcu, Eugen Suciu, Constantin Urucu și Ioan Radu Văcărescu).

Acronimul zilei: FIFA

Valentin CONSTANTIN

Poate veți accepta ideea la care obișnuiesc să revin, aceea că lumea nu a fost capabilă să moștenească cele mai impresionante comori ale defunctului Imperiu Britanic. În primul rând, pentru mine, magnificul său sistem politico-juridic. Și totuși, omenirea a primit și a păstrat, cu titlu de moștenire, câteva bunuri determinate (legate cu titlu particular, le spun juriștii) de o valoare excepțională. De exemplu, jocul de fotbal.

Cînd scriu aceste rînduri, în Mexic, Canada și, în principal, în Statele Unite se desfășoară un spectacol universal, care pune în umbră crochiuri guvernamentale și alte crize locale, summit-uri și războaie, cutremure și blocate navale. Nici măcar anxietatea din media românească nu mai este ce era pînă de curînd.

Termenul acesta, „universal”, e făcut să indice, pe rînd, grandoarea și deriziunea. O mulțime de organizații sau de acte internaționale au fost însoțite, mai emfatic sau mai pios, la apariție de declararea vocației lor universale. Au rezistat ca organizații universale cîteva organizații interguvernamentale care reglementează activități tehnice, cum sînt aviația civilă sau cea maritimă, sau comunicațiile internaționale. Organizația politică universală, cea a Națiunilor Unite, este reputat ineficientă în principalele sale domenii de activitate. Am ales să vorbesc despre FIFA pentru că este, pînă la un punct, opusul ei: este bogată și eficientă.

Ce face, de fapt, *Fédération Internationale de Football Association* (FIFA)? A centralizat activitatea unor federații care sînt, în marea lor majoritate, structuri naționale. Numărul asociațiilor este mai mare decît numărul statelor membre ONU pentru că FIFA include cîteva membri originari, care sînt organizații infrastatale, de exemplu, cele patru asociații de fotbal britanice.

FIFA este, într-un anumit sens, o organizație suprastatală. Pentru că posedă monopolul organizării federațiilor naționale și a tuturor competițiilor. Poate se va spune că nu pare să existe nimic suprastatal, deoarece fotbalul profesionist nu este o activitate statală. Este un simplu joc care aparține societăților. Iar competițiile sînt activități ale societății civile.

În realitate, lucrurile sînt puțin diferite. Competiția generează raporturi juridice. De exemplu, raportul dintre cluburi și angajații lor, fotbaliștii profesioniști, sau între arbitrii competițiilor și federații sau ligi profesioniste; raporturi juridice de muncă sau civile. Acestea pot genera litigii. În principiu, statele suverane au monopolul jurisdicțional. Or, în cazul fotbalului monopolul lor cedează în conflictul cu un alt monopol, monopolul FIFA. Cu alte cuvinte, cei cuprinși în sistemul fotbalului profesionist își încredințează litigiile, obligatoriu, organelor din sis-

temul FIFA.

Raporturile dintre FIFA și state nu sînt legiferate și nici măcar reglementate prin acte internaționale, așa cum sînt, de pildă, raporturile dintre state și Sfințul Scaun. Ele se bazează pe achiesarea voluntară a statelor la monopolul deținut de FIFA.

Se știe că procesele de centralizare de tip federal urmează modelul federalizării politice care au în centrul lor unul sau mai multe monopoluri. Adică sectoare de activitate în care entitatea federală posedă competențe exclusive. Dimensiunile competențelor exclusive, a celor rezervate entităților federate și a eventualelor competențe concurente, servesc la măsurarea intensității centralizărilor de tip federal.

FIFA nu a monopolizat regulile jocului. Competența exclusivă în această materie îi revine *International Board*, o organizație înființată înainte de FIFA, în 1882, și care cuprindea Anglia, Țara Galilor, Scoția și Irlanda. După înființarea FIFA, în 1904, componența *International Board* este următoarea: 4 reprezentanți ai FIFA, cîte unul Anglia, Scoția, Țara Galilor și Irlanda de Nord. Însă FIFA nu controlează, datorită numărului de membri, schimbarea regulilor de joc, deoarece hotărârile se iau cu minimum 6 voturi.

Trebuie notat și faptul că FIFA nu ridică bariere pentru a bloca competențele fiscale ale statelor. De exemplu, acceptă impozitarea salariilor jucătorilor și a altor venituri colaterale.

În fine, veți întreba cu ce se ocupă de fapt FIFA? Evident, cu păstrarea integrității jocului de fotbal, cu dezvoltarea lui și consolidarea caracterului universal, cu dezvoltarea celor mai tinere entități federate, în special asociațiile din Lumea a Treia. Simt totuși nevoia să așez altceva în centrul activităților FIFA. Nu este un concept sintetic, este dezvoltarea unei valori originare, care se ascunde în joc și pe care mulți o localizează în joc: *fair play*-ul. Nu sînt dispus să mă limitez aici la regulile sau standardele jocului corect. Pentru mine *fair play* este un concept deopotrivă cuprinzător și fundamental.

FIFA promovează și protejează, iar uneori impune, respectul pe care și-l datorează nu doar actorii competiției, ci și spectatorii de pe stadioane. Respectul este o formă absolută de reciprocitate, care exclude discriminarea. Concret, FIFA a pus în operă eliminarea a două idei politice care pot ruina oricînd *fair play*-ul: partizanatul politic și partizanatul și/sau prozelitismul religios. FIFA a pus bariere pe stadioane libertății de expresie în materie politică și religioasă. Orice încălcare a interdicțiilor este sancționată prompt și sever.

Însă *fair play*-ul include și promovarea egalității. Cine dorește să discute subiectul moralității veniturilor pe care le-a realizat FIFA la Cupa Mondială trebuie să-și amintească moralitatea cheltuielilor. Iar cheltuielile administrative ale organizației nu aruncă aici nici o umbră asupra cheltuielilor ei operaționale.

Paradoxal, cele mai mari conflicte pe care trebuie să le gestioneze FIFA nu sînt conflicte cu statele. FIFA este expusă unor „războaie civile” cu marile cluburi din statele europene, state care dețin competiții naționale puternice și mari producătoare de venituri. Pentru a simplifica explicarea cauzelor sau a punctelor de conflict, aș reprezenta FIFA ca o entitate social-democrată sau socialistă, iar cluburile ca entități libertariene.

Pe de o parte, cluburile, care s-ar bucura de sprijinul televiziunilor și al marilor sponsori, doresc competiții elitiste. Dacă ar fi posibil, organizate doar între competitori care se bucură de cel mai mare interes public, tradus în cifre de rating. Interesele FIFA sînt diferite. Ea privește participarea la marile competiții internaționale a tuturor cluburilor ca pe un factor de dezvoltare *urbi et orbi* prin distribuirea generală a pasiunii pentru joc. În privința banilor, FIFA este preocupată de sumele pe care le obține direct, din organizarea competițiilor proprii, în special a Cupei Mondiale. Pe de altă parte, marile cluburi acuză uzura pe care o creează competițiile pe națiuni ale FIFA sau

ale confederațiilor regionale. Acestea se desfășoară la sfîrșit de sezon, iar riscurile de accidentare pentru jucători sînt ridicate.

Or, jucătorii sînt cele mai importante elemente din patrimoniul cluburilor, iar indisponibilizarea lor de durată nu poate fi uneori compensată de nici o asigurare, deoarece pentru marile cluburi există jucători care sînt, practic, de neînlocuit. Analiza în detaliu a acestor conflicte nu este posibilă aici. Ceea ce trebuie adăugat este apariția unor sancțiuni pentru un anumit tip de comportament financiar, cheltuieli exorbitante sau fără acoperire, sancțiuni pe care cluburile bogate le contestă deseori. Sancțiunile pot funcționa ca amplificatori ai ostilității față de centralizare. *Bref*, pînă acum FIFA a ieșit învingătoare din confruntările cu marile cluburi.

Am lăsat la sfîrșit o chestiune ce se referă la regulile de joc, dar care ar putea fi privită și ca o problemă structurală. Deși conservator prin definiție, *International Board* a fost nevoit să accepte o intruziune a tehnologiei în jocul de fotbal: *Video Assistant Referee*. Tehnologie celebră și ea prin acronim: VAR. Începînd cu 2018, *International Board* permite, nu pretinde, utilizarea imaginilor înregistrate și a tehnologiei numite *goal-line*. Nu a fost o decizie ușoară și, oricum, dezbaterile nu sînt nici publice, nici destinate ulterior publicului. Conceptul populist de „transparență” nu se bucură acolo de o considerație lipsită de discernămint.

Ce face rău VAR sau de unde reticența față de introducerea VAR? După mine, VAR subminează ideea de *fair play*. Să explic. Arbitrul este echivalentul unui judecător. De fapt, denumirea personajului este înșelătoare, pentru că în tranșarea conflictelor arbitrii sînt aleși de părți. În jocul de fotbal însă, arbitrajul, care tranșează încălcări ale regulilor de joc, este obligatoriu și este impus de organizatorul jocului. Independența arbitrilor față de competitori și imparțialitatea sînt garantate de organizatori. Credința în arbitrii este, cred, foarte importantă pentru stabilitatea unei culturi a *fair play*-ului.

Imparțial nu înseamnă infailibil. Erorile de arbitraj trebuie să rămînă — sau trebuie să fie percepute că au rămas — fapte aflate în limitele pe care le tolerăm pentru erori în general. A fi victima unei erori umane este un fapt care ar putea fi privit ca o chestiune de șansă și nimic mai mult.

Așadar, se confruntă două credințe concurente: o credință în firescul erorii și în obligația de a o tolera și o credință în caracterul intolerabil al erorii. După părerea mea, a crede că nu trebuie să acceptăm erorile umane vine la pachet cu credința că nu trebuie să tolerăm în viață riscurile. Ideea VAR a fost un impuls populist pe care *International Board* l-a tratat și după acceptarea sa într-un mod relativ conservator. Pentru că există o preeminență a deciziei arbitrului viu asupra deciziei arbitrului tehnologizat. Această opțiune pare să fi fost înțeleaptă, în acord cu buna-credință și cu înțelepciunea pe care într-o cultură a *fair-play*-ului trebuie să o prezumăm pentru comportamentul uman.

Și totuși... Pînă la urmă, practica a înfrînt alegerea formală a *International Board*. Arbitrii, formați de federațiile naționale, sînt persoane înclinate spre conformism. Ei nu doresc să riște apariția suspiciunilor pe care le-ar putea declanșa înlăturarea deciziei „arbitrajului cu suport tehnic”. Deși în ambele surse de infracțiuni la joc, fault sau joc cu mîna, există ipoteze intermediare legate de calificarea intenției sau de cuantificarea influenței gestului asupra cursului jocului. Pentru spectatorul obișnuit, regulile VAR nu sînt încă clare. Pentru mulți, e dificil să înțeleagă ce contează la o poziție de *offside*, poziția brațului sau a piciorului. VAR nu a eliminat cu totul contestarea deciziilor. Aparțin minorității care nu agreează introducerea metodei VAR. deși am observat că aduce în fotbal niște suplimente de suspans.

Probabil ați ghicit că dacă mi s-ar pretinde o listă a calităților umane care ar trebui educate universal, pe primul loc aș trece *fair-play*-ul.

Ghilotina de foc

Adriana BABEȚI

A venit atunci, în aprilie 1991, pentru prima oară la Timișoara, ca să își vadă prietenii, pe Mircea Mihăieș și pe Vasile Popovici, ca să-i cunoască pe autorii Proclamației din 1990 și ca să pregătească unul din cele mai importante simpozioane internaționale post-decembriste din sud-estul Europei, „Putere și opoziție în societățile postcomuniste”. L-am cunoscut în acea primăvară și am avut în doar câteva clipe sentimentul că îl știam de o viață, că puteam discuta cu el despre absolut orice, despre istoriile de familie și despre alegerile pe care le-am făcut în propriile noastre vieți.

L-am invitat să stăm de vorbă deschis despre temele fierbinți legate de trecut, dar și despre speranțele care începuseră să ardă ca pe un rug în chiar acele zile. Am înregistrat convorbirea noastră pe un casetofon vechi, timp de vreo opt-nouă ore, fără întrerupere. Cea mai mare parte din acea discuție a apărut ca un fel de introducere într-o carte, *Ghilotina de scrum* (Editura de Vest, Timișoara, 1992; ed. a II-a, Polirom, 2002).

De ce mă întorc, după atâția ani la ea? Și de ce i-o reamintesc acum lui Vladimir Tismăneanu, cu prilejul unei aniversări? Când am vorbit atunci, la Timișoara, era un tânăr politolog român stabilit în SUA, profesor la Universitatea din Maryland, cu o redutabilă reputație de expert în critica totalitarismelor, în istoria comunismului din țările Europei Centrale și de Est, în tranzițiile post-comuniste. Își începuse o carieră academică de anvergură. Azi depun mărturie despre ea zecile de cărți, sutele de articole și de participări la mari conferințe. Dar Vladimir nu este doar o somitate internațională în domeniul științelor politice, ci și o prezență activă, percutantă, în arena civică din România. De ce aș reveni la întâlnirea noastră de acum 35 de ani și la *Ghilotina de scrum*?

Deoarece, dacă ar fi să fac acum un interviu cu el, l-aș întreba exact aceleași lucruri. Nu pentru că le-am uitat. Poate că și unii din cei care au citit atunci cartea țin minte ce spunea el despre istoria rea, în spasme, impredictibilă, necruțătoare, care a părjolit partea aceasta de Europă în ultimii 100 de ani. Și totuși. Unele fraze trebuie repetate. Unele idei trebuie reluate. Cum ar fi cele despre curajul de a-ți privi în ochi, direct, obiectiv, propria istorie de familie, cu tot riscul. Sau cele despre curajul de a înfrunta defăimările de tot felul, în numele adevărului tău. Cu toate riscurile.

Dar seamănă ceea ce trăim acum în România cu ceea ce se întâmpla în jurul nostru acum 35 de ani? Nu,

categoric nu. Și totuși, da. Trebuie să arunci doar o privire, fie și de suprafață, aproape oriunde în România, spre a recunoaște că multe, foarte multe lucruri s-au schimbat în bine. Cauzele se știu. Dar e la fel de adevărat că dintr-un adânc infernal s-au strecurat din nou la vedere, tot mai puternic, demonii vechi ai urii. Așa ca atunci, la începutul anilor '90. Acum, însă, cu toate scuturile de protecție ale lumii democratice, pericolul e mai mare.

Atunci era feroarea de după revoluțiile care înlăturaseră comunismul, era sentimental libertății totale, o euforie care ne făcea să trecem mai ușor prin tranziții. Acum, însă, e altă stare. Germenii urii sunt răspândiți pretutindeni în lume, marile puteri s-au predat în mâinile unor dictatori, iar la granițele României e un război necruțător. Și noi parcă am obosit.

De aceea mă întorc la vechea discuție cu Vladimir, la cuvintele transcrise și publicate, dar și la cele rămase doar pe o bandă de casetofon. E în tot ce a spus el atunci ceva întremător, legat în primul rând de curajul de a te privi drept în ochi, de a-ți asuma un întreg trecut, de a te despărți de el lucid. Nu senin. Dar demn, fără încrâncenare. Adică, spune Vladimir, „devenind eu însumi și deschizându-mi gura. Și asumându-mi foarte clar totul, fără nici un fel de jenă. Prima chestiune e că nu cred în transferul de responsabilitate de la o generație la alta, atâta vreme cât eu personal, în cadrul libertății mele, nu am făcut rău unor oameni, ci bine”.

Să te desparți, la început dureros, ezitant, apoi tot mai calm și mai hotărât. Nu ca un act de acuzare, ci ca o analiză obiectivă. Ca și cum ai vrea să exorcizezi ceva. Adică, spune el, „întâi, responsabilitatea istorică a generației părinților mei. Responsabilitatea istorică a comunismului românesc. Responsabilitatea istorică a marxismului. Nu am scris nici un rând împotriva a ceea ce credeam. Și am semnat totul. Cred că de aici venea și credibilitatea atacului pe care îl dădeam comunismului, atât ca formă mintală, cât și ca formă socială: din faptul că era un atac din interiorul lui, din interiorul clasei respective. Am cunoscut-o, am văzut-o, am trăit-o, cu abdicările și iluziile ei. Eu voiam să știu de ce mi s-a întâmplat mie ce mi s-a întâmplat”. Și totul, a mărturisit el, s-a declanșat odată cu gestul lui Jan Palach.

Acolo se află, cred, cheia a tot ce a reușit să facă Vladimir Tismăneanu de o jumătate de secol și mai bine. Acel gest decisiv, de ruptură, care a separat apele și l-a orientat pentru totdeauna a fost declanșat de moartea tragică a unui student de la filosofie, Jan Palach, care în ianuarie 1969 și-a dat foc la Praga, în Piața Wenceslas, în fața Muzeului Național. De ce a ales el această formă extremă de protest poate nu se va ști niciodată.

Dar se știe că nu mai putea îndura apatia din jurul lui, după ce sovieticii invadaseră în august '68 Cehoslovacia, după ce se reinstaurase cenzura și prigoana.

Suntem în 2026. Vladimir a împlinit 75 de ani. România nu e invadată cu tancurile. Cenzura și prigoana nu sunt instalate ca înainte de '89. Totul e mult mai soft, mai greu de dibuit și de înțeles. Doar apatia s-a așternut ca un fel de mucegai peste noi. Nimeni nu o să își mai dea foc în fața unui Muzeu Național în semn de protest. Dar frazele spuse și scrise ale unor intelectuali ca Vladimir Tismăneanu au rolul de a ne ține treji, de a ne scoate din inerțiile zilnice, pentru că au curajul de a ne desluși nu doar trecutul și prezentul, ci mai ales de a ne dezvălui viitorul. Fără iluzii, ca un adevăr care arde.

Vladimir Tismăneanu

Un om liber

Vasile POPOVICI

Francezii au un termen potrivit, împrumutat din limbajul religios, dar laicizat între timp, pentru a descrie rolul jucat în viața noastră intelectuală de Vladimir Tismăneanu de mai bine de trei decenii. Unei asemenea persoane influente i se spune *director de conștiințe*, modelator în chestiuni spirituale și morale.

În cultura franceză a secolului trecut, primul care ar fi putut trece drept director de conștiințe ar fi fost André Gide, dacă n-ar fi refuzat poziția. Iar cel care a acceptat-o tacit și măgulit, Jean-Paul Sartre, ar induce o idee falsă despre politologul român. Între cele două rele ale secolului XX, comunismul și nazismul, Sartre a ales unul dintre ele și s-a străduit să demonstreze că e bun, inclusiv, spre rușinea lui, susținând că teroarea, crima, violența sunt de acceptat, ba chiar inevitabile, în numele *cauzei*.

Dacă ar fi de ales o singură constantă a gândirii lui Vladimir Tismăneanu, e refuzul explicit al ambelor totalitarisme. De aici și admirația lui mereu reluată pentru Hannah Arendt, care a descris similitudinea structurală dintre comunism și nazism, ca ideologii ale teroarei. Cu gânditoarea germană, el se înrudește și în altă privință: obișnuiește să spună lucruri neplăcute cam pentru toată lumea în numele adevărului. Sunt lucruri atât de deranjante, încât în gura altcuiva ar suna inacceptabil.

Chestiunea îngemănării totalitarismelor i-ar fi

adus lui Tismăneanu excomunicarea din mediile intelectuale, dacă n-ar fi ocupat o dificilă poziție identitară, de evreu (nepracticant), de descendent dintr-o familie cu trecut comunist militant, cu membri pieriți în lagăre de concentrare, și de intelectual critic. Nu pot să uit indicația primită din Centrala MAE, sub semnătura lui Geoană. Nu cumva vreun diplomat român să-și permită să compare comunismul cu nazismul, fiindcă *se vor lua măsurile*. Cel mai rău s-ar fi supărat comunitățile eveiești și Israelul.

De-o parte, poziția sa critică față de orbirea comunistă nu s-ar fi putut exercita în deplină libertate de expresie, așa cum o face, dacă ascendența sa ar fi fost alta. Greu ar fi fost să-și mai desprindă eticheta nemeritată, dar previzibilă, de fascist! Pe de altă parte, angajamentul familiei i-ar fi îngreunat oricui altcuiva tocmai libertatea critică față de comunism, de vreme ce tocmai angajamentul acela a însemnat o ruptură dureroasă în ordine personală și un permanent pretext de maculare din partea adversarilor în mediile noastre securiste, bucuraoase să găsească pete în soare. El și-a asumat deplin ascendența și identitățile și a procedat ca un om liber, iar asta m-a umplut întotdeauna de o admirație fără rezerve și prietenească iubire.

Toate acuzele abjecte s-au auzit la adresa lui și se aud mereu în toți anii de când el se află în prim-plan. Pușini știu atât de bine ca Vladimir Tismăneanu ce înseamnă să fii atacat cu atâta ură și din stânga, și din dreapta. “Vulnerabilitatea” sa ca evreu și descendent dintr-o familie comunistă și decimată de naziști e însă și sursa forței lui. Îți trebuie tărie să faci rechizitoriul unui trecut teribil în termenii cei mai limpezi, să nu obosești să revii la el (noiăștialți am cam obosit, spre rușinea noastră, el nu), să numești fără ezitare responsabilitățile, să deosebești nuanțele și culorile,

atunci când, spunând ce e de spus, examinezi lucruri sensibile într-un secol în care călăii și victimele ajung câteodată să se amestece.

Din când în când îl citesc denunțând politica lui Netanyahu și a aliaților săi extrem-radicali (Vladimir Tismăneanu are familie în Israel). O dată mi-am permis să spun că Trump a acționat în Iran „la incitarea” premierului israelian, înainte ca anumite indiscreții să transpire din *situation room* certificând ceea ce la mine nu era decât o intuiție. Mamă, ce mi-au mai țiuit urechile! Cine și-ar permite aceste lejerități cu el?!

La atâta vreme de la căderea comunismului, bătaia noastră cu trecutul nu s-a încheiat, ba chiar, paradoxal, e la fel de actuală ca în anii de după Revoluție, odată cu apariția seculegionarismului, cum numește el naționalismul comunist de extracție securistă. Nimeni n-a fost mai lucid, mai angajat și mai convingător când a fost să-l identifice și să-l descrie.

Iar asta poate să uimească la un universitar american care, din păcate, n-a mai călcat prin România de atâta vreme. Greu s-ar găsi un român mai legat de România ca Vladimir Tismăneanu, conectat ombilical la realitatea românească. Știe tot, a auzit tot. Și, mai ales, ține minte tot. E printre pușinii care pot conecta fenomenul politic românesc la mișcările tectonice occidentale. Analizele sale la zi sunt totodată analize în perspectivă.

Dacă n-ar fi fost politolog și universitar, ar fi fost scriitor. Nu american, ci neoaș-românesc. Și nu unul din zona noastră mai răsărită, central-europeană, cum ne place nouă să ne fălim, ci din cea colorat-balcanică, cu turcisme, levantinisme și neoașisme de toate felurile, ca din gura lui Pîrgu, proză suculentă, adevărată.

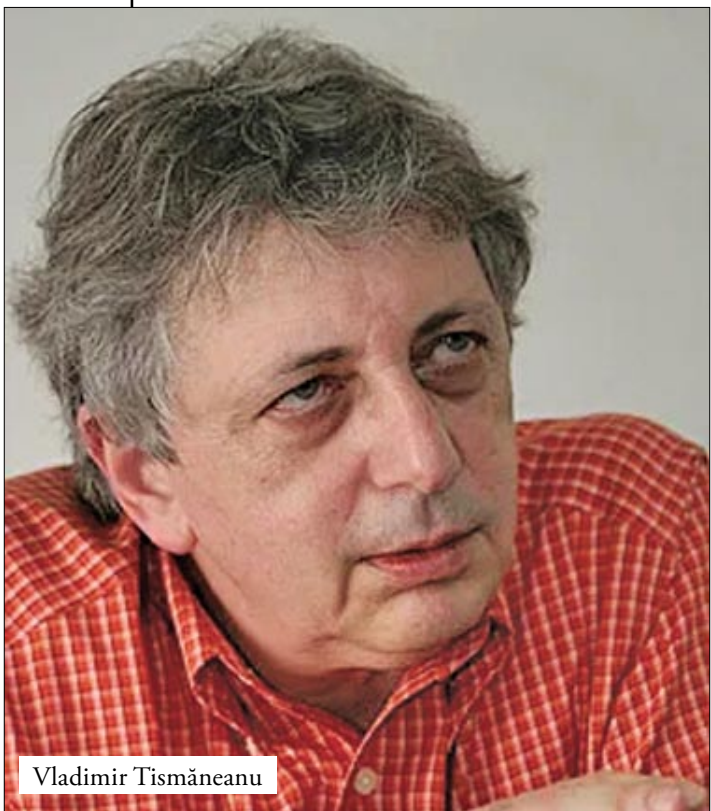
Să fie foarte clar, deși de la University of Maryland și în decor Washington DC, el al nostru rămâne.

la aniversară

0 datorie morală

Melania CINCEA

România nu a avut condamnări ale celor care au comandat și asumat crimele și abuzurile regimului comunist din perioada 1945-1989. Nu a avut nici măcar lustrație. Dar are o condamnare morală a acestui regim, ca ilegal și criminal, prin *Raportul Final* al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste. Un demers – venit abia în 2006, după o lungă perioadă de refuz al memoriei comuniste și de mistificare a trecutului – pe care, din punct de vedere politic, i-l datorăm fostului președinte Traian Băsescu, iar moral, lui Vladimir Tismăneanu. Anul acesta vine cu o dublă aniversare rotundă: 75 de ani împliniți de Vladimir Tismăneanu și 20 de ani de la redactarea *Raportului Final*.

Vladimir Tismăneanu

Când rostim numele lui Vladimir Tismăneanu, profesor de științe politice de anvergură internațională, intelectual public marcant revendicat din Camus și liberalismul civic al lui Eugen Lovinescu și al Monicăi Lovinescu, publicist prolific, fostă voce a *Radio Europa Liberă*, avem în minte nu doar titluri de căpătâi despre comunismul și postcomunismul din Europa Centrală și de Est, *Stalinism pentru eternitate*, *O istorie politică a comunismului românesc*, *Diavolul în istorie*, *Comunism, fascism și câteva lecții ale secolului XX* ori *Aventura ideilor*. Cum ne putem elibera din mrejele ideologiilor totalitare, ci un întreg raft de bibliotecă ticsit cu volume – marcante și marcate de claritate morală – și o serie impresionantă de articole pe care le-a scris. Toate, rezultatul unei vieți dedicate studiului comunismului, postcomunismului și regimurilor totalitare, dar și combaterii lor.

De 20 de ani, însă, numele lui Vladimir Tismăneanu este legat indestructibil și de *Raportul Final*, realizat de Comisia prezidențială de Analiză a Dictaturii Comuniste din România – „Comisia Tismăneanu”, cum este ea numită. Document prin care statul român a condamnat, de la vârful său, regimul comunist ca ilegal și criminal. Asumarea oficială a acestui act istoric este văzută ca fiind cel mai important act de justiție simbolică postdecembristă. Vladimir Tismăneanu este cel care a selectat și a condus echipa de cercetare (zeci de istorici, cercetători și experți), care a stabilit metodologia de lucru și a structurat documentul, dar și cel care l-a convins pe Traian Băsescu de necesitatea adoptării lui oficiale, nu doar ca analiză istorică.

De 20 de ani, de la istorica ședință a Parlamentului din ziua de 18 decembrie 2006, în care președintele Traian Băsescu a condamnat comunismul din România, Vladimir Tismăneanu este atacat furibund și pe motive de religie, și de ascendență familială. Au făcut-o și vechii securiști și comuniști, și urmașii lor ideologici, extremiștii de azi autointitulați „suveraniști”, care își au filonul ideologic în naționalismul-comunist, și cei care aplaudă iliberalismul ori chiar totalitarismele, fie ele de stânga sau de dreapta.

„Nu e ușor să faci distincția între familia biologică și cea politică. Dar a nu recunoaște lucruri ce țin de or-

dinea evidenței, a idealiza niște oameni numai pentru că s-a întâmplat să-ți fie rude ori cunoștințe apropiate, situații în care vor fi fost cât se poate de normali, ori chiar tandri și generoși, ignorând rolul lor în mișcările totalitare ține de un subiectivism incurabil. (...) Nu avem niciun fel de obligație ereditară de a împărtăși crezurile unei generații anterioare, mai ales atunci când acestea s-au dovedit catastrofice. Întotdeauna există șansa pentru ceva nou, pentru un început, pentru o renaștere. Pentru cei care cred în responsabilitate, obligația constă în asumarea adevărului și în definirea liberă a propriei identități”, scria Vladimir Tismăneanu într-un articol din 2019, pentru *Europa Liberă*. O dovadă evidentă de onestitate și claritate morală.

Acea ședință solemnă a Parlamentului – se impune reamintirea respectivului episod – a fost boicotată de ultranaționalistii din PRM, coalizați în jurul lui Corneliu Vadim Tudor –, partid înșesat de oameni proveniți din eșalonul secund al Partidului Comunist Român ori din Securitate. În timp ce de la tribuna Parlamentului șeful statului vorbea despre sutele de mii de victime făcute de comunism, galeria ultranaționalistă fluiera, huiduia, hăhăia sardonice, striga lozinci extremiste și îi amenința cu aruncarea de la balconul Parlamentului pe intelectualii care susțineau demersul de condamnare a comunismului, Gabriel Liiceanu, Horia-Roman Patapievici, Andrei Pleșu, Mircea Mihăieș. „Să-i dăm foc (Raportului – n.a.)! Să-l băgăm lui Tismăneanu pe gât!”, s-a auzit răcnind Vadim Tudor.

Pedagogia memoriei

Adrian Dinu RACHIERU

„Cu toții trecem prin schimbări de opinii”

În felurite împrejurări, chestionat asupra anilor de început, degustând „deliciile intelectuale ale Sociologiei”, Vladimir Tismăneanu recunoștea că 1968 a fost un an crucial, o „perioadă excitantă” prin cavalcada evenimentelor, cu rol decisiv în formarea sa intelectuală: de la primăvara pragheză la Plenara reabilitării lui L. Pătrășcanu/ mazierea lui Drăghici și mai-ul francez, plus acel fierbinte august, refuzând încolonarea și vestind, efemer-mincinos, o deschidere a „porților destalinizării”. Dar „trezirea” se va produce doar după ce, încă student, va descoperi „celălalt marxism” (vestic).

Format intelectual în țară, cu șansa unor lecturi clandestine (A. Koestler, G. Orwell, R. Conquest), marxolog pe cont propriu, respirând „sub gheață”, Vladimir Tismăneanu s-a despărțit, în timp, de iluziile gramsian-lukácsiene și s-a vrut „un spectator angajat”. Cu un doctorat (1980) despre radicalismul de stânga (teoria politică a Școlii de la Frankfurt), îmbrățișând ideile stângii-marxiste, va deveni, părăsind țara (1981), un „avocat” al democrației liberale și un politolog de largă suprafață.

Reflecția sa politologică s-a ciocnit, la noi, de o primire neprietenoasă; tradiția în domeniu era pauperă, oricum nesistematică (constata Adrian Marino) iar cultura publică era „esențialmente beletristică” (cf. Horia Roman Patapievici), cu un vizibil blocaj comunicațional în privința „culturii ideilor”. Totuși, ca intelectual public, profesând liberalismul civic, politologul de la Maryland s-a dovedit, fructificând „distanța americană”, un analist politic și un comparatist informat. Convinși de forța ideilor, știind prea bine – pe urmele lui Richard M. Weaver – că ele au consecințe. Și că genealogia intelectuală rodește, având grija nuanțelor, apărând claritatea (morală), evitând generalizările pripite, refuzând alibiurile sofiste.

E drept, Vladimir Tismăneanu vine din cartierul Primăverii, recunoscând cu franchețe, dincolo de iubirea filială, trecutul de *true believers* al părinților, luptând în Brigăzile internaționale (în Războiul civil spaniol), întorși în România în 1948. Atras de un „eclectism prudent”, fiind dezinvolt, obiectiv-descriptiv, popularizator, sentimental și dubitativ, el cunoștea din interior casta nomenclaturistă și denunța „capcana ideologiilor”, practicând, de fapt, *arheologia ideilor*. Identificând, în funcționarea lor, „matricea paleo-simbolică” a oricărei ideologii, într-o vreme în care monolitismul s-a spart, ivindu-se „ideologii baroce”, ca sinteze perverse.

Deși a declarat că nu e interesat de „o Istorie politică de tip clasic”, Vladimir Tismăneanu, foarte pre-

Asta, în timp ce alți foști comuniști, deveniți membri ai PSD, strânși în jurul lui Ion Iliescu, au refuzat să participe la această ședință solemnă, *Raportul Final* fiind catalogat de Ion Iliescu drept o „jignire” și un instrument de răfuială politică.

Ceea ce s-a văzut atunci în Parlamentul României, ceea ce s-a văzut multă vreme după aceea în presa aservită acestor partide ori cumpărată de foști securiști transformați în zorii democrației posttotalitare în capitaliști, unii cu fonduri substanțiale din conturile fostei Securități – a fost nu doar o reacție violentă de respingere a acestui document, ci de refuz de a rupe România de trecutul său comunist. Erau dintre cei cărora Gabriel Liiceanu le adresase, în ultima zi a anului 1989, *Apelul către lichele*. Erau dintre cei care reușiseră ulterior să blocheze lustrația, să facă neaplicabil Punctul 8 al *Proclamației de la Timișoara*.

Atacul furibund din ziua de 18 decembrie 2006 a fost dovada implacabilă că *Raportul Final* coordonat de Vladimir Tismăneanu i-a lovit în plex. A fost oglinda care le-a fost așezată în față, dar pe care au refuzat să o privească. Dacă meritul politic pentru *Raportul Final* îi revine fostului președinte Traian Băsescu – deși acesta nu venise cu un mandat în care să fi promis decomunizarea, a asumat, totuși, condamnarea comunismului și a oferit sprijin instituțional pentru deschiderea arhivelor fostei Securități –, meritul științific îi revine politologului Vladimir Tismăneanu. Față de care, pentru acest document fondator, se poate spune că România are o datorie morală.

zent pe piața ideilor după '89, ne-a oferit, în avalanșă, culegeri de medalioane-studii (ca mărturii „din interior”), dezvăluind soarta unor destine individuale. Practicând, *necronologic*, interesat în sens etic de marxism și devoalând „sofisme ale comunismului”, o istorie a comunismului/ a PCR *prin biografii*, în hățișul unor lupte fratricide (convulsii, epurări, conspirații, crime). Plecat din țară („încă neomarxist”, atunci), cosmopolit, cu triplă identitate culturală, ca american de origine iudeo-română, ne propune, fragmentarizat, un comparatisme util în a descifra meandrele „liniei partidului” (corecții de orbită, facțiuni rivale, „mecanismul infernal al lichidărilor” etc.) în numele mesianismului politic (ca „teleologie salvaționistă”).

Îndrăgostit de „aventura ideilor”, cum și-a botezat un recent volum (*Humanitas*, 2024, îngrijit și prefațat de Monica Got), explorând subteranele puteri comuniste (sacralizată ideologic), Vladimir Tismăneanu cultivă *pedagogia memoriei*. Între seducție și dezvrăjire, inventariind pasiuni, avataruri ideologice și ispite utopice, operând, pentru Estul european, contextualizări și conexiuni, politologul, spuneam, fascinat de „arheologia ideilor”, explică dezinvolt „mrejele” ideologiilor totalitare.

A condus Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (martie-decembrie 2006) și a fost președintele Consiliului Științific al IICCMER (2010-2012). Cunoștea lumea *secretă* a nomenclaturii și ne propune, ca intelectual critic și voce publică, efigii/ portrete, dezvoltând demistificator „caracterologia epocii totalitare”. Un posibil ghid, identificând convulsiile „comunismului românesc” și ale unui sistem sclerosat, epuizat, criminal, pierzându-și „elanul escatologic”.

Decriptând polarizări (mascate) și vechi conflicte culturale („esopice exprimate”, cum recunoștea), Vladimir Tismăneanu, denunțând „orgiile propagandistice” ale epocii poate fi un martor credibil, semnând cărți utile demersului istoriografic, având „ceva dintr-un aventurier de idei” (Ianoși 2012 : 514).

Deși tribut ar *fragmentarismului*, apărând, prin risipa de articole și comentarii politice, liberalismul civic, Vladimir Tismăneanu scrutează un larg spectru problematic: deslușește istoria meandrică a regimului comunist de la noi, ieșind din noaptea totalitară, cercetează tranziția regimurilor din Est spre democrație sau rolul religiilor politice (ideologie, tiranie, mit, utopie, demonism), perpetuând reflexe mentale și în postcomunism, ca „formațiune hibridă”.

Oricum, „cel mai important gest public” rămâne *Raportul*; apropiat, recunoștea, de „valorile” lui Traian Băsescu (decretat „președintele intelectualilor”), Vladimir Tismăneanu a suportat violente lecturi critice, acuzat, de o stângă iritată, că „rescrie Istoria”.

Continuare în pagina 17

Despre libertatea de a fi tu însuși

Smaranda VULTUR

Vladimir Tismăneanu nu poate fi cuprins într-o singură imagine, ca într-o efigie, nici măcar la un moment aniversar. Mai întâi pentru că ar fi contrar firii lui. E mereu în mișcare și în contact cu faptul brut al vieții politice. Îl captează și îl transcrie în cuvinte de o precizie expresivă de invidiat prin spontaneitatea discursului și bogăția suculentă a vocabularului ce redă nuanța, detaliul, registrul asociativ și contextual. Extrage din dinamica lui exterioară ce e esențial pentru a contura personajele participante, dar și resursele ideologice ce stau în umbră sau ies brutal la suprafață.

Teoretician, analist politic, profesorul român-american Vladimir Tismăneanu se consideră cetățean al lumii. Este și un pasionat al scrisului, un om cu umori pe care nu se ferește să le ascundă. Verbul lui animă personaje de prim rang ale scenei politice, dar și pe cele care mișună în jurul lor, stau aliniate în banca puterii sau se remarcă prin acțiune sau inacțiune, discurs, destin în evoluție. Revine uneori asupra interpretărilor faptelor ce se derulează rapid sub ochii noștri sau din care suntem parte într-o tristă, tragică, indiferentă sau bucurioasă devălmășie. Le dă culoare, consistență, profil individualizant. Îngroașă nota sau scade intensitatea sentimentului ce îl domină. De obicei al unui om revoltat, ce stărnește reacția promptă a cititorului. Fie ca una de acceptare sau respingere în notă polemică.

Oricum, contaminant, provocat de o retorică ce nu dă greș în a stârni reacții, atitudinea celui care se află la celălalt capăt la firului nu poate fi decât una de implicare. Una care te poate exaspera, dar și liniști. Pentru că, dacă urmărești, ca Vladimir Tismăneanu, actualitatea în perisabilul ce i-l dă timpul, dar și pe fundalul mai larg al epocii istorice în schimbare, oricât ai fi de afectat de ce se întâmplă, înțelegi treptat că eternitatea nu e de partea dictatorilor, de celor obsedați de rău, de crime, de violență, de putere sau de propria lor nimicnicie. Ceea ce e parte din terapia de care ai nevoie pentru a nu te lăsa dominat de angoasele colective sau personale. Nu fugind de ele, ci confruntându-te cu ele. Lucru nu ușor de făcut, pentru că te obligă să scotocești în arhiva personală a atitudinilor și sensurilor mărunte sau mai înalte în funcție de care trăiești.

Scrisul face parte și el din această formă de terapie. Una de contact permanent cu cel care te înțelege și consună cu tine, dar și cu cel care te contestă, te pune la îndoială, te atacă sau respinge. În țara gânditorului politic care este Vladimir Tismăneanu nu poți fi un personaj neutru. Pentru el, a fi astfel e un inconvenient etic. Ca unul ce detestă monopolul puterii politice, înțelege mai bine ca alții că și discursurile pot fi puse sub control sau o formă de control. A vorbi și a acționa în conformitate

cu conștiința proprie și în consens cu valorile tale e un exercițiu de primenire morală, un model social de urmat. Le secondează ca o formă de distanțare, un recul necesar, spiritul critic.

Dincolo de varietatea luărilor de poziție și a tonalității lor ironice, comice, sarcastice sau serioase există mereu ceva ce depășește faptul comentat în favoarea unui orizont ideologic în care se confruntă opiniile, citatele, amintirile, dar și documentele, cifrele, istoriile și istoria care le cuprinde. Înzestrat cu o memorie ieșită din comun și o pasiune pentru viață ca aventură nu doar politică, ci și personală, Vladimir Tismăneanu e profesor, analist politic, activist civic, portretist și scriitor. Pare a avea o energie inepuizabilă. Spirit enciclopedic, el este și un mare cititor. Are prieteni pe măsura admirației ce le-o poartă și dușmani pe măsura deranjului ce îl provoacă celor ignoranți sau corupți, celor ticăloșiți, celor ipocriți sau caraghioși în roluri ce nu li se potrivesc sau pe care le mimează stângaci.

Inadecvarea e pentru el la fel de gravă ca oportunismul sau lipsa de curaj. Uneori pare că ia taurul de coarne în locul celor care ezită să o facă, se confruntă cu trecutul incomod, cu prezentul hipertrofiat sau imprezvizibil, intuind liniile directe ale gândirii celor care îl fac și desfac. E fără îndoială un personaj extrem de incomod când trece peste tabuuri, clișee, tăceri lașe sau doar defensive. El spune adesea deschis și răspicat ceea ce alții spun doar în spatele cortinei, evaziv și vag, pe șoptite sau doar în discrete discuții private.

Cei care i-au citit opera știu că analizele sale pot merge în profunzime cu o știință de carte și o bibliografie care impresionează prin extindere și actualitate, animată prin analogii neașteptate și reinterpretări ce pot corecta o poziție anterioară sau pot reîncadra subiectul discuției în contextele mișcătoare sau în dialogurile de purtat peste timp. *Stalinism pentru eternitate* este o carte esențială pentru a înțelege esența totalitarismelor, dar și revoluția bolșevică, cu consecințele ei politice și sociale, nașterea monopolului de partid și funcționarea unei astfel de puteri, care își distruge adversarii fără să ezite, sacrifică oamenii și adevărul pentru a se eterniza.

Azi nu putem citi cartea fără să o raportăm la noul dictator de sorginte sovietică și kaghebisă care e Putin. Cinsimul și duplicitatea, secretizarea crimelor, eliminarea adversarilor, afișarea ipocrită a principiilor, autoritarismul, acapararea statului sunt dezavuate de Tismăneanu în orice condiții. Extremismul de dreapta sau de stânga sunt în egală măsură puse la zid. A fost unul dintre cei care nu a ezitat să le dezvăluie dimensiunea distructivă ca amenințări ale democrației libere, dar și ale ființei și conștiinței umane, în linia Hannei Arendt.

Pe teren românesc a realizat ceva care nici azi nu pare a fi fost posibil să se întâmple. A condus Comisia Prezidențială de Analiză a Dictaturii Comuniste care a

redactat Raportul ce a dus la condamnarea comunismului ca regim *ilegitim și criminal*. Se împlinesc anul acesta, în 18 decembrie, zece ani de la acel moment, întâmpinat cu ostilitate de o mare parte a celor care participau la ședința Camerelor reunite ale Parlamentului în fața cărora președintele Traian Băsescu, într-un vacarm cvasi-general, a făcut declarația oficială a acestei condamnări. Un test care ilustra interese politice legate de imposibilitatea ruperii cordonului ombilical de partidul mamă, nostalgii și temeri, frustrări dar și idiosincrazii personale, legate de președinte și de cel propus de el în fruntea acestei comisii.

Nici măcar noi, cei care am lucrat la Raport, nu am fi putut bănuși de la început anvergura represiunii, absurditatea măsurilor luate împotriva unor categorii

Vladimir Tismăneanu

extrem de largi de dușmani și a familiilor lor, diversitatea formelor de tortură fizică, psihică și morală aplicate de partidul unic și Securitate, prin reprezentanți ai lor de diverse ranguri. Sper ca momentul aniversar să fie un prilej de a revizita acel trecut și a urmări în ce măsură el ne urmărește încă. De a vedea ce ar mai fi de adăugat între timp și cum se conectează el cu timpul prezent. Un timp în care renaște falsul patriotism al național comunismului, transformat în măciucă și în factor de denigrare al celor care nu îl agreează. Bine asezonat cu reziduuri legionare, cu antisemitism și oroarea față de ce nu e neaoș. Un talmeș balmeș care priește celor puțin dispuși la a gândi pe cont propriu.

Voi reveni cu alt prilej mai în detaliu asupra acestui capitol al istoriei recente în care Vladimir Tismăneanu a jucat rolul de a dezvălui mințile îndoctrinate și a face din asumarea lui o formă de libertate. Când citesc azi ce scriu sau au scris Cristian Vasile, Dorin Dobrinu, Alexandru Gusti, Virgil Țirău, Eugen Negrici, Ruxandra Cesereanu, Stelian Tănase și alții din echipa de cercetători care au lucrat la Raport, mă gândesc că e vorba de un proces în desfășurare. Vocația didactică și fidelitatea prietenească a lui Vladimir au făcut să i se alăture pe parcurs tineri ca Mihai Stan sau Bogdan Iancu. O listă lungă de coechipieri care par a ne încredința că nava merge mai departe. Chiar dacă *A treia cale* de care vorbea în cărțile sale Vladimir Tismăneanu prin anii 2000 a pălit în folosul amplificării poziționărilor belicoase și diviziunilor ireductibile, pe fondul unui declin al democrației ce își dezvăluie slăbiciunile și pare că își anunță sfârșitul.

A reexamina trecutul din această perspectivă e o cale de a spori câmpul înțelegerii și de a urmări momentele și persoanele care și-au exersat spiritul critic în folosul eliberării de frică, indiferență și legitimarea acțiunilor de deschidere spre dialog și consolidare a spațiului public.

Pedagogia memoriei

Urmare din pagina 16

Raportul a declanșat un „război civil” într-o societate isterizată care, amalgamând ideologiile, întreține partizanate și intoleranțe. Plecat „la timp” din țară, Tismăneanu a luat „în vizor” totalitarismele, a trudit la „o istorie comprehensivă a PCR”, considerând *Raportul*, asaltat de un val de critici, o „operă capitală”.

Încercând, astfel, să împiedice „eternizarea amneziei”, știind prea bine care sunt riscurile unei societăți fără memorie, Filozoful Tismăneanu, el însuși în „reconstrucție intelectuală”, semnează prestigioase contribuții academice.

Cartea din urmă, o aglutinare tematică, îmbietoare și literară, pe suportul transdisciplinarității, evidențiază *efectul Tismăneanu*, reamintindu-ne că acel debut pe sol american, în 1983, cu *Critical Marxism and Eastern Europe* (în *Praxis International*), anunța, ca *revival* exegetic, o prestigioasă carieră în spațiul academic. Mistica mesianic-utopică, înche-gată în proiectul marxian, departe de a flutura idei de salon ne avertizează că Utopia ajunsă la putere (ca

mișune politică birocratizată) se „oxidează”, orice ideologie fiind, ca seducție totalitară, voluntaristă, o dogmă în devenire (lozincardă, simplificată, degenerată, fosilizată).

În fond, ca *partocrație ideocratică* (cf. Martin Malia), comunismul impune, prin optimism sociologic, atotputernicia doctrinei, sacralizată ideologic; adică, un „ecosistem toxic”, subliniază Vladimir Tismăneanu, explorând, ca ghid avizat, subteranele puterii comuniste, în ceață morală, deconstruind migălos un trecut cosmetizat, tenebros, traumatic.

Interesat cândva, în junețe, de sculptură și de genetică, descoperind apoi forța ideilor (ca student la Sociologie, între 1970 și 1974, șef de promoție) și funcția corozivă a ereziei (ieșind din somnambulism), trecând de la seducție la dezvălire, Vladimir Tismăneanu, ca prestigios și incomod intelectual critic, însoțit, inevitabil, de falanga detractorilor, ne reamintește că o democrație fără memorie este vulnerabilă, descifrând patologia morală a tranziției post-comuniste.

la aniversară

18

Distih

Viorel MARINEASA

Mă urmărește de câteva zile distihul unei doamne de demult. „*Oftoicul meu iubit, / pentru ce m-ai părăsit?*” Oftoic? Ce-o fi asta? mi-am zis și eu cândva. Cunoscător, Daniel mă lămurea surâzând ce e cu oftoicul. Ori oftăicul. E vorba de octoih, carte de rugăciuni importantă în ortodoxie, inițiată în veacul al VIII-lea de Ioan Damaschinul, *octo+ihos*, opt+„glas, răsunet”, în greacă prin intermediar slavon, opt glasuri în opt săptămâni, reprezentând cele opt moduri bizantine de executare a cântărilor liturgice de la o duminică la alta. Tot cu o rezonanță de slavă veche e sinonimul *osmoglasnic*, echivalat cu *optglasar*. „Oftăic” sună mai ca la mama acasă și ține de vorbirea de la sat, tentată de metateze care să confere duh autohton și de târcoale date etimologiilor populare. Știam că întâlnisem versurile în *Rusalii '51*, cartea mea și a lui Vighi despre deportările în Bărăgan, dar n-am mai izbutit să dau de ele.

Însă nu asta era problema. De fapt, mă întrebam dacă persoana deportată nu ar fi trebuit să spună „de ce te-am părăsit?” Și nici o interogație de asemenea soi nu se dovedea adecvată. Părea să țină de fasoane, or, chiar nu era cazul. Aflasem de la „actanți” că operațiunea s-a desfășurat cu brutalitate, după model sovietic. Sub incidența plecării forțate, cele mai multe bunuri din gospodării au rămas pe loc. Era un peisaj de sfârșit de lume, cu mugetul dramatic al vitelor părăsite, cu câini zbătându-se în lanț și lătrând să se spargă, cu vulturile bezmetice peste acoperișuri ale porumbeilor de casă.

Oamenii și-au burdușit bagajele cu ce au apucat. Unii și-au luat albumul de fotografii, vioara, sculele de dulgherie, câte-o carte, alții nu s-au pierdut în amănunte sentimentale, destul că în Bărăgan au ajuns și un pian Steinway & Sons, și un aparat Roentgen. Doamna cu pricina nu și-o fi luat de pe credenț cartea cu cântările de strană și acum dă vina pe octoih. Sau, mai degrabă, deplânge faptul că lumea lăsată în urmă, țeșută și prin puterea octoihului, s-a risipit.

Apoi mi-am zis: ia să abordez entitatea AI. I-am transmis doar distihul, fără alte compliniri. Mi-a răspuns la secundă: „*Aceste versuri reprezintă o adaptare profundă și melancolică a strigătului biblic de părăsire (Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit?), dar aplicat unei realități profund spirituale și culturale românești.*” A făcut, în continuare, o analiză impecabilă. Spicuiesc: *symbolism puternic (...). al credinței, al copilăriei, al tradiției și al legăturii cu divinitatea; ambiguitatea sensului – pierderea credinței (sentimentul că textul sacru și refugiul spiritual nu mai oferă consolare), dar și strigătul cârții/ al tradiției, care se simte uitată de omul modern.* La capitolul stil: *rima plată și ritmul sacadat îi dau aerul unui bocet popular sau al unei rugăciuni pierdute; distihul concentrează o durere imensă în doar câteva cuvinte.*

Mă întreabă dacă știu autorul. Îi spun că e vorba de o femeie deportată. Îi crește aplombul, zice că aceasta *schimbă nuanța, însă nu anulează interpretarea inițială, ci îi adaugă un strat profund de autenticitate populară și o puternică încărcătură emoțională (...); poetul/ poeta nu caută misticismul înalt, dogmatic, ci trăirea religioasă instinctivă și dureroasă.* Cât privește forma populară *oftăic*, observațiile noastre coincid în esență: rezonează cu a *ofta* (o rugăciune rostită printre lacrimi și greutate), dar și cu *oftică* „tuberculoză” (a fi măcinat de o durere ascunsă). „*Oftoicul devine aproape o personificare a suferinței umane.*” Ajunși iarăși la poveștile Bărăganului, AI mă trimite la *Istoria din cutia de pantofi*, publicată de Daniel, în serial, în *Observator cultural*, apoi, prin ricoșeu, la *Rusalii '51*, cartea noastră comună. M-am învârtit în cerc.

Nu ești ateu, dar nici un mare credincios. Nu excelezi în trăiri spirituale, dar ai micile tale curiozități. Cum va fi preajma fără tine. În dimineața următoare va ploua sau nu? Cum va ploua? Cum nu va ploua? Perechea de gugustiuci va ieși pe interval? Cum e să nu mai treci pe lângă mormanul de cărți clădit anapoda, cu autobiografia lui Jawaharlal Nehru și cu cea a lui Ilie Năstase în vârf? Cum e să nu mai umbli maniac la cutia poștală? Cum e să nu te mai doară capul și oasele? Cum e să nu-ți mai resimți păcatele și gafele? Cum e să nu mai răspunzi la telefon? Cum e să nu-i auzi pe ăia răcnind în microfoane? Nesemnificativ.

Despre neliniște

Alexandru POTCOAVĂ

Dimineață de vară, duminică, devreme. Chiar foarte devreme. De când m-am mutat la casă, pe aproape de Timișoara, am uitat cum e să dormi până la doispe în weekend. Cât am stat la bloc, mare lucru n-aveam de făcut duminică dimineața, mai ales după câte o sâmbătă noapte lungită până spre zori. Așa că sforăiam până pe la prânz, după care așteptam să treacă ziua.

Dar aici rar mă prinde miezul nopții altundeva decât în pat. Aici, sfârșitul de săptămână înseamnă două zile în care mă pot ocupa serios de curte și grădină. Inclusiv azi, deși azi trebuie să-mi scriu și textul pentru *Orizont*. Vio a propus să scriem despre neliniște. OK, i-am zis, cunoaștem cum vine asta cu neliniștea.

Zis și făcut. Făcut o cană mare de cafea, mers în foișor și deschis laptopul. Document nou, tastat un titlu, unul provizoriu dacă nu o să găsesc altul mai bun. E un început, nu mai e pagina goală. Apoi sorb din cafea, fumez o țigară, mă gândesc de unde să apuc povestea: care-s personajele, care-i intriga, ce se întâmplă, că trebuie să se întâmple ceva într-o proză de cinci mii de semne. Nu-mi vine nimic.

Așa că fac o pauză, montez furtunul și ud grădina. Urmează o zi călduroasă – de când stau aici, urmăresc aplicațiile meteo mai mult decât orice pagină de știri sau rețea de socializare. Deci ud zdravăn pe la dovleci, dovlecei, ardei, roșii, vinete, toate cele. După care mă ocup și de gazonul din curte. Nu știu dacă fac bine, dacă nu e prea mult sau prea puțin, sunt ca un parior sportiv cu oarece experiență, dar care mai merge și la ghici. La noroc și la timpul probabil. Mă amuz când primesc mesaj pe telefon că ploaia se va opri în curând, însă de fapt n-a căzut o picătură, e soare, senin cât văd cu ochii. Și chiar pot vedea până departe cerul, de jur-împrejur.

Bun, hai să las și rășuștele afară. Am o rață și un rățoi, le-am construit o căsuță, le-am săpat și o mică baltă, cred că neam de neamul lor n-a avut așa condiții. Cum le deschid, fășnesc pe ușă și sar direct în apă. Fain, dar acum să revin în foișor, la laptop.

Și peștii? A, da – îmi zic și merg în garaj, iau găleata cu hrană și arunc doi pumni în iaz. Iazul e o groapă de doi pe doi și un metru adâncime, căptușită cu membrană geotextilă, folie, tot ce trebuie. A fost damblaua mea să o amenajez, amintindu-mi că și Vighi avea așa ceva în curtea lui. Doar că el creștea acolo o broască țestoasă, iar eu, carași aurii. Vreo paispe, dar cine-i poate nu-

măra, când mai tot timpul stau ascunși sub frunzele nufărului. Da, am pus și un nufăr, luat de la un mare magazin ce vinde în principal scule și materiale de construcții.

Și iar mi-am adus aminte de Vighi, când am fost la Ipotești într-o tabără literară și ne-au dus să vedem și lacul lui Eminescu. Din care Daniel a vrut să-și ia o plantă pentru acasă. Nu mai știu dacă a reușit, dar a fost cât pe ce să facă o baie încercând. Eu am mers la sigur, chit că nufărul meu nu se poate lăuda că a crescut în aceeași apă în care s-a scaldat Luceafărul poeziei românești. Iar pe lângă carași mai am și brotaci, care vin și pleacă – asta dacă nu-i prind pisicile.

Uff, pisicile, să le pun și lor apă și bobițe. Kali și Tigresse sunt surori, mai-daneze – adică rasa comună europeană -, stau pe afară și vânează tot ce mișcă. Prefer să le dau papa decât să prindă pui de vrabie. Ceea ce oricum fac. Dar, sătule, vin cu ei în bot la mine și eu îi ascund în căsuța rațelor, până învață să zboare, să scape. Și mai sunt cei doi frați, Hector și Hermes, care-s Maine Coon și nu-i lăsăm să iasă din casă, din teama iubitei mele că ar sări gardul și nu ar mai găsi drumul înapoi. Pare-se că rasa asta stă cam prost cu simțul orientării. Iar apropo de nume, pisoii au venit botezați așa. Oricum, li se rupe, indiferent cum le-ai spune și i-ai che-

ma. Iar eu sunt înapoi la laptop. Cafeaua s-a răcit, deschid o bere, fumez o țigară. Vecinul trebăluiește la el în curte, își pregătește barca să plece la pescuit pe Dunăre. Când se întoarce, pe noi ne sună primii să întrebe dacă vrem somn, caras sau ce a prins. Dacă nu sună, asta e, cumpărăm altceva, dar produs local, că deja știm la cine să apelăm pentru orice.

Mă uit la titlu, nu știu ce să scriu sub el. Rămân și fără țigări. Clar, trebuie să mă urc pe bicicletă, pe biță, și să dau pedale până la magazinul din sat. Pornesc. Stau în fosta zonă șvăbească, în stânga și-n dreapta drumului văd frontoane pe care mai scrie numele foștilor proprietari, cu litere gotice. Altele au fost acoperite cu mortar și zugrăveală, altele au numele noilor stăpâni.

Ajung la magazin, iau ce am nevoie, vin înapoi spre casă. Dar mă vede și mă oprește patronul de la birt. Un tip super deștept, trecut printr-un *burnout* sever, adică epuizare, ce și-a lăsat *jobul* din IT ca să servească la pult consumatorii locului – că nu-și permite să mai țină un angajat. Însă, „decât linii de cod, mai bine navete de bere, sunt mai liniștit așa și mai sigur”.

S-a făcut seară. Mă pun să ud iarăși grădina și gazonul. Închid rațele. Revin la laptop.

paso doble

Vălul Mayei (9)

Paul Eugen BANCIU

Noaptea cu lună plină e un fel de zi falsă dominată de albastru închis. Nu sunt stele. Sateliții bănuie (brăzdează – ar fi verbul, dacă orbitele lor ar fi paralele) ori scriesc discontinuu, brownian, să ne argumenteze fabulațiile noastre despre OZN-uri. Carul Mare e ceva mai mic, iar surorile planete ne privesc cu ochii lor de mort direct în suflet. Ordinea zodiilor se schimbă, iar hipersensibilității și căinii n-au somn.

Din punct de vedere uman superioritatea câinelui față de celelalte animale domestice constă în aceea că poate decela mirosurile „ultra” și „infra” ale tuturor ființelor și obiectelor ce intră în arealul nostru, chiar dacă au vederea slabă, poate rezumată doar la alb-negru. Limitele simțurilor noastre fac din pisică o altă excepție pentru puterea ei de a vedea în întuneric. Calul face și el excepție pentru rezistența lui.

Dar toate aceste excepții, repet, se rezumă la limitele omului, adică tocmai animalul cel mai puțin dornic să fie domestic, capabil de un registru îngust al simțurilor „de contact”, care împlinește toate aceste handicapuri prin imaginație, intuiție, raționamente, judecăți. Să se poată descurca, numește lucrurile și ființele, conceptualizează universul pe măsura limitelor lui, elaborează legi ale naturii și societății pe care nu le respectă dintr-o frondă apărută de la sentimentul constrângător al limitei limitelor lui, pe care, chiar dacă nu le realizează mental, să le poată pune în poziții și fraze, le simte pe propria-i piele.

E îndeobște știut că în afara acestor două cercuri concentrice se mai află unul, ca un fel de halou îndepărtat, prevestitor de schimbarea vremii, luminos, între circumferința căruia și celelalte se află imaginarul și himerele, angoasa și inversul ei, fericirea fără obiect, care nu e totuna cu starea de beatitudine, deci limitele spre care tinde, cu sau fără voia proprie. E de asemenea la modă, în gândirea filosofică de azi, să interpretezi conștientizarea cosmicității omului ca pe un fapt mistic, de parcă ontogeneza n-ar fi preocupat din vechime decât pe oamenii de o anumită religie, de o anumite credință într-un spațiu supra-uman, populat de supra-oameni, capabili să coboare oricând pe pământ, să-l refacă sau să-l desfacă prin trăitorii acelor epoci.

Hipersensibilității ce somnambulează în nopțile cu lună plină trăiesc undeva în zona dintre cercurile al doilea și al treilea, narcotizați de libertatea ce li se oferă în acel spațiu, unde fabulatoriul și realul interferează, unde universul uman diurn privit într-o oglindă retrovizoare superangulară. Tentația ruperii limitei limitelor e prea mare, când în concepția fiecăruia există, de nu chiar certitudinea, cel puțin speranța contactului cu zone inaccesibile omului de fiecare zi, politici de fiecare minut.

Însă priveliștea integratoare a văii nu se poate face decât de pe un munte. Iar când muntele este el însuși o iluzie, plutim în vid, într-un fel de călătorie cu aeroplanul deasupra unei lumi rezumabilă la semnele colorate de pe hartă. Să ne dumerim asupra a ceea ce vedem,

trebuie să apelăm la un cod de descifrare al semnelor convenționale și, inevitabil, ne întoarcem la limitele din interiorul primului cerc.

N-am fi accentuat diferențele acutizate în acești ultimi ani ai mileniului între mistic și filosofic dacă n-ar fi apărut, la fel de obsesiv, o cumplită dilemă în mintea multora din generația tânără sau mai matură: „Mergem spre un viitor fără trecut? Sau spre un trecut fără viitor?” Întrebări diametral opuse, cu tâlcurile lor ascunse îndreptate împotriva civilizațiilor tradiționale.

„Satul planetar”, prefigurat în anii ‘60-’70, există deja, fără ca în concepția oamenilor să se fi strecurat ideea apartenenței la o specie unitară. Se creează subtil sau în forță, după cum e cazul, pentru aducerea lumii sub același numitor. Problema nu e dacă se va reuși sau nu ca o civilizație (câci se poate), ci ca o cultură. Nu ne interesează acumularea de informații (interesantă, chiar impresionantă prin volumul ei, dar inutilă), ci noutatea și gravitatea lor, sensul fundamental pentru omul ce trăiește încă nevoia de comunicare spirituală.

Zece mii de ani de istorie înregistrată prin vestigii și scrieri a fost așa și n-o să se rupă-n două de dragul anului 2000. N-o să se renunțe la metafizica mistică, ce continuă să integreze ființa în cosmic, tocmai când filosofia și-a creat un fâgaș paralel lumii și se scufundă în propria crevasă de concepte sterile, repunând brutal problema divorțului său de literatură și artă, de cultură, preferând zalele zuruitoare ale științei.

Să se fi împlinit, după mai bine de două milenii și jumătate, preceptul lui Platon (altminteri un rafinat scriitor) care-l scotea pe poet din cetate? Pe poet îl poate alunga, dar ce se face cu crezătorii în zei? Câci fără iluzia existenței celui de-al treilea cerc, a haloului ce lasă sentimentul limitării, ființa devine robot, devine androgin obținut în eprubetă, or așa ceva e încă prea degrabă să se întâmple, chiar dacă există deja cloni și androgini experimentali.

O lume cu asemenea specimene nu mai are, într-adevăr, nevoie nici de trecut, nici de viitor și poate popula și luna plină din nopțile din ce în ce mai pământeste și lipsite de substanță ale oamenilor. Pentru că înainte de toate va dispărea dintre concepte acela de libertate, atât de profund legat de suflet, spirit, gândire, câci totul va fi controlat, inclusiv necesitatea, ce se va transforma într-un viciu, alimentat după regula servajului și dependenței.

Un totalitarism rafinat, științific, față de care toate cele petrecute în istorie până la contemporaneitate sunt forme primitiv-umane. Și-atunci ce diferență mai poate să fie între un aurolac, în faza critică a halucinației, și acest „nou om”, care trăiește într-o capsulă de timp scoasă în afara trecutului și viitorului?

Eu, unul dintre cei născuți și trăitori ai experimentelor totalitare primitive sunt mai sensibil la acest subiect, ce pare să fie tema de lucru a științei, armatei ș.a. și prefer o beție umană unui aer toxic primit într-o pungă de plastic unsă cu substanțe chimice, pe marginea unei guri de canal, noaptea, chiar dacă urlă câinii, câci „când urlă câinii, moare cineva...” (Năpasta, I.L.Caragiale).

O fiară cititor

Pia BRÎNZEU

Scriitorul portughez Rui Zink ne oferă o variantă proprie a celebrului canibal Hannibal Lecter în romanul său *Cititorul din peșteră* (Humanitas, 2025), o parabolă modernă despre lectură. Fiara se numește Anibalector, adică Hanibal lectorul, un monstru care nu devorează oameni, ci cărți. Le citește într-o peșteră, unde va fi găsit întâmplător de un puști dintr-o familie destrămată, devenit fugăr și mic delinvent printre hoții unei bande. Creatura marină stăpânește limbajul cu o îndemânare de artist, deși portretul lui fizic trebuie să inspire teroare. Are dimensiunea a zece elefanți, e „o brută păroasă”, „o masă imensă, o prezență întunecată ... cu dinți ca niște iatagane”, dar dincolo de biologia sa înfricoșătoare, Anibalector posedă o erudiție uriașă și ascunde, de fapt, sufletul unui intelectual rafinat, al unui adevărat mentor spiritual.

Paradoxul propus de Rui Zink lovește direct în prejudecățile societății moderne: adevărata monștruozitate nu aparține fiarei care locuiește în adâncurile unei peșteri, ci omului needucat, golit de armonii și dominat de lăcomie. De aceea e deosebit de util cititul: e un comerț intelectual cu autorii, provocat de plăcerea nelămuritului, de un joc solemn, un capriciu incitant, un urcuș încăpățânat în care trebuie să-ți descoperi propria identitate desenând o altă geometrie a spațiului interior. Chiar dacă e modelată de o fiară pornită într-o „caravană împotriva răului”, cum ar spune Andrei Pleșu, înălțându-se prin lecturile sale deasupra tuturor viciilor.

Între cele două personaje se leagă o prietenie profundă și fiara îl învață pe puști să citească, să gândească și să aprecieze frumusețea literaturii, oferindu-i prelungi comentarii despre cărți și lecturi. Iată două exemple: „Textul e o țesătură și țesătura un text. E împletirea unor fire diferite – ritm, sens, cuvinte –, pentru a alcătui un covor de cuvinte, un covor cu un desen care poate să fie mai mult sau mai puțin laborios, încurcat, stimulator, misterios. Adică, ceva care să se citească.” Sau: „Uneori vocea naratorului are nevoie de spațiu, nu se mulțumește cu o frază mărunț, nu toți trebuie să fie telegrafici, câteodată fraza vrea să se întindă, să călătorească, să vadă până unde poate merge, transformată în canoe coborând pe șuvoaie sau nimerind într-o cascadă și contorsionându-se toată ca să nu se lovească de pietre.”

Când cititorul este plictisit de o poveste ce nu avansează, trebuie să pună el însuși cuvintele pe un tobogan, să provoace un torent viguros și să se lase absorbit de vârtejul vorbelor, care întotdeauna au o viață în ele. Va reuși dacă are „stil, personalitate, voce proprie, idiosincrazie, temperament, caracter”, dacă înțelege că lectura e o întâlnire între două persoane imperfecte care se pot completa desăvârșit. Ca în dragoste. Totul se oprește când Anibalector este capturat și expus într-o grădină zoologică, unde se degradează fizic și psihic. Lipsit de libertate și de hrană spirituală, el devine un obiect de divertisment pentru o masă de oameni ignoranți, care nu văd în el decât un monstru periculos, bun doar pentru a fi exploatat comercial. Va fi salvat de băiatul dispus să își riște viața pentru a-l elibera, o faptă pentru care este condamnat să devină scriitor.

Condamnarea e intenționat ironică și, deși sună ca o pedeapsă aspră, se dovedește a fi în cele din urmă asumarea unui destin superior, o transformare definitivă a tânărului fugăr, dispus să își riște viața pentru a-și elibera mentorul. Actul său de bravură nu este doar o dovadă de loialitate, ci și o revoltă deschisă împotriva unei societăți care încearcă să închidă în cușcă tot ceea ce nu poate înțelege. Relația dintre cele două personaje centrale funcționează ca o oglindă a actului lecturii. Deși inițial cele două destine sunt construite pe o axă a antitezei absolute (omul ignorant versus fiara cultivată), ele se împletesc într-un proces de salvare reciprocă, demonstrând că lectura nu este un simplu divertisment, ci o formă supremă de eliberare fizică și spirituală.

Deși profund ironic, finalul romanului este optimist. El oferă cheia de citire a întregii parabole scrise de Rui Zink. Pedeapsa de a deveni scriitor pare a fi o condamnare a societății moderne, deoarece astăzi, ne spune autorul, a scrie cărți este o muncă grea, solitară și prost plătită. Ne dăm însă seama, dacă ne lăsăm gândurile să mai zburde puțin, că această condamnare este de fapt o eliberare pentru tânărul erou. Asumându-și toate riscurile, el își găsește în sfârșit un scop în viață. Evoluează de la stadiul de complice al unor furturi mărunte la cel de salvator altruist, ghidat de valori morale solide, precum curajul, loialitatea și recunoștința. Datorate, de bună seamă, cărților citite.

20Cerculă prost

Robert ȘERBAN

Stăteam de peste jumătate de ceas în stație și nu venea niciun tramvai. Cerculă prost, dar era clar că se întâmplase ceva, undeva, mai ales că nici panoul de afișaj nu funcționa. Dacă mai zăboveam acolo, întârziam și riscam să nu ajung. Iar asta nu trebuia să se întâmple sub nicio formă. Îmi uitasem, din zăpăceala grabei, ceasul acasă.

- Nu te supăra, cât e ora? l-am întrebat pe băiatul de lângă mine.
- Nu știu, n-am..., și mi-a întins mâna stângă ca să mă conving.
- Te uiți în telefon, te rog?
- N-am nici telefon.
- Și tu l-ai uitat?
- A, nu...

Tânărul a surâs, a dat din cap și mi-a spus că nu are deloc, fiindcă nu-și dorește ceea ce au toți. Hups, la nici 20 de ani vrea să fie altfel.

- Nici dumneavoastră n-aveți? m-a chestionat.

- Ba am, dar e la reparat, i s-a dus ecranul. Cât o fi ora?

- Chiar e așa de important?
Ia uite, mi-a dat puțică șah. I-am zâmbit. Era mai înalt cu aproape un cap decât mine, purta ochelari și părul cam netuns. Slab, fără să fie jigărit. Avea un rucsac pe care îl ținea pe un umăr.

- Când te grăbești, contează să știi cât e. Și, în general, nu e rău să știi ora, ai mai mult de câștigat decât de pierdut, am făcut eu pe pedagogul.

- Și cum de n-aveți ceas, atunci?
- Am, l-am uitat acasă... Din grabă...

- Și unde vă grăbeați?
Am început să râd. Băiatul avea un ton firesc și cald, încât m-am simțit ca un idiot imediat după ce i-am răspuns "la serviciu".

A dat din mână ca și cum ar fi aruncat ceva fără convingere:

- Nu se merită...
- Dar tu de unde știi?
- Cum să se merite! Înțeleg dacă aveți vreo întâlnire sentimentală sau una de afaceri.

- Și jobul e tot o afacere. Poate nu cea mai profitabilă, nu toți avem spirit întreprinzător, dar și acolo e vorba despre un contract pe care trebuie să-l respecti. Îi întrebi, te rog, cât e ceasul?

Băiatul m-a privit câteva clipe, s-a întors, a făcut doi pași spre un grup de puști care trăgeau din vap-uri, unul și-a scos telefonul din buzunarul de la spatele blugilor și i-a spus cât e ora.

- Mulțumesc, am auzit. E târziu, o s-o iau pe jos. Probabil s-a luat curentul și n-o să apară niciun tramvai prea curând. E important să nu întârzii.

- Nu s-a luat curentul.
- De unde știi?
- A fost un accident la gară, chiar în bucla unde întorc tramvaiele.
- Grav?
- A venit Salvarea.
- Da?
- Se grăbea să nu piardă trenul, n-a văzut că-i roșu și a trecut. Eram cu ea...
- Cum cu ea?!
- O conduceam la tren, era înnebunită că o să-l piardă. Iar acolo, în fața gării, la intersecție, n-a mai așteptat să se facă verde și s-a dus.
- Stai puțin...

- Nici eu n-am văzut mașina, a venit cu viteză, din stânga. Eu am rămas pe trotuar.

- Păi cine e...?
- Mama.
- Mama ta?! E bine?
Am înlemnit. Nu știam ce să cred.

Nu eram convins că spune adevărul, dar nici nu părea genul de trombonist.

- Și ce cauți aici?
- La accident a venit și soră-mea. E doctoriță pe Salvare, mi-a spus să nu mai stau, c-o-ncurc...

- Cum să nu mai stai?!
Nu mai înțelegeam nimic, iar pe față probabil că mi se vedea asta.
- Nu contează, a spus băiatul.
- Cum să nu conteze?! Tu te auzi ce spui sau vorbești în dodii?

- Sor-mea e leită mama, tot timpu-i pe fugă. De asta s-a și dus la medicină de urgență. Totul e urgent la ea, absolut totul.

Mi-am privit încheietura goală.
- Chiar vă grăbiți?

Taedio vitae

Gabriela GLĂVAN

Istoria sinuciderii este o istorie culturală a răspunsului la misterul impenetrabil al morții voluntare. În Europa Occidentală a secolelor al șaisprezecelea și al șaptesprezecelea, aceasta include o practică stranie: sinuciderea prin procură.

Asociată adesea unor comportamente psihiatrice mai complexe, însă încă neîncadrate unei științe medicale bine conturate, acest tip de violență extremă avea un impact comunitar remarcabil: sinucigașul nu recurgea direct la suprimarea propriei vieți, deoarece atât dogma catolică, cât și cea protestantă condamnau gestul și îl arondau damnării eterne. Acesta recurgea la crimă sau, mai rar, la alte acte pentru care se impunea pedeapsa cu moartea. În majoritatea cazurilor erau implicate femei care ucideau copii.

Stigmatul sinuciderii este complex și îndelung rafinat în Occident. Un studiu elaborat, publicat recent de Kathy Stuart – *Sinuciderea prin procură în modernitatea timpurie în Germania. Crimă, păcat și salvare* (Springer Nature, 2023) (*Suicide by Proxy in Early Modern Germany. Crime, Sin and Salvation*) face o investigație amplă a ancorelor juridice, religioase și psihologice ale sinuciderii, insistând asupra modului în care această practică reflectă un raport de putere esențial: autoritatea statală încerca să controleze viața mai puțin vizibilă a corpului social – boala psihică, răspunsul la traumă, conflictele derivate din diferențele de gen. O intuiție la îndemână este aceea că uciderea unui copil inocent, dincolo de oroarea implicită, reprezenta o garanție a unei execuții realizate prompt. Infanticidul reprezenta o condamnare sigură la moarte la final de secol 16 german.

Scenariul, descris în documente ale arhivelor penale ale vremii, arăta cum sinucigașa, uneori după câteva tentative nereușite de a-și lua viața, recurgea la uciderea unui copil (propriu sau ales aleatoriu), apoi se prezenta neîntârziat autorităților pentru a-și mărturisi crima. Decapitarea, urmată de diverse forme de ceremonial public prin care era expusă și condamnată fapta, avea loc în câteva zile. În viziunea acestui comportament criminal, copilul era scutit de posibilitatea damnării, murind ca victimă inocentă, iar sinucigașul avea șansa de a se mântui, evitând autosuprimarea și mărturisindu-și, înaintea morții dorite, păcatul crimei.

Autoritatea religioasă, catolică sau protestantă, reacționa după un scenariu bine exersat: sinucigașii autentici erau expuși opoziției publice cu toată virulența de care ritualul era capabil: cadavrele erau îngropate în marginea cimitirului, în afara spațiului destinat

celor ce-și acceptau destinul, negrăbindu-și moartea, fără serviciu religios sau clopote trase la biserică. Anterior înmormântării, într-o ceremonie laică trecută cu vederea de dogmă, cadavrele erau extrase pe fereastră sau extrase din spațiul domestic printr-o gaură sub prag, așa încât sinucigașul să nu mai știe să se întoarcă niciodată acasă.

Toate aceste practici cu rol descurajant nu reușeau să atenueze tumultul celor care își doreau cu orice preț să moară. Mărturiile condamnatelor, însemnate în documente, vorbesc despre o teribilă „taedio vitae”, o oboseală insurmontabilă de viață. Cazurile psihiatrice, verificate prin conduita anterioară crimei, erau extrase din sfera condamnării publice, fiind considerate patologice. Încă din secolul al XII-lea, legea Canonică îi exonera pe bolnavii mintal de condamnarea publică, iar practica a continuat în epoca luterană. Întreaga dinamică a acestui proces oglindește fidel modul în care suferința psihică a celui aflat în iminența sinuciderii era influențată de autoritate și de supunerea individuală față de aceasta.

Stuart identifică, în studiul ei, o serie de structuri ce sugerează un anumit pattern al crimei și o anumită relație pe care individul o dezvoltă în raport cu mediul său și cu contextul istoric. Deși vizează trei zone ale Sfântului Imperiu Roman, Hamburgul și Nurembergul luterane și Viena catolică, cercetătoarea caută să stabilească o formă aparte de criminalitate în contextul istoric al secolelor 16-18, în Europa Occidentală. Conștientă sau patologică, sinuciderea reprezenta o sursă de contagiune care nu rămânea, de cele mai multe ori, simbolică. Investigația ce urma să determine dacă decesul a survenit ca act demonic îndreptat spre sine sau ca rezultat al suferinței melancoliei reprezenta un întreg proces, întins pe mai multe zile sau săptămâni, timp în care se instala descompunerea.

În mod obișnuit, sarcina de a transporta și îngropa cadavrul sinucigașului mort din proprie voință îi revenea călăului ce realiza execuții, însă nu la fel se întâmpla și în cazul melancolicilor. Stuart notează din arhive că în Augsburg, cei care debarasau cadavrele sinucigașilor purtau mască, pentru a nu putea fi identificați. De orice fel ar fi fost, sinuciderea reprezenta un stigmat, iar atingerea de ea era o formă de contaminare definitivă.

Simbolistica ororii și cea religioasă, o anumită rigoare metafizică, precum și frica paralizantă, indusă dogmatic, de damnarea eternă, se întâlnesc în această nișă a criminalisticii demnă de o istorie de profunzime a patologiei psihice. În absența unor categorii și instrumente epistemice bine conturate, fenomene precum sinuciderea prin procură devdesc amploarea unei suferințe care încă oscilează între diagnostic și tabu.

Suflete migălos transcrise

Claudiu T. ARIEȘAN

Nu poți analiza nicio producție culturală, literară sau filologică a eminentului Profesor Eugen Munteanu fără a te raporta la ansamblul copleșitor al operei sale și a te întreba care este vocația suverană a domniei sale. Ai zice, de ai afinități cu preocupările respective, că traducерile impecabile din limbile clasice, cu textele *Septuagintei* în frunte, cu autori laici ca Propertius, Plotin și anonimii stihuitori din *Carmina Burana* sau cu teologi de frunte precum Augustin (*Confessiones* reprezintă un reper de excelență autohtonă în domeniu) și Toma de Aquino.

Dar și versiunile din gânditori mai moderni ca Rivarol, Swedenborg, Rousseau, Renan, Gadamer ori lingviști ca J. Grimm, W. Von Humboldt, E. Coșeriu sunt de neocolit. Apoi rezultatele centrului de Studii Biblico-Teologice “Monumenta Linguae Dacoromanorum” și ale Institutului de Filologie Română „Al. Philippide” din Iași, în care a performat și cărora le-a fost destoinic coordonator ani buni, au făcut dată în istoria culturii naționale recente. Capitala Moldovei este orașul unde majoritatea acestor împliniri au căpătat contur. Însă în cazul unei personalități atât de proteice cu siguranță că și matca originară, matricea geografică sau acel inefabil *melting pot* despre care tot vorbesc istoricii capătă importanță pentru analistul de circumstanță. Iar oportunitatea perfectă pentru a jalona cu oarecare precizie parcursul său evolutiv este recentul volum semnat Eugen Munteanu: *Seimeni, eterna reîntoarcere* (Editura Polirom, Iași, 2025, 350 p.)

Macondo, Lancrăm, Stratford, Ciucea, Praga, Șiria, Humulești, Ipotești... reale sau imaginate, topografice sau ficționale, locurile de baștină sau de trai ale scriitorilor exercită o reală fascinație nu doar asupra biografului specializat, ci parcă mai mult încă asupra cititorului ocazional ce are senzația că, prin acele informații de taină „scăpate” cu sau fără voia celui vizat, va decipta mai bine, mai eficient scrierile literare, viața profundă și arcele sufletesti ale memorialistului.

În cazul satului dobrogean Seimeni, de pe malul Dunării și având ca oraș de proximitate Cernavodă, declicul evocării universului său originar a fost unul polemic, dus până la furie: „De câțiva ani, o întreagă cohortă de asemenea impostori, mediatizați de niște pseudoziariști la fel de impertinenți și de inculți ca și aceștia, construiesc o poveste fantasmagorică al cărei obiect este satul (...) declarat un fel de *axis mundi*, unul dintre leagănele străvechi ale civilizației umane”.

Și asta din pricina unor ligheane uriașe circulare săpate în pământ, plasate într-o evidentă ordine, pe care mințile răvășite ale specialiștilor de pripas le socotesc elemente ale unui cosmodrom, probabil proto-pelagic, utilizat de extratereștri fondatori, ceva înrudit și cu megaliiții din Stonehenge și cu piramidele egiptene, poate cu Babele și cu Sfînxul din Bucegi. Situate la o sută de metri de casa natală a autorului, armanele, cum le

numeau localnicii, cu diametre de 15-20 m și adâncimi de maximum 150-180 cm, nu au în realitate o vechime mai mare de un secol, fiind „inițial amenajate de sătenii plugari de odinioară ca incinte de treierat cerealele” și au fost puse pe deal cu un scop foarte concret: fiindcă acolo este polul vânturilor ce ajută procesul agrar tradițional.

Troia a avut, fără urmă de îndoială, șansa nemuririi culturale nu doar din perspectiva conflictului militar desfășurat la porțile sale, comparabil cu multe alte asedii sistematice din Antichitate, ci mai degrabă grație vulturilor epice memorabile datorate poezilor homerizi care au memorat, reproduș și șlefuit mai bine de trei secole pretextul bătăliilor de atunci, până la punerea lor definitivă în scris. Dar la fel de importantă a fost frenezia arheologului amator Heinrich Schliemann, care a descoperit adevărata Troie și clasicul Mycene pe deasupra. Seimenii lui Eugen Munteanu capătă un pașaport pentru eternitate prin acest demers complex, anticipat și în imaginea de pe copertă care seamănă cu un sit destinat săpăturilor de anvergură ce are în centru un singur personaj, povestășul nostru, și acela căzut pe mari și multe gânduri!

Că e vorba de mitul eternei întoarceri teoretizate memorabil de Mircea Eliade, că e mai aproape de explicațiile antropologice ale unui Gaston Bachelard, lucrurile apar extrem de policrome prin lupa cronicarului. Etimologia turcă a toponimului, prietenii din copilărie, pisicile dragi ale locului, antologic evocate, poetica lecturilor și educației din alte vremi, vârtejurile asupririlor ideologice sunt admirabil întrețesute de un aed modern ce încântă prin sagacitate, emoție bine temporizată, stăpânirea deplină a limbii (nu doar a celei materne, cum ziceam la început) și un rafinat parfum stilistic ce are ca notă dominantă umanioarele clasice.

Cum reiese, *exempli gratia*, din mișcătorul capitol final, ce reunește toate rudele al căror nume a reușit să și le amintească, capitol numit, ca într-o frazare arhaică liturgică, *Pomelnicul neamurilor*: „Consider că acest text este ofranda mea pentru cei care mi-au dat viață, mi-au dăruit limba lor, magnifica noastră limbă, mi-au transmis un sentiment al continuității, al apartenenței și al solidarității cu un anumit neam și o identitate ultimă. Țărani anonimi din marea masă a urmașilor păstorilor ardeleni („mocani”) care au colonizat Dobrogea, ei vor fi scoși din neantul uitării prin pomelnicul meu”.

Și, peste toate, adevărat personaj matricial, tronează „gârla” cea mare: „leagăn al copilăriei mele, cu ostroavele, prundurile și prundișurile tale însorite, cu crângurile din lunca ta, dese ca jungla, în care mă strecuram după mure, afine sau zmeură, cu zătoanele și jepșile tale pline de pește, cu apele tale adânci și misterioase, când line, când învolburate, dar niciodată amenințătoare pentru puietul uman luat de tine în custodie și ucenicie, Dunăre, Istros, Dana, Danu, Danuvios, Danubius, Donau, Dunav, Dunai, Duna, Tuna, Danube...”

Paradise Island

Adriana CÂRCU

Îmi amintesc mereu de regretul profund pe care-l simțeam în copilărie la fiecare început de septembrie, și anume că n-am savurat conștient fiecare zi de vacanță din vara care acum se închidea încet în urma mea. Cam așa este și cu concediile. Cunoașteți senzația? Te uiți la poze și-ți zici, uite ce normal arăt când ar trebui să apar copleșită de faptul că mă aflam acolo. La fel s-a întâmplat cu prima mea experiență americană în anul 1991, o călătorie care, pe măsură ce timpul trece, mi se pare tot mai ireală. Se spune că dacă vizitezi doar New York-ul, Los Angeles, Las Vegas, ceva parcuri naționale și San Francisco, nu se cheamă că ai cunoscut America. Ce știam eu venea din literatură, din muzică și dintr-o documentare obsesivă cu ajutorul unor reviste *National Geographic* (mă întreb și azi de unde le-oi fi avut.)

Câteva momente emblematică din periplul continental sunt: o cină într-un *dinner*, cu separeuri despărțite de banchete roșii, un motel cu piscină în care se bălăceau câțiva copii, o dimineață scintilantă într-o cabană din *Yosemite National Park*, un restaurant la *Lake Tahoe*, unde pentru 5 dolari puteai să mănânci cât ai fi vrut, și unde am văzut pentru prima și singura dată cantități inimaginabile de produse culinare, expuse apetisant într-o sală imensă plină de teighele circulare din mijlocul cărora îți zâmbea îmbietor o servantă. Până la urmă am luat o felie de lubeniță.

Dar ce voiam să vă descriu acum este sejurul din Bahamas, care urma să încheie (glorios) luna de zile petrecută pe teritoriul american. O vacanță de-a dreptul ireală, despre care în timp ce le relatam prietenilor la întoarcere, mi se părea deja că fantalez. O ședere pe care m-am gândit s-o fixez acum în memorie înainte să dispară cu totul. Așadar, într-o bună dimineață am luat avionul de la New York la Miami, de unde urma să zburăm spre Nassau. După un interval de câteva ore, care a permis vizitarea orașului și o picoteală pe nisipurile fierbinți ale plajei — ocazie cu care am aflat desul de repede că în Miami Beach nu este permis să te adăpostești în umbra pichetelor de salvamari —, am pornit iar spre aeroport.

Acolo ne-am trezit îmbarcați într-un avion s-au elice, care să fi avut vreo 30 de locuri în total. Am remarcat pe loc o anumită neliniște pe chipurile și în gesturile tovarășilor americani de călătorie, ori de câte ori vreo turbulență atmosferică făcea să zdrăngănească caroseria avionului. Eu și prietenii mei, care călătoriserăm deja cu asemenea nave fragile în România, îi priveam zâmbind amuzați. De la aeroportul din Nassau am fost transferați pe Paradise Island, unde urma să petrecem o săptămână într-un *bungalow* cu piscină.

A doua zi dimineață am pornit conștiincioși spre plajă, explorând din mers frumusețea ireală a insulei. Deasupra ramurilor culcate la pământ de cel mai recent taifun dansau pâlcuri multicolore de colibri, căutând nectarul florilor căzute. După ce am cercetat uluiți plajele umbrite de siluetele aplecate ale palmierilor și am înnotat în Atlantic, ba chiar am tras și un jogging pe nisipul alb, am pornit spre restaurantul aflat în cochetul port care adăpostea vreo zece ambarcațiuni. Și astfel s-a născut dorința. Unul dintre prieteni, care observasem deja că se cam plictisea pe plajă, a hotărât că vom petrece următoarele trei zile explorând apele cristaline ale arhipelagului și a închiriat pe loc un yacht.

Echipajul era format din doi oameni (tată și fiu) care s-au prezentat punctual a doua zi în fața unei ambarcațiuni prevăzută cu două scaune ca de dentist fixate solid pe punte, purtând amândoi sub braț niște pungi de plastic, cărora le voi afla mai târziu întrebuintarea. Am ignorat cu desăvârșire scaunele, menite pescuitului serios, și am preferat să ne lăsăm vrăjiți de transparența legănată a apei și de puzderia de insule pe lângă care treceam.

Pe la ora prânzului cei doi membri ai echipajului s-au dezbrăcat la slip și au sărit în apă iar nu peste mult timp a început să „plouă” cu homari, aruncați de ei pe punte cu gesturi experte. În timp ce priveam fascinați operațiunea, oamenii au revenit pe punte, au cules homarii și au intrat în micuța bucătărie improvizată. Atunci am înțeles că acesta ne va fi prânzul. O desfătare. Homarii pe care nu i-am „dovedit” în ziua aceea au fost seara transportați acasă în pungile de plastic pregătite din timp.

A doua zi, echipa de scufundători a hotărât să mă „parcheze” pe o insulă minuscule aflată în bătaia soarelui, în timp ce ei cercetau fundul mării. Prima bucurie la vederea imenselor cochilii aflate pe nisipul fierbinte, din care am construit repede o mică piramidă, a fost curând atenuată (era să zic umbrită) de arșița care devenea tot mai arzătoare și de gândul obscur că voi fi uitată acolo. Cam după o oră, nava a apărut la orizont și am fost salvată. Roșie ca un homar, am apucat în grabă două cochilii și am urcat pe yacht.

Carcasele de un roz sidefat se află și acum pe o poliță de faianță din baia mea.

Cărți suspendate, cărți recuperate

Radu Pavel GHEO

O știm cu toții: există cărți care, odată ce apar, sînt citite de zeci, de sute de mii de oameni, se tipăresc în ediții succesive de-a lungul deceniilor și ajung să trăiască mai multe generații. Unele dintre ele devin texte clasice și nu-ți mai poți imagina literatura lumii (sau pe cea națională) fără ele. Altele sînt etichetate de critici drept scrieri de consum, dar, indiferent de părerea specialiștilor, oamenii le citesc cu plăcere în continuare, așa că ele sînt reeditate la fel de des ca operele unor autori clasici.

Din prima categorie se selectează operele canonice, incluse în manuale, studiate în facultăți de profil și reevaluate periodic de specialiști; cele din a doua categorie supraviețuiesc din generație în generație grație cititorilor fideli și unor caracteristici aparte – demne și ele de atenția specialiștilor –, care le fac să reziste fără suportul instituțiilor menite să valideze calitatea estetică și relevanța istorică. Pentru prima categorie, cea – să zicem – aristocratică, exemplele sînt inutile: e suficient să deschidem un manual școlar ca să ni le reamintim. Toate aceste cărți sînt reeditate constant, în tiraje mari, și își găsesc în continuare cititori.

Dar nici literatura de consum autohtonă nu e lipsită de bestselleruri longevive. Mă întreb, de exemplu, cîte ediții succesive va fi cunoscut *Invitație la vals* al lui Mihail Drumeș, roman apărut în 1936 și care după zece ani, în 1946, ajunsese deja la a treizeci și una ediție? Să fi depășit între timp o sută de ediții? Nu e exclus. Cea mai recentă, din cîte am văzut, a apărut chiar de curînd, în 2026, la Editura Art, și e de fapt o prelungire de tiraj a ediției anterioare (epuizate), din 2024. În ciuda faptului că opera lui Drumeș e, practic, ignorată de criticii literari importanți, romanul amintit a ajuns la respectabila vîrstă de nouăzeci de ani – și, după cum se vede, încă prinde la public.

Pe de altă parte, există cărți care ies din tipografie, ajung în librării, adastă acolo o vreme, apoi dispar și, după vreo cîteva anotimpuri, sînt uitate parcă de toată lumea. După cîteva ani sau cîteva decenii, abia dacă le mai amintește vreun istoric literar într-o înșiruire de nume substituibile cu ușurință prin sintagma „și alții”. Numele autorilor sau titlurile cărților din această extremă a spectrului literar apar expediate scurt în istoriile literare mai ambițioase, unde le sînt

alocate cinci-zece rînduri, uneori răutăcioase, cum face G. Călinescu în *Istoria...* sa din 1941: „George Voevidca, versuri banale, uneori în stil poporan... George Silviu în *Paisie psaltul spune* oferă doar pastişe. Ilariu Dobridor (*Vocile singurătății*) e serafic, muzical, însă monoton“ (*passim*, p. 852-853). Decît așa posteritate, mai bine lipsă. Mai bine uitarea.

Acestea sînt însă două extreme ale viețuirii cărților (și autorilor): la un capăt, longevitatea (eventual, chiar perenitatea), la care visează toți creatorii, iar la celălalt capăt, dispariția, ștergerea rapidă din memoria culturală, de care în adîncul sufletului se tem chiar și cei mai semeți dintre ei. Asta deși bunul-simț al unui clasic român, Caragiale, avertiza că „dacă e insufletă de un talent, opera va fi și va trăi, puțin importă cît: o clipă, un veac ori mai multe. Oricît va fi trăit, dacă a trăit, e destul. Între a nu fi și a fi e o nemărginire față cu care deosebiri de durată a ființelor sînt reduse la nimic“ (în I.L. Caragiale, *Opere III. Reminiscențe și notițe critice*, ediție îngrijită de Paul Zarifopol, Editura Cultura Națională, București, 1932, p. 83).

Doar că noi sîntem obișnuiți să asociem valoarea și talentul cu perenitatea, în nici un caz cu efemeritatea – așa cum își permite să facă I.L. Caragiale –, în ciuda faptului că majoritatea copleșitoare a creațiilor literare au o viață oscilantă, care se reflectă și în reevaluările periodice ale acestora, în restructurările canonului literar, în redescoperirea sau reierarhizarea unor autori. Bănuiesc, de exemplu, că puțini îi mai citesc azi pe Cincinat Pavelescu, Ștefan Petică sau Traian Demetrescu, deși numele lor nu le sînt chiar necunoscute pasionaților de literatură. Și cine și-i mai amintește pe Carol Scrob, Al. T. Stamatiad sau Sărmanul Klopstock? Cine le mai reeditează textele?

În schimb, în ultimul deceniu numărul celor care o citesc (sau li se oferă imboldul să o citească) pe Sofia Nădejde, scriitoare de sfîrșit de secol XIX, aproape uitată după Primul Război Mondial și menționată *en passant* în tot secolul trecut, a crescut exponențial – într-un anumit context cultural, e drept, dar asta e mai puțin important. Important e că de cîteva ani încoace scrierile ei sînt reeditate, după mai bine de un secol de evanescență, iar scriitoarea revine în atenția criticilor contemporani, fiind evaluată și revalorizată dintr-o perspectivă actuală.

Și (lucru la fel de important) opera ei e pusă acum la dispoziția cititorilor, fiindcă prin anii... să zicem 1960, 1980, 1990 sau chiar 2000 oricine ar fi vrut să o citească ar fi trebuit să facă mari eforturi ca să ajungă la ea, adică la edițiile inițiale, cele din secolul al XIX-lea. Căci fără ediții noi, fără reeditări, uitată de un secol și ceva, opera oricărui scriitor dispărea undeva în umbra întunecată a conglomeratului de tipărituri ignorate. Dar nu neapărat pentru veșnicie. Asta e partea frumoasă a literaturii și aici stăruie grăuntele de speranță ce animă orice scriitor, oricât de ignorat în timpul vieții: șansa de a fi redescoperit, republicat, reînviat de viitorime.

Astfel de cărți și astfel de autori aproape uitați, readuși la viață după o perioadă de hibernare, oferă povești dintre cele mai interesante despre dinamica vieții literare (și editoriale). De cele mai multe ori nu e vorba de opere și autori clasici, canonici, de raftul întîi, fiindcă acolo cărările lecturale și interpretative sînt de obicei bine bătute, iar cutremurele, revelațiile și descoperirile sînt rare, ci de raftul al doilea și al treilea, unde lucrurile sînt într-o continuă mișcare, cîmpul de cercetare arată mai promițător pentru specialiști, bătălia cărților e mai aprigă, iar surprizele, revelațiile

și polemicile, mai dese și mai captivante. Acolo există mereu ceva nou de descoperit. În primul rînd cărți.

Fiindcă în cîmpul literar există un vast teritoriu intermediar între capodoperă și eșec, teritoriu care include nenumărați autori și nenumărate scrieri de toată mîna, pentru toți cititorii și pentru fiecare demers critic: cărți mediocre, pasabile, interesante, bune, uneori chiar foarte bune, cărți care „viază”, cum spunea Caragiale în textul amintit mai sus, și care așteaptă să fie recitite, reevaluate și reinterpretate. Și, printre ele, multe cărți care au așteptat vreme îndelungată sau încă mai așteaptă să trezească un interes proaspăt și, mai ales, să fie reeditate. Sînt mai multe decît s-ar crede. Cel puțin în literatura română putem înșira sute de titluri de cărți al căror drum spre cititori a fost întrerupt prea devreme, de cele mai multe ori din cauze extraliterare, independente de voința autorilor – iar cîteodată (deși poate să pară ciudat) tocmai din voința acestora.

Să nu uităm că, înainte de toate, în perioada comunistă literatura autohtonă a fost cenzurată pe toată linia sa cronologică, astfel încît, pe lîngă cenzurarea *ante imprimatur* a scrierilor contemporane, aparatul de control al regimului a eliminat ori mutilat toate scrierile „periculoase”, „dușmănoase” sau doar neconforme din epocile anterioare. E drept că majoritatea au fost recuperate după 1989, dar distorsionarea parcursului lor firesc le-a afectat oricum justa receptare și evaluare la momentele potrivite. Blocarea sau întreruperea parcursului firesc al unei cărți o face să-și piardă din impact, iar recuperarea ei riscă să fie tardivă.

Nu toate operele literare sînt capodopere de talia romanului lui Bulgakov *Maestrul și Margareta*, iar o carte „doar” reușită sau valoroasă e într-o bună măsură legată de timpul ei. E unul din lucrurile pe care le enunță, cu o insistență amărită, și G. Călinescu într-o discuție din 1960 cu Leonte Răutu și Gheorghie Gheorghiu-Dej despre publicarea, mereu amînată și blocată, a romanului său *Scrinul negru*, supus permanent altor și altor corecturi și ajustări ideologice „pe linie”: „...noi îmbătrînim”, spune criticul, „ne depășesc evenimentele, *cartea care era bună la timpul său rămîne în urmă*” (stenogramă publicată în *România literară*, nr. 11, din 19 martie 2003, subl. mea).

Dar nu asupra nenumăratelor opere literare cenzurate sau interzise aș vrea să mă concentrez acum. Categoriile, mi se pare că scrierile căzute victime cenzurii constituie – din perspectiva istoriei literare – un corpus de texte aparte dintr-un ansamblu mai larg de scrieri care, din motive dintre cele mai diverse, dispar o vreme din atenția publicului, a criticii și a lumii editoriale.

Ocultate, ascunse, confiscate, pierdute sau uitate pentru o perioadă mai lungă sau mai scurtă de timp, iar apoi recuperate, reeditate, recitite și reevaluate, ele reprezintă una dintre cele mai captivante zone ale cercetării literare, căci implică o anumită doză de detectivistică ce dă un plus de farmec studiului literaturii.

Cum nu am izbutit să găsesc un termen mai bun, le voi numi *cărți suspendate*, sugerînd prin asta că parcursul lor, deși întrerupt din varii motive, va fi reluat într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat, că aceste cărți „suspendate” vor deveni cîndva cărți recuperate și vor dobîndi o nouă relevanță în ochii criticilor și ai cititorilor, indiferent de poziția pe care și-o vor cuceri în ierarhiile literare. Unele dintre ele, despre care mă gîndesc să scriu în lunile ce urmează, chiar *au fost* recuperate și reintroduse în circuitul literar. Lor, cărților suspendate – și în destule rînduri recuperate – li se potrivește ca o mînușă dictonul latinesc atît de des citat: *Habent sua fata libelli*. Așadar, despre cîteva dintre ele și despre acest tipar recuperatoriu mi-ar plăcea să povestim data viitoare.

Noua critică

Marian ODANGIU

De mai bine de un deceniu și jumătate, politica editorială a revistei *Orizont* pare a urmări sistematic promovarea eseurilor, cronicilor și recenziilor de întâmpinare scrise de intelectuali și critici tineri, în majoritatea lor universitari cu diplome și atestate care mai de care. Redutabili prin vigoarea hermeneutică, discernământul valoric și prin calitatea și prospețimea discursului interpretativ, ei alcătuiesc deja o grupare de comentatori bine înșurubată în realitatea literaturii române de azi. Și nu doar a literaturii! Compun, așa zicând, *generația următoare* aceleia care, începând cu sfârșitul anilor '70, a produs o modificare radicală în cursul literaturii bănățene. A emancipat-o, a scos-o din derizoriile subterane ale provincialismului, i-a restituit dimensiunea națională și, mai ales, i-a recuperat vocația central europeană.

„Oamenii lui Cornel Ungureanu”, intens promovați și susținuți de marele critic, sunt urmași, deci, de o nouă generație, la fel de solidă, de talentată. Și, desigur, mult mai bine informată, pentru că ea aparține erei digitale, epocii Internetului, a rețelelor de socializare și a inteligenței artificiale. O promoție infinit mai școlită, inclusiv prin instituții de notorietate din Occident, mai coerentă în interior, deloc complexată, temătoare ori supusă unor imperative ideologice. Așadar, mai degajată și mult mai liberă: Adina Baya, Grațiana Benga, Florin Budac, Mădălin Bunoiu, Cristina Chevereșan, Alexandru Colțan, Gabriela Glăvan, Robert Lazu, Alexandru Maniu, Alexandru Oravițan, Dana Percec, Nona Rapotan, Raul Săran, Daniela Șilindean, Ciprian Vâlcău ș.a. sunt deja nume importante, care contează din ce în ce mai mult în peisajul cultural de azi.

Sunt scriitori trecuți de pragul primei tinereți, al euforiilor de tot felul, al elanurilor necenzurate. Maturi, deci, vorbitori de două-trei limbi străine, întemeiați pe o serioasă știință de carte, ei circulă nonșalant, fără timorări, prin țară, prin Europa și prin America, se mișcă degajat în universul pluriform al vieții culturale de aici și de aiurea. Obțin premii naționale și internaționale, au o notorietate care a trecut de multă vreme dincolo de granițele țării. Sunt prezențe remarcate și remarcabile în publicații naționale și internaționale, au o voce care impune atenție și respect.

Ajuns, de curând, după *Patru Nobile Adevăruri - scurt eseu de filosofie indiană și Coarda arcului*, la cea de-a treia carte*, Alexandru Colțan se evidențiază nu doar prin complexitatea formației intelectuale (este Licențiat și Master în Filosofie, Master în Filosofie Științei la Facultatea de Științe Politice, Filosofie și Științe ale Comunicării, a parcurs un Curs postuniversitar de Informatică distribuită la Facultatea de Matematică și un Master în Managementul Resurselor Umane, la aceeași Universitate de Vest din Timișoara), prin perseverența prezenței publicistice, ci și prin dimensiunea teoretică, reflexivă a descinderilor sale în *universul paralel* al cărților.

Alături de cele două volume de critică literară - *Coarda arcului* și *Realitate și cercuri*, apărute în 2024 și, respectiv, 2026, el a publicat - aparent fără nicio legătură cu întregul context -, o foarte interesantă analiză a tipului indian de gândire în/pe marginea celor patru adevăruri nobile din religia budistă (*Înțelegerea condiției umane, Cauzele suferinței, Speranța Salvării și Eliberarea*), intitulată *Patru Nobile*

Adevăruri. Scurt eseu de filosofie indiană. O explorare dinspre paradigma greco-latinității către concepția hindusă, pusă, pentru răgazul unei clipe de meditație, la dispoziția căutătorilor de adevăr cultural și filosofic, atrași de deconcertantele similitudini și, îndeosebi, de profundele diferențe dintre cele două teritorii culturale și spirituale, dintre filosofia indiană și creștinism, așezând totul sub umbrela unei întrebări esențiale, formulată, pe urmele lui Mircea Eliade („suntem forțați - europeni și ca neeuropeni - să gândim în termeni de istorie universală și să făurim valori spirituale universale?”) astfel: ”Să fim oare predestinați sintezei, chiar și în privința vieții religioase?”

Cele două cărți de critică ale lui Alexandru Colțan adună la un loc cronicile și recenziile apărute, între 2019 și 2023 în *Orizont*, *România literară* și pe platforma *LaPunkt.ro*. Ele au o premisă comună: în toate demersurile sale, criticul e interesat până la obsesie să descifreze *Realitatea*, termen cu multiple conotații și generose deschideri, *spațiul mental al autorului*, *sufierea de viață care se propagă către lectorul cărții*. Spirit reflexiv, bine înarmat cu lecturi cuprinzătoare din literatura teoretică și filosofică a lumii, cronicarul se întemeiază pe un Adevăr care stă la însăși temelia demersului său: *Viața*, ca *Realitate primordială* ce se dezvăluie prin forme multiple ce converg spre un sens unificator.

Denominat social, concept filosofic și psihologic totodată, *Realitatea* este un dat ontologic și gnoseologic; iar *Realitatea literară*: „nu mai privește opera în integritate, ca rezultat cumulativ-calitativ, cultural, al unui efort de o viață, ci produsul în sine, opera oglindă, cu toate atributele și efectele sale. Acest fel de *Realitate* nu reformulează, simplist Lumea material-psihologică din care se hrănește [...], ci o interpretează, modelând-o în chipul unei *Lumi posibile*, cvasiautonomie!”

Literatura e o știință a sufletului menită să revrăjească lumea, iar cărțile sunt *cercuri concentrice în jurul aceleiași întrebări: ce înseamnă să fii în lume și să trăiești realitatea prin literatură?* Titlul volumului, *Realitate și cercuri*, face trimiteri tocmai la această mișcare cu dublu sens: spre *Realitatea literară* (o lume posibilă, revelatoare) - și spre *Cercuri*, ca simbol al perfecțiunii și al repetiției creatoare, al aprofundării sensului prin care lectura și viața se oglindesc reciproc, miza fiind, evident, împlinirea lecturii ca experiență existențială decisivă, în care, prin intermediul cărții, scriitorul și cititorul aruncă unul asupra celuilalt o intensă și revelatoare lumină.

Profunde, empatice, descinderile lui Alexandru Colțan printre cărți poartă inevitabil amprenta aceste dorințe de a descoperi și valoriza *Realitatea multistratificată*, mentală, *fițională* făurită de scriitori. O *Realitate* care deschide, deopotrivă pentru critic și pentru lectorul obișnuit, nesfârșite poteci către *eul oglindă*. Scriind cu egală feroare hermeneutică despre poezie, proză, teorie, critică și istorie literară, eseistică, memorialistică și dramaturgie, Alexandru Colțan combină cu eleganță analizele concentrate pe *Operă* cu trimiterile și conexiunile în/cu spații culturale dintre cele mai diverse.

Analiza de context, cu interpretarea sui generis a individualității cărții, într-o intensă meditație asupra nivelului ei valoric și asupra poziției ocupate de autorul ei în literatura de azi, e, întotdeauna, solidară cu profunzimea deciptrării intimității demersului ontologic, social,

filosofic, psihologic și gnoseologic prin care scriitorul (poetul, prozatorul, criticul, eseistul, memorialistul dramaturgul) lansează către cititor punți de apropiere, de autoînțelegere și autoasumare.

La fel ca în *Coarda arcului*, și în *Realitate și cercuri*, textele critice selectate de autor sunt ordonate în trei categorii: *Poezie*, *Proză* și *Interviu, eseu, memorialistică, teorie literară, dramaturgie*. Genul din urmă, nou în sfera de interes a criticului, este acoperit de o inedită și foarte pertinentă analiză a dramelor istorice din volumul lui Ion Jurca Rovina, *Îngeri de sânge* (2024).

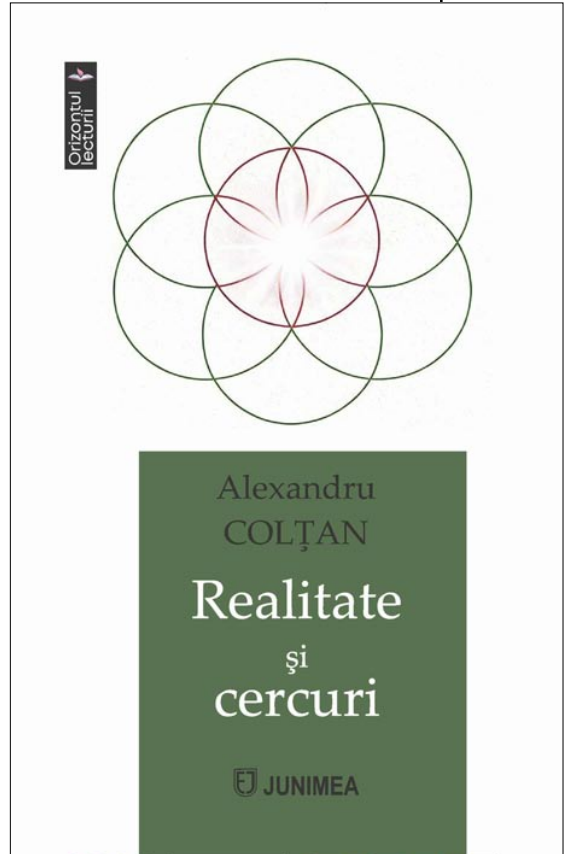
Alexandru Colțan scrie cu pasiune și aplecare despre poezi, precum Nicolae Prelipceanu (*Ce să mai sperăm*), Emilian Iachimovschi (*Pe mări interioare*), Ion Pop (*Sfaturi utile*), Traian Ștef (*Spații transparente*), Adrian Alui Gheorghe (*Cartea exilurilor*), Lucian Scurtu (*Lucian, fiul mărului*), Gabriela Gheorghiușor (*Cartea trecerii*), Attila Sántha (*Cronica negră*) ori timișoreanul Petru Ilieșu (*Când totul e magie*), despre al cărui excepțional volum din 2025, *Teritoriile de inițiere*, notează, în final: ”Oare trăim, cu toții, într-o dioramă care, datorită numărului de planuri, ne dă certitudinea Realității? Această poezie vizuală, rafinată, își răspunde singură, întorcându-ne, de la sfârșitul volumului, către benedictia imprimată pe coperta întâi”: o stranie imagine în oglindă, răsturnată, a turlei unui lăcaș de cult.

Secvența consacrată prozatorilor debutează tot cu un timișorean, Tudor Crețu, despre al cărui roman din 2023, Alexandru Colțan consemnează cu acuitate: ”În narativul *moale, buretos*, protestul *underground*, (auto)erotic, al prozei *beat*, se acoperă cu vegetația *narcoliteraturii*, douămiismul argotic intră în comunicare cu autenticismul post-eliadesc de *tip call*, fantasticul capătă rezonanțe ortodoxe și gotice”.

Pagini remarcabile sunt consacrate cărților semnate de Angela Martin, Traian Dobrinescu, Alina Gherasim, Ioana Bâldea Constantinescu, Gabriel Chifu, Hanna Bota, Doru Antonesei și Mihai Zamfir și Petre Barbu. De un comentariu consistent beneficiază pseudojurnalul lui Lucian P. Petrescu, *Lucrurile nu vor mai fi niciodată la fel* (2024), dar și *confesiunile repovestite* ale lui Florian Mihalcea din 7 povestiri despre *Apocalipsă* (2025)

Cronica la volumul lui Dorian Bra-

nea *Patria pentru ceilalți* (2023) deschide cea de-a treia secțiune a cărții, urmată de o consistentă descindere în mozaicul de dialoguri consemnate de Robert Șerban în *Raidul poezilor. 72 de interviuri*: cartea - comentează Alexandru Colțan scoate în evidență vitalitatea/vivacitatea unei literaturi - cea de azi - *care s-a dezvoltat în pofda vitregiilor și lipsurilor la care a fost, continuu supusă*. De atenția criticului se bucură și Horia Al. Căbuși, Marta Petreu, Daniel Cristea-Enache, Theodor Paleologu, Ovidiu Pecican, Cristian Crăciun,

Lucia Corrain, și, nu în ultimul rând Alexandru Ruja și Marcel Tolcea, al cărui *portret polifacetic* (sic!) al *ultimului avangardist*, Marcel Avramescu, e abordat de critic în cheia unei lecturi multiple: detectivist-romantice, ironic-postmoderne, dar și spirituale și chiar mitologice.

Îmbinând flexibilitatea criticii de întâmpinare cu abordarea academică, cercetarea de context cu deschiderea spre respirația comparativă, Alexandru Colțan este, de departe, unul dintre cei mai semnificativi critici tineri din literatura de azi.

*Alexandru Colțan, *Realitate și cercuri*, Editura Junimea, 2026.

UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA FILIALA TIMIȘOARA

CALENDARUL ANIVERSĂRIILOR 2026 IULIE

- 4 iulie 1959 **Corina Rujan**
- 5 iulie 1953 **Dan Negrescu**
- 5 iulie 1991 **Geo Moisi**
- 6 iulie 1940 **Horia Vasilescu**
- 8 iulie 1942 **Șerban Foață**
- 9 iulie 1949 **Teodor Bulza**
- 10 iulie 1950 **Mihaela Pasat**
- 10 iulie 1970 **Grațian Szekely**
- 14 iulie 1970 **Liviu Ornea**
- 15 iulie 1953 **Laurian Lodoabă**
- 16 iulie 1975 **Borco Ilin**
- 19 iulie 1979 **Goran Mrakić**
- 19 iulie 1960 **Mircea Vasilescu**
- 20 iulie 1962 **Otilia Hedeșan**
- 24 iulie 1956 **Gheorghe Secheșan**
- 25 iulie 1949 **Dana Gheorghiu Anghel**
- 25 iulie 1978 **Adara Blaga**
- 27 iulie 1953 **Gheorghe Vidican**
- 29 iulie 1948 **Barna Bodo**

5 de Rapotan

1. Vasa Museet. Un muzeu ridicat în jurul unei nave de război, la propriu și la figurat. Cu un destin asemănător Titanicului, Vasa s-a scufundat în 1628, în timpul primei călătorii la Stockholm, din cauza repartizării defectuoase a greutății pe punțile inferioare. După 333 de ani, ea este recuperată de pe fundul mării și de atunci încoace a intrat într-un amplu proces de restaurare și conservare, astfel încât să devină funcțională. Poți să cobori să-i vezi de aproape și să fotografiezi nava din cele mai diverse unghiuri sau poți să urci la etaj, unde expoziția organizată în jurul corpului navei redă organizarea vieții la bord – cabine, veselă, costumele purtate de echipaj și hainele oamenilor aflați la bord în momentul naufragiului, vesela și tacâmurile folosite, tipurile de provizii etc.

Dacă te rotești în jurul navei, ai toate motivele să faci sute de fotografii cu detaliile designului exterior: nava era împodobită cu tot felul de statuete, fiecare cu

rolul ei specific; la acestea se adaugă steagurile și alte elemente de ornamentică, toate așezate în expoziție și însoțite cu explicații lămuritoare. O vizită la acest muzeu ține loc de un curs academic de istoria marinei, dar și de istoria regatului suedez, ceea ce justifică forfota vizitatorilor de toate vârstele din muzeu la ora și ziua când l-am vizitat.

Pe lângă spațiile dedicate vizionării filmelor realizate special pentru Vasa Museet și restaurantul foarte frumos amenajat, există și un spațiu (generos) dedicat expozițiilor temporare. Muzeul găzduiește până în 30 septembrie 2027 expoziția *James Cameron – Challenging the Deep*, una din cele mai moderne expoziții văzute de mine. S-au folosit multe metode de expunere, de la tradiționalele vitrine și diorame cu exponate și până la reproduceri în mărime naturală a unor părți din submarinul cu care celebrul explorator și regizor a făcut expedițiile. Ecranele supradimensionate pe care se proiectează documentare sunt așezate strategic, iar vizitatorii rămân impresionați de cât de bine se îmbină cele două mari pasiuni ale lui James Cameron – explorarea mărilor și oceanelor și filmul artistic.

2. Through the Playful Eyes of Elliott Erwitt la **Fotografiska Stockholm.** Un hub destinat expozițiilor de fotografie, artei și culturii în general, înființat în 2010, la Stockholm, care la ora actuală a devenit o rețea cu sedii în Berlin, Tallinn, Shanghai și altele, Fotografiska impresionează prin combinația de vechi și nou: clădire veche, pe malul apei, interior amenajat pe placul artiștilor momentului. La intrare un magazin foarte bine dotat, la ultimul etaj un restaurant de unde poți face fotografii frumoase cu Stockholmul în diverse momente ale zilei.

Am mers special să văd expoziția lui Elliott Erwitt, un fotograf celebru, cu o istorie personală și de familie care l-a ajutat să înțeleagă mai bine lumea. Peste 100 de

fotografii realizate de-a lungul a șapte decenii, organizate în următoarele serii: *Orașe, Între sexe, Referitor la femei, Copii, Pe plajă, Personalități, Vizitarea muzeelor, Abstracție și Câini* (ultima fiind o prezentare de diapozitive). În epoca în care fiecare posesor de telefon aflat în excursie face zeci sau sute de poze, fără să-și mai bată capul cu detaliile de ordin tehnic (încadrare, ajustare de lumină sau alți parametri tehnici), vizitarea unei expoziții de fotografie devine manifest artistic în sine.

Să te oprești să meditezi în fața unei fotografii realizată de Erwitt devine act cultural de sine stătător. Să observi și să analizezi detaliile compozițiilor, să te întrebi cu ce aparat a lucrat și în ce condiții a fost făcută fotografia, cât de mult a căutat unghiul și lumina potrivite, cât de mult contează instinctul în cazul unor instantanee (cum e celebra fotografie cu Jackie Onassis la funeraliile președintelui american), toate acestea devin părți dintr-un viitor traseu cultural, căci în mod cert îți vei dori să afli mai multe.

Fotografii în alb-negru sau color, toate redau din atmosfera momentului când au fost făcute. Poți să faci o analiză cu privire la modă și obiceiuri, să-ți dai seama cât de mult a progresat (sau nu) societatea în numai câteva decenii, să observi oamenii cu alți ochi și să realizezi puterea unui gest. Despre semnificație și semnificanț, cu alte cuvinte despre hermeneutica imaginii la Elliott Erwitt ar merita vorbit mai mult. Expoziția a fost deschisă în perioada 13 februarie – 17 mai a.c., iar în magazinul Fotografiska Stockholm se pot cumpăra albumul expoziției, dar și alte câteva titluri dedicate artei lui fotografice.

3. Michael, filmul. De două ori mi s-a făcut pielea de găină, iar la *Billie Jean* mi-am dat seama că filmul devine o radiografie a unei epoci, nu doar istoria unui star. Michael Jackson a intrat în lumea muzicii când rasismul făcea ravagii în SUA și nu e deloc întâmplătoare replica lui, când spune că el cântă pentru toată lumea, nu doar pentru negri și că nu vrea să fie trimis „în spatele autobuzului”. Replica asta mi-a adus aminte de *Viața mea la New Orleans*, volum în care Louis Armstrong Satchmo își povestește copilăria și adolescența, pentru că și el povestește despre urcatul în spatele autobuzului.

Relația cu un tată dominator și manipulator este prezentată dintr-un unghi, ciudat sau nu, favorabil tatălui, neînsistându-se foarte mult pe efectele acestuia asupra evoluției personalității viitorului star. Nu se pomeneste nimic despre faptul că acest tip de educație este specific unui anumite comunități religioase, unde obediența ține de firesc. Faptul că Michael reușește să se detașeze de tată (prea târziu, dacă mă întrebați) și să-și impună punctul de vedere ține și de noroc, nu doar de o conjunctură de factori care l-au ajutat să-și construiască o carieră unică de superstar.

O situație oarecum asemănătoare a fost și la Michael Jordan. În volumul *Michael Jordan. Viața* (apărut în traducerea românească în 2016), Roland Lazenby povestește detaliat despre cât de mult a pierdut Jordan din cauza tatălui său și care a fost prețul plătit ca acesta să fie astăzi unul din cei care au schimbat definitiv baschetul ca sport de echipă.

Când Michael își gândește melodiile care vor face parte de pe primul album solo, într-o discuție cu celebrul lui producător, Quincy Jones, este pomenit Prince. Asta mi-a adus aminte că atunci, în acei ani, eu eram fan Prince, niciodată n-am fost printre cei care ar da sume fabuloase pentru un bilet la show Michael. E aici, în această secvență de film, un început de istorie muzicală care se cere detaliată juniorilor, pentru că altfel nu înțeleg prea multe, cum nu cred că înțeleg nici de ce era atât de important MTV-ul ca post muzical de sine stătător în acei ani.

Despre Janet, sora lui Michael, nicio vorbă în film, semn că nici astăzi lucrurile nu stau foarte bine în familia Jackson, în schimb o vedem în câteva locuri pe La Toya, dar fără voce. *Michael*, regia Antoine Fuqua, încearcă să spună povestea lui Superstar. Dacă e bine

scrisă sau nu ține de fiecare spectator în parte.

4. Grand Prix Nova. În perioada 14-20 iunie 2026, Radio România a organizat a XIV-a ediție a Festivalului Internațional de Teatru Radiofonic Grand Prix Nova, dedicat inovației în creația de ficțiune audio. Oare câți dintre ascultătorii de podcasturi din România știu despre acest festival? Câți știu despre principiile de selecție ale participanților (care sunt din toată lumea) și câți sunt curioși să afle despre cum „se aud” ficțiunile audio într-un sală de teatru?

Ultimele ediții ale acestui festival s-au desfășurat în sala deja defunctului Teatrelli, o sală mică, care favorizează discuțiile directe cu artiștii și incită la dialog. Anul acesta, pe lângă producțiile selectate în concurs, au avut loc și dezbateri cu profesioniști pe teme privind viitorul producțiilor radio și rolul acestora în dezvoltarea culturală a viitoarelor generații. Duoul artistic austriaco-german Merzouga (Eva Pöpplein și Janko Hanushevsky), cu „Se întunecă cerul – Purat de cântecele de leagăn prin noapte” / „The air is darkening – Through the night with lullabies” a asigurat deschiderea ediției 2026 a acestui festival.

O alegere excelentă a echipei de producție, pentru că performance-ul live a pus în evidență nu doar puterea sunetelor și rolul ascultării active în formarea intelectuală a copiilor, dar și rolul cercetării culturale, eminamente necesară pentru dezvoltarea unei producții destinată să circule „on air”. Eva Pöpplein și Janko Hanushevsky sunt doi muzicieni cu pregătiri solide, care s-au folosit de toată educația lor muzicală pentru a pune în valoare „cântecele de adormit copii” pe care le-au cules din multe spații culturale și cărora le-au păstrat amprenta culturală specifică.

Cu o chitară bas și cu multe obiecte asociate acestuia, care au căpătat rolul unor instrumente muzicale și împreună cu sintetizatoarele folosite cu măiestrie, cei doi au creat o atmosferă unică, menită să transpună publicul într-o stare de ascultare greu de atins în alte condiții. Timp de mai bine de o oră, toți cei aflați în sală am uitat că eram în centrul unuiia dintre cele mai poluate fonic orașe europene, ceea ce o performanță în sine. Deloc în ultimul rând, ne-am adus aminte de cât de importantă este muzica în comunicarea dintre copilul mic și adulții din jurul său, pentru că rolul ei nu este doar educativ, ci și de liniștire, de calmare, căci muzica în primii ani de viață ai copilului contribuie în mod decisiv la asigurarea echilibrului interior și a stabilității emoționale.

5. Encyclopaedia Bannatica. Valori ale Banatului de la origini până la Imperiul Austriac, proiect cultural (și editorial) coordonat de Adrian Bădescu, din care a apărut primul volum, în interiorul căruia găsim date despre nu mai puțin de 110 personalități, se dovedește a fi unul din cele mai ample proiecte culturale din ultimii zeci de ani din România. Cu o grafică de excepție semnată de Sorin Bijan (portretele celor 110 personalități fixează definitiv în memoria vizuală a cititorului pe cei în cauză), *Encyclopaedia Bannatica* acoperă un mare gol de informații și repară multe din nedreptățile născute din neștiință. Banatul e o zonă multiethnică, în care comunitățile culturale au conviețuit de-a lungul timpului, fără să-și piardă identitățile, iar fișele celor 110 personalități confirmă acest lucru. Ordinea prezentării acestora este cronologică, iar verificarea notabilității s-a realizat după criterii științifice, astfel încât să fie înlăturată orice urmă de subiectivism. Pastori, preoți, francmasoni, oameni politici, scriitori, artiști și oameni care au contribuit decisiv la dezvoltarea economică a Banatului au parte de aceeași atenție, astfel încât după o simplă răsfoire începi să studiezi temeinic fiecare fișă. Contribuie la această cercetare aprofundată și așezarea în pagină a textului, excelent corelată cu cantitatea de informații avută în vedere. O istorie locală asupra căreia merită să zăbovim: dispar niște prejudecăți și ridicăm niște bariere importante din calea cunoașterii și a dialogului real intercultural.

Nona RAPOTAN

Teroriștii: manipulare și mistificare

Alexandru MANIU

Citind noua carte a lui Cătălin Ranco Pițu, gândul m-a purtat la un discurs devenit celebru în istoria Rusiei țariste. În urma înfrângerilor suferite pe front și a tensiunilor insurmontabile pe plan domestic, Duma rusească s-a reunit în noiembrie 1916 pentru a dezbată situația catastrofală în care se afla țara. În cadrul ședinței a luat cuvântul Pavel Miliukov, liderul Cadeților, care a trecut în revistă toate gafele colosale comise de administrația țaristă, întrebând de fiecare dată: „Domnilor, e vorba de prostie sau de trădare?” Concluzia discursului? Nici nu contează dacă prostia sau reaua voință au împins Rusia la marginea prăpăstii, căci efectele sunt aceleași.

Aceasta pare să fie întrebarea pe care fostul șef al Secției Parchetelor Militare și totodată semnatarul rechizitoriului Dosarului Revoluției o adresează autorilor studiului *Cine a tras în noi după 22* (2018), care susțin că la Revoluție chiar au existat teroriști și că aceștia făceau cu toții parte din structurile Securității, în speță USLA și Direcția a 5-a. Spre deosebire de celelalte două volume publicate de Pițu, *Ruperea blestemului - Revoluția Română din decembrie 1989* (2024) și *Mine-riada a început la Revoluție* (2025), unde s-a pomenit doar în treacăt de cei care fac apologia narativei livrate cu mult cinism de Iliescu, Voican Voiculescu, Brucan etc. începând cu după-amiaza zilei de 22 decembrie 1989, volumul de față renunță la mânuși și se ia de coarne cu taurul conspiraționist.

O bună parte a demersului lui Cătălin Ranco Pițu e dedicată demontării *Studiului* de care pomeneam mai sus, dar sunt vizate și cele două cărți publicate ulterior de aceiași autori, *Trăgători și mistificatori* (2019) și *Căderea unui dictator* (2022), însă în mai mică măsură, dat fiind că pornesc de la aceleași premise și nu aduc multe argumente noi. Abordarea fostului procuror e când neutră și chirurgicală, combătând argumentele prezentate de *Studiu* cu un număr impresionant de probe, când tăioasă și acuzatoare la adresa calității morale și intelectuale a autorilor *Studiului*, pe care îi acuză de omisiuni și distorsiuni, precum și de diletantism, ignoranță sau lipsă de sinceritate. Pe alocuri, cartea se citește ca o veritabilă *filipică*, probând umorul și talentele retorice de necontestat ale lui Cătălin Ranco Pițu. Cine sunt autorii vizați? În primul rând Andrei Ursu, fiul lui Gheorghe Ursu (arestat și ucis de Securitate în 1985), apoi Roland O. Thomasson (pe numele adevărat Richard Andrew Hall, fost consultant CIA, după cum se prezintă) și Mădălin Hodor, singurul istoric din acest triumvirat, care în ultimii ani s-a delimitat clar de anumite poziții apărute de ceilalți doi.

Consider că două întrebări se impun înainte de orice fel de analiză asupra textului: care este miezul polemicii și de ce ar trebui să-l privească aceasta pe românul „de rând”? Pentru a răspunde la prima întrebare, e nevoie de puțină contextualizare. În ciuda impresiei multor compatrioți că justiția în România „doarme”, speța crimelor de la Revoluție, atât înainte cât și după 22 decembrie, a făcut obiectul unor cercetări riguroase, care s-au întins pe mai bine de treizeci de ani. De la procurorii Romeo Bălan (pentru Timișoara) și Dan Voinea, care au instrumentat dosarele Revoluției, la Raportul Comisiei Senatoriale de cercetare a evenimentelor din 1989 (1990-1992 și apoi 1992-1996), care a fost desecretizat de-abia în 2016, și culminând cu rechizitoriul întocmit de procurorul Cătălin Ranco Pițu și echipa sa, dovezile au mers în bună măsură într-un singur sens: anume că nu au existat teroriști în adevăratul sens al cuvântului (vom vedea mai târziu de ce termenul în sine e problematic) și că majoritatea morților survenite după fuga cuplului Ceaușescu din 22 decembrie pot fi puse pe seama focului fratricid, ca urmare a diversiei create de liderii politici și militari ai noii puteri.

Ca atare, rechizitoriul întocmit a dat ocazia Secției Parchetelor Militare din Parchetul General să-i trimită în judecată pe Ion Iliescu, Gelu Voican Voiculescu și Iosif Rus pentru crime împotriva umanității. *Studiul* întocmit de Andrei Ursu et co., apărut (coincidență sau nu) tocmai în momentul în care Iliescu era trimis în judecată, încearcă să dovedească taman contrariul: anume că teroriștii au existat, că ei erau cu toții securiști, că au acționat, la nivel instituțional, după un plan bine-stabilit și că urmăreau readucerea lui Ceaușescu la putere.

Cât despre importanța polemicii, voi spune că Revoluția din 1989, cu amestecul ei de eroism și martiriu, descătușare și ranchiună, resetare morală și inevitabila continuitate a unor metehne comuniste, reprezintă mitul fondator al României post-decembriste. Este reperul suprem atunci când discutăm direcția, idealurile sau fibra morală a societății românești în prezent. Drept urmare, nu consider inspirată folosirea termenului de „mit” în subtitlu, pentru că sensul peiorativ al cuvântului deturneză o discuție necesară despre importanța mitului ca liant la nivel de națiune. Mai potrivit și mai sincer ar fi fost „minciuni și manipulări”. Tocmai de aceea, adevărul contează.

Deși studiez fenomenul Revoluției de mulți ani, nu mă consider nici pe departe un expert în domeniu. De aceea, e absolut necesar să trec lectura prin grila unor criterii de cântărire a probelor și argumentelor, lucru valabil pentru orice cititor dornic să arbitreze corect o polemică. De regulă, apelez la trei criterii, folosite adesea de istoricii Vechiului și Noului Testament pentru a determina gradul de acuratețe istorică a diferitelor pasaje biblice. Potrivit lui Bart Ehrman, unul dintre cei mai reputați istorici ai Bibliei, suntem mereu la granița dintre istorie și jurisprudență. Până la urmă, totul pleacă de la surse.

Acestea trebuie să fie cât mai numeroase, cât mai apropiate temporal de evenimentul discutat și, de preferință, să nu se contrazică. Un ideal greu de atins. Pornind de aici, cele trei criterii sunt 1. criteriul atestării independente (multiple), 2. criteriul diferențierii (cu cât mărturia intră mai mult în contradicție cu interesele celui care o depune, cu atât mai credibilă este) și 3. criteriul credibilității contextuale. Consider că orice cercetare documentară trebuie să cuprindă astfel de criterii.

Din nefericire, *Studiul* publicat de Ursu & co. nu pare să aplice niciun criteriu menit a testa teoria lor, ceea ce nu o separă cu nimic de orice altă teorie a conspirației lansată de diletanți și apărută cu ferocitate de fanatici și interesați. De pildă, din dosarul 1095/P/1991, care aduce multe argumente în favoarea tezei diversiei, autorii *Studiului* extrag o singură mărturie, convenabilă tezei lor, și nici aceea nu stă în picioare la o analiză mai atentă.

Dimpotrivă, Pițu invocă expertiza Direcției Parchetelor militare care au inventariat și au verificat armamentul din dotarea Direcției a 5-a a Securității, cea acuzată de autorii *Studiului* că ar fi tras în militarii MAPN și în civili începând cu seara zilei de 22 decembrie. Deși aveau tot interesul să demonstreze că din acel armament „au plecat gloanțele ucigașe”, experții Armatelor au fost nevoiți să admită că nu există dovezi în acest sens. Este un bun exemplu de aplicare corectă a criteriului diferențierii.

Și pentru a respinge criticile cum că „ar face jocurile Securității”, Pițu condamnă fără echivoc practicile poliției politice din România: „Nu cred că în istoria [noastră] a existat o organizație care (...) să se manifeste mai odios față de poporul român decât Securitatea, [care] a mutilat groaznic destinul națiunii române și a contribuit decisiv, printr-o conduită de tip viol, la alterarea mentalității colective a românilor...”

Încă și mai revelator pentru șubrezenia cercetărilor întreprinse de Ursu și Hall e mărturia lui Mădălin Hodor însuși, din 2024, moment în care s-a distanțat de anumite teze susținute anterior și, implicit, de ceilalți coautori ai *Studiului*. Mărturia lui e grăitoare: „Există

multă minciună cu privire la ideea că Securitatea singură (și nimeni altcineva) este responsabilă (de tragediile din timpul Revoluției n.a.) (...) această exagerare ducându-se dincolo de orice limită a obiectivității și bunului-simț istoric, în slujba unei agende personale dubioase...” (p. 274). E limpede din declarația lui Hodor, până la urmă istoric de profesie, că autorii *Studiului* pe care și-a pus și el semnătura au nesocotit orice criteriu metodologic din dorința de a-și dovedi teza.

Atât istoricii cât și procurorii de profesie știu că trebuie să țină cont de interesele și prejudecățile celor ce dau mărturie. Este motivul pentru care Pițu se ferește (cu câteva excepții de neevitat) să aducă în sprijinul tezei sale mărturie din partea foștilor ofițeri din conducerea sau din eșaloanele inferioare ale Securității.

Dimpotrivă, ipotezele sale sunt în bună măsură susținute de declarațiile participanților civili sau militari în subordinea MAPN. E vorba de un fond documentar fundamental de 3.000 de volume, însumând peste 500.000 de pagini. Cele mai importante mărturii vin tocmai din raportul Comisiei Senatoriale și din stenogramele aferente, care au fost desecretizate de-abia în 2016, ca urmare a demersului Secției Parchetelor Militare. Cine le-a secretizat? Ion Iliescu, desigur.

Care este concluzia Comisiei, exprimată fără echivoc de senatorul Valentin Gabriellescu? „Nu avem dovezi că a existat o organizație ocultă care, la comandă unică, a declanșat în întreaga țară o acțiune coerentă pentru restabilirea dictaturii”. De notat că autorii *Studiului* folosesc raportul Comisiei doar

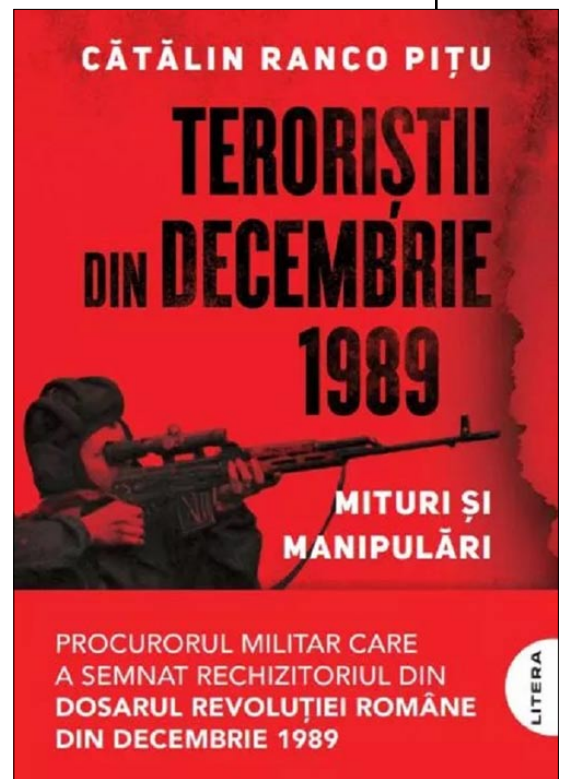
pentru a-i cita pe Virgil Măgureanu și Nicolae Militaru, doi dintre apropiații lui Iliescu și fermi susținători ai tezei „terorist-securiste”.

Una dintre potențialele probleme pe care le întâmpină cercetarea lui Pițu, raportat la criteriile menționate, e numărul mare de mărturii care atestă prezența unor persoane care ar putea trece drept teroriste. Capitolul 5, intitulat „Experiment”, rezolvă această problemă, arătând cum a fost manipulat / distorsionată percepția participanților la evenimentele sângeroase de după fuga cuplului Ceaușescu. E vorba de inducerea unei psihoze în masă prin intermediul unor articole de presă și al transmisiunii din studiourile Televiziunii Române.

Pe fondul fricii firești, provocate de turnura dramatică pe care au luat-o evenimentele, precum și al psihozei induse de Iliescu et co., e de înțeles de ce mulți martori/participanți au declarat că au văzut teroriști care „au deschis focul”. În fond, este o eroare terminologică, dublată de paranoia. Rechizitoriul lui Pițu demonstrează, cred, mai presus de orice tăgadă, că focul a fost eminentamente fratricid, între oameni care doar credeau că luptau cu forțe inamice, denumite generic și vag „teroriști”.

Aș vrea să subliniez această confuzie terminologică: în contextul Revoluției din decembrie, terorist era o etichetă conjuncturală, vizând mai degrabă acțiunile întreprinse decât afilierea politică (de pildă, până să se detoneze în mijlocul unei mulțimi de „necredincioși”, un terorist islamist este doar un jihadist, și atât).

Continuare în pagina 27

26

Poeme de
Gheorghe Vidican

peisaj hibernal

iarna care-mi hipnotizează privirea
e înconjurată cu sârmă ghimpată
nu intră nimeni nu iese nimeni
zăpezile au devenit narcisiste
îi împrumut mamei o scenă
de la derdeluş
într-un colţ umbrele noastre
se joacă de-a căsătoria
dintr-un borcan mîncăm murături
o karatistă se ia la trîntă cu gerul
mi-am descoperit un hobby
are forma trupului meu
se face că eram eu
cu părul despletit
cu ochii larg deschişi
îmi croşetez viitorul
nici îngheţul din nordul ţării
acolo unde se agaţă harta în cui
nu ucide visele copilăriei
doar tu clopotarul satului erai aievea
pe noi ne despart câteva ninsori.
Într-un gheţar prelucrez prin
broşare chipul mamei
citind din nicolae labiş

Hoţii de buzunare

prea mult au petrecut timpul
făcând umbrei mele
tratamente de călire şi revenire
la parametrii normali
pentru a rezista zilele ploioase
şi reci de toamnă
prea mult am neglijat studiul
neuronilor în derivă
al hoţilor de buzunare
au înverzit de fericire
când şi-au pierdut umbra la cazino
unde nimeni nu poate să le atingă
ochii goliţi de zâmbet
sinceritatea lor e răspunzătoare
de mersul trenurilor
nici un hoţ de buzunare
nu ar putea ucide
cu mâinile lui
o face prin interpuşi
cei mai mulţi dintre ei şi-au înfipt
acele de cravată în pielea creolă
a chelneriţei
apoi s-au călugărit
uitând jocul de poker
uitând cinele romantice de la cazino
au plecat aşa goi-puşcă fără remuşcări

harfa de iarbă

Poeme de Marian Victor Buciu

Viaţa la persoana a doua

1

Nu ai plecat. Ai mutat doar lumina
dintr-o cameră în alta.
Noi am rămas în camera veche,
căutându-ţi umbra pe pereţi.

Tu ai învăţat cum se spală o cană,
cum se închide o uşă,
cum se numără anotimpurile
într-o limbă care nu-ţi ştia copilăria.

Din când în când, un cuvânt românesc
îţi cade din buzunar.
Îl ridici, îl priveşti.
Nu-l rosteşti, îl pui la loc,
ca pe fotografia unui om
pe care l-ai iubit
şi nu trebuie trezit.

Nu ai vrut să fii uitată.
Ai vrut doar ca uitarea
să nu mai doară.

Ai schimbat aplauzele
pe foşnetul frunzelor.
Nimeni nu ştie că şi frunzele
au ritmul lor de spectacol.
Tu îl auzi, noi nu.

Țara aceea te strigă cu numele
de când zâmbeai în fața camerei.
Țara aceasta nu te strigă,
doar îți deschide dimineața.
Poate că aceasta este
cea mai mare libertate,
să nu mai fii obligată
să semeni cu tine.

Nu există o fotografie a femeii
care ai devenit.
Numai aerul îți știe chipul.
Numai oglinda
care nu povestește nimănui.

Ai rupt firul, dar nu l-ai tăiat,
el încă tremură între două continente,
ca o coardă pe care nimeni
nu mai îndrăznește s-o atingă.

Uneori, te apropii de ea.
Îți vine să spui ceva.
Nu spui. Știi că unele cuvinte
îmbătrânesc mai repede decât oamenii.

Te întreabă cineva: Cine ai fost?
Tu zâmbești, întrebarea ți se pare
mai bătrână decât răspunsul.
Și mergi mai departe,
cu pasul acela al oamenilor
care au înțeles că există
o dispariție mai blândă
decât moartea:
aceea în care continui să trăiești,
dar nu mai ceri nimănui
să-ți spună pe nume.

2

La vamă n-ai arătat pașaportul;
ai predat femeia care erai.
Vameșul nici n-a observat.

În fiecare dimineață îți lași
chipul pe clanța ușii
și ieși cu fața unei femei

pe care n-a văzut-o nimeni.

Păsările nu te recunosc.
Ele cunosc numai oamenii
care se întorc.
Tu ai plecat atât de departe
încât și depărtarea și-a pierdut urma.

Când plouă, cerul încearcă
să-ți scrie numele.
Îl ștergi cu mîneca, nu din tristețe,
din politețe, să nu afle ploaia
că ai fost cândva altcineva.

În dulap ții atârdate mai multe tăceri.
Pe una o îmbraci duminică,
pe alta, când îți este dor.
Cea mai veche are încă miros
de reflectoare stinse.

Noaptea, umbra ta merge singură
la cinema.
Se așază în ultimul rând.
Privește un film în care tu râzi.
La sfârșit, umbra rămâne
să vorbească cu ecranul gol.

Tu dormi.
Pe masa din bucătărie crește încet
o limbă română.
O uzi cu un pahar de apă.
Îi tai verbele uscate.

Primăvara face flori albe.
Nimeni nu le miroase.
Ai învățat să respiri pe dos.
Mai întâi expiri tot ce ai fost.
Abia apoi intră aerul.

Din când în când
îți probezi vechiul răs.
Nu-ți mai vine, îl împătorești
și-l pui înapoi, între două ierni.

Doctorii n-au un nume
pentru boala aceasta.
Copiii, dacă te-ar vedea,
ar spune simplu: uite, o femeie
care și-a pus sufletul
cu fața la perete
ca să se odihnească.

În fiecare an, America
îți mai adaugă un inel în trunchi.
România rămâne frunza
pe care n-ai desprins-o.

La bătrânețe, fotografia
începe să aibă grijă de tine.
Îți aduce scaunul, îți netezește
fruntea, îți spune: Odihnește-te,
de acum îmi amintesc eu.
Și într-o zi, fără să observi,
vei deveni atât de ușoară încât
fotografia din tinerețe va trebui
să te țină ea în brațe.

Ai trăit atât de departe
de propria poveste,
încât biografia ta a început să creadă
că este ficțiune.
Nu ai fugit din țară.
Ai fugit din persoana întâi.
De atunci trăiești
numai la persoana a doua,
ca și cum cineva te-ar chema mereu
fără să-ți spună numele.

Radu JÖRGENSEN

Când am ieșit prima dată din aeroport, în fierbințeala de la Atlanta, știam că nu știu. Și că va trebui să descopăr. Era un timp, greu de imaginat astăzi, când oamenii nu pretindeau că sunt familiari cu o mulțime de lucruri care le sunt de fapt străine. Ei nu-și tociseră încă amprentele pe ecranul unei jucării stupide care avea să înlocuiască și cabina telefonică și ziarul de dimineată. Era pace în mintea mea, deși se auzeau deja zgomote de tâmplărie: se pregăteau rafturile pe care să așez noile informații și impresii. Cele despre America.

Deși făceam tot felul de planuri, nu socotisem pe atunci că două decenii și ceva mai târziu aș putea avea șansa să sărbătoresc pe pământ american un sfert de mileniu de existență a Statelor Unite. Luat repede la întrebări, aș fi ezitat asupra datei exacte a semnării Declarației de Independență. Aș fi știut ziua, anul l-aș fi ghicit doar. Citisem despre Franklin și despre generalul Washington, dar nu-mi era deloc clar ce și cum cu John Adams, Thomas Jefferson și James Madison.

Aș pune mâna în foc că nu auzisem de corabia Mayflower și că nu aș fi știut să arăt pe hartă Cape Cod-ul sau să stabilesc corect când - între 1492, anul în care genovezul Columbus aruncă ancora în Bahamas, „descoperind” America, și 1776, momentul în care americanii și-au cerut independența - au fost puse bazele primelor colonii europene în Lumea Nouă.

Mayflower

... Cu vântul dinspre sud-est, navigau de-a lungul țărmului estic al golfului Cape Cod. Într-o corabie cu pânze fără roată de cârmă. Fără timonă! O sută doi oameni și doi câini, într-un spațiu claustrofobic de înălțimea unui copil de treisprezece ani, la puntea intermediară, închisă, a vasului Mayflower. Traversaseră Atlanticul în 65 de zile. Pelerinii.

Povestea Statelor Unite începe vrând-nevrând cu corăbii precum Mayflower, vasul cu pânze care i-a ajutat în 1620 pe cei care fugeau din țara lui James I și a bisericii anglicane să găsească Lumea Nouă. Singura așezare a coloniștilor europeni care rezistase până atunci pe noul continent, deși cu pierderi imense, fusese cea de la Jamestown, mult mai la sud, pe coastă, în teritoriul numit Virginia. Acolo își încercaseră norocul nobili și neguțători britanici mai înstăriți. Aici, în ceea ce avea să fie numită inițial Plymouth Colony, cei care urmau să debarce sub privirile compătimitoare ale marinarilor rămași pe punte, erau, mai ales, puritanii și familiile lor. Voiau să întoarcă credința la începuturile creștinismului, la timpul în care, după spusele lor, biserica nu o corupsese încă prin abuzuri și decădere.

Traversarea oceanului fusese aspră, corabia reparată din mers de mai multe ori, dar, când fuseseră lăsați în fine pe puntea de sus, la aer, văzuseră pământul făgăduinței. Nu ajunseseră unde planificaseră, la urile râului Hudson, vântul îi dusesese mai la nord, însă căpitanul Jones le garantase că peninsula pe care o zăreau, Cape Cod, urma să le ofere un golf tocmai bun de aruncat ancora. Înainte să coboare în barca ce urma să-i ducă spre prima explorare a țărmului, locuit doar de triburile Wampanoag și Massachusett, imigranții au compus și semnat acolo pe vas un simplu dar remarcabil document, o înțelegere care să-i lege pe unii de alții și să-i oblige să participe la bunăstarea viitoarei colonii – The Agreement Between the Settlers of New Plymouth.

Cele 13 colonii

Ceea ce, la fel, nu știam în acea primă zi la Atlanta, așteptând Greyhound-ul, era că pe la 1630, întreaga populație a coloniștilor europeni în America nu depășea încă două mii de persoane. După Virginia și Massachusets, au fost însă create rând pe rând, în decurs de mai bine de un secol încă 11 colonii. Două dintre ele, New Jersey și New York, olandeze, o alta, Delaware, suedeză. După 1664

toate au ajuns însă să aparțină coroanei britanice, fiind guvernate direct sau indirect de la Londra.

În anii premergători revoluției de la 1776, în coloniile taxate excesiv în numele lui George III, trăiau deja peste două milioane și jumătate de oameni, multe familii ajunse deja la a patra și chiar a cincea generație ca... americani. Trecuseră prin multe, separat și împreună, coloniștii: malarie, variolă, febră galbenă, recolte proaste, războaie cu triburile indigene și cu francezii. Forturi de apărare fuseseră înălțate de la Atlantic până la poalele Apalașilor. Trăiau cu frică, cu muscheta la capul patului și cu pistoalele cu silex în holstere și săculeții cu praf de pușcă în genți de piele agățate de șei, pe când galopau. Trăiau apărându-se, muncind și rugându-se. Copiii și-i dădeau la școli parohiale, comunitare ca și la „dame schools” ținute de domnișoare bătrâne sau de văduve cu bună știință de carte. În ciuda discriminărilor, specifice epocii, unele colonii se puteau lăuda spre mijlocul secolului XVIII cu o alfabetizare de peste 80% din populația liberă.

Atunci, în anii aceia de început s-au pus bazele școlilor superioare (devenite ulterior universități) recunoscute și invidiate azi în întreaga lume: New College (Harvard) 1636, Collegiate School (Yale) 1701, College of New Jersey (Princeton) 1746. Câțiva ani buni după ce am coborât din acea primă cursă Greyhound, într-o stație înconjurată de tufe spectaculoase de azalee, în Alabama, am ajuns, călătorind, să vizitez College of William & Mary. Instituție de învățământ cu imensă tradiție, situată în apropiere de Colonial Williamsburg, Virginia. Am pășit cu oarecare timiditate pe culoarele lui Wren Building, cea mai veche clădire în funcțiune a unei universități americane, datând de la sfârșitul secolului XVII, cu frică să nu fiu admonestat de Jefferson sau de Monroe, foști președinți ai Statelor Unite, cândva studenți acolo, că bocăn și deranjez cursurile. Deși numai așa, zic eu, cu șireturile bine înnodate la bocanci și un rucsac plin de cărți și carnete pe un umăr, poți înțelege America.

Inițiatori, semnatori și fondatori

Numărul corpurilor de bibliotecă pe care le-am asamblat pe mocheta primului apartament, la doi pași de campusul din Alabama, a început să crească pe măsură ce m-am mutat din casă în casă. Noile date și impresii despre America m-au făcut și mai avid de cunoștințe. Fiecare nouă, anuală salvă de artificii de la 4 iulie, mă anunța și mă anunță că trebuie să-mi reorganizez din nou biblioteca: primul raft cu lucrări despre America colonială s-a umplut demult și cărțile pe acest subiect și-au cerut loc pe alte rafturi, în detrimentul unora din alte domenii; monografiile celor numiți *Founding Fathers* (părinții națiunii americane) intercalându-se acum cu volumele de corespondență dintre ei, cu studii ale drumurilor, piețelor, orașelor, parcurilor și porturilor coloniale, cu relatări spumoase ale prietenilor, alianțelor și divergențelor primilor cinci președinți, (mult) înainte de a deveni președinți. Un militar de carieră de un devotament și curaj legendare, un avocat principal și tăios, un enciclopedist de sorginte renascentistă vorbitor a șase limbi, un diplomat pragmatic și fin cunoscător al sistemelor politice, și, în fine, un patriot vizionar întru separarea zonelor internaționale de forță. Unde și când în istoria lumii o republică — unde miroase încă a praf de pușcă și unde tablourile cu monarhul abia au fost date jos de pe pereți — a avut șansa a cinci președinți consecutivi care să respecte regula — pe atunci nescrisă — a părăsirii puterii după maximum două mandate? Întreb.

A celebra 250 ani de America, de existență a Statelor Unite, înseamnă în primul rând a-i celebra pe Washington, Adams, Jefferson, Madison și Monroe. Li se adaugă, pe alte rafturi, Samuel Adams, Benjamin Franklin și John Hancock, toți personalități puternice și intransigente. La fel ca și ceilalți (până la) 56 de delegați la Second Continental Congress care au semnat Declarația de Independență în sala verde la Independence Hall în Philadelphia. Culcând cărțile de pe o jumătate de raft, ca stivă, am mai făcut loc lucrărilor despre cele 13 delegații coloniale care au dezbă-

tut, pe față și în secret, declarația lui Jefferson — un tânăr de 33 ani, modest și de aceea cu mare efort convins de Franklin și Adams să o scrie —, influențându-se una pe alta și încurajându-se întru răzvrătire împotriva regatului britanic. Voturi preliminare s-au ținut pe 1, 2 și 3 iulie. Pe 4 iulie, documentul adresat de Jefferson regelui George III în termenii cei mai duri — ...*The history of the present King of Great Britain is a history of repeated injuries and usurpations, all having in direct object the establishment of an absolute Tyranny over these States* —, și care arunca în aer orice relație anterioară cu patria mamă, era adoptat.

Un salt în necunoscut

Atunci înființata republică americană, posesoare a cătorva corăbii comerciale transformate peste noapte în vase de luptă, urma să se angajeze împotriva celei mai mari puteri navale globale, cu ale ei 300 de nave de război puse la punct în detaliu și purtătoare a până la o sută de tunuri fie-

care. Milițiile populare, dezordonate la început, care aveau să mășăluiască sub numele de Continental Army, urmau să încerce să țină piept unei disciplinate armate regulate de Red Coats britanici, întărită cu peste treizeci de mii de hessieni, soldați germani profesioniști împrumutați prin tratate Marii Britaniei.

Un curaj la limita înconștienței alimentat de o răă sete de libertate i-a dus pe cei 56 de semnatori la acest salt în necunoscut, *A leap in the dark*, cum fusese numit în Pennsylvania Gazette în chiar primăvara premergătoare. Știu deci ce avea să-i aștepte provocând leul britanic, dar refuzaseră să creadă că soarta (și dreptatea) nu va fi de partea lor.

Evoluția ulterioară a Statelor Unite avea să dovedească de-a lungul ultimilor 250 ani că decizia lor fusese corectă. Țara născută în iulie 1776, cu independența câștigată mai apoi în cinci ani de lupte sângeroase, și democrația întărită de adoptarea și ratificarea unei constituții moderne la sfârșitul deceniului nouă, a ocupat mereu pe harta lumii poziția unei națiuni-de-partea-binelui. Asta urmează, de fapt, să serbăm peste câteva ore, când se crapă de ziuă, pe 4 iulie 2026. Aștept să se trezească casa înainte să bat cuiele în care să pun pe perete o reproducere de secol XX, primită aseară, a unei clasice picturi ecvestre semnate de Rembrandt Peale, cu George Washington înaintea decisivei bătălii de la Yorktown. Se anunță o zi fierbinte pe coasta de est.

Teroriștii: manipulare și mistificare

Urmare din pagina 25

Ursu et co. înțeleg asta, dar fac eroarea de a lipi eticheta generică de „teroriști-securiști”, rezultând de-aici în chip necesar că 1. toți teroriștii au fost securiști și că 2. Securitatea în sine, ca instituție, a acționat unitar, pe filieră ierarhică.

Ambele ipoteze sunt greu de apărât, întrucât exclud posibilitatea, plauzibilă de altfel, ca și alte persoane să fi acționat în chip „terorist”, chiar și fără voia lor, sau că anumiți ofițeri ai Securității proaspăt trecută în subordinea MAPN să fi acționat independent (din ură, teamă sau loialitatea orbească).

Ironie, ambele teorii, atât cea avansată de Ranco Pițu în rechizitoriu și cărțile sale, cât și cea a grupului Ursu, sunt teorii ale conspirației, întrunind toate elementele definiției date de Phillips și Elledge. Ambele vizează încercările unor

grupuri conspirative de a schimba cursul istoriei făcând eforturi să-și ascundă urmele. Singura diferență constă în valoarea lor de adevăr. Într-una din ele, Iliescu și acoliții sunt personaje pozitive care luptă eroic cu elementele fidele regimului. În cealaltă, sunt antagoniștii care inventează o amenințare fictivă, întruchipată de fiarele securiste, în combinezoane negre, cu arme speciale și gloanțe și mai speciale, pentru a poza în eroi ai neamului și a-i reabilita pe acei capi ai Armatei care au dirijat represiunea sângeroasă de la Timișoara, București ș.a.

De altfel, Ursu și-a asumat rolul detectivului singuratic, luptând cu sorți potrivnice în căutarea Adevărului tănuit, haină pe care autorii teoriilor conspirației o îmbracă încă din secolul al XII-lea, de când Thomas din Monmouth elabora teoria „uciderii ritualice” (*Calomnia sângelui*) a copiilor creștini de către evrei.

Pe undeva e de înțeles. Haosul și multitudinea posibilităților sunt greu de digerat. Mintea omului are nevoie de ordine și control. Însă insistența autorilor *Studiului* de a apăra *în întregime* informațiile prezentate atât în media cât și la nivel de comunicare militară, prin ordine, în condițiile în care contextul haotic era de natură să provoace dezinformări, chiar și neintenționate, e cu adevărat bizară.

Această obsesie descalifică în opinia mea întreg demersul lor. Omisiunile și distorsionările grave pe care le fac în alegerea și analiza probelor documentare nu poate fi scuzată. Vicierea metodologică e cât se poate de clară. Este ea intenționată? După cum spuneam și la început, citându-l pe Miliukov, este irrelevant: că vorbim de ignoranță sau reavoință, efectele nocive asupra Adevărului despre Revoluție în conștiința colectivă a românilor sunt aceleași.

Greve, sacralități șchioape și 52 de hertzi de singurătate

Daniela ȘILINDEAN

Dramaturgie sârbă contemporană, Tijana Grumić, Petar Mihajlović, Milena Bogavac, Milena Marković, traducere: Vesna Roșca

Seria: *Dramaturgi de azi*, coordonatoare: Ioana Anghel

După volumele dedicate dramaturgiei din Italia, Spania, Olanda, Cehia, Ungaria, Israel sau Estonia, ori după cele cu texte semnate de autori precum Samuel Beckett, Federico García Lorca, Jean-Luc Lagarce, Tiago Rodrigues și Wajdi Mouawad, Fundația „Camil Petrescu” propune un nou volum, de data aceas-

ta dedicat dramaturgiei sârbe. Demersul continuă linia coerentă și consecventă a Fundației de cartografiere și de traducere nu doar a unor texte, ci, prin ele, a unor tendințe actuale și a unor teritorii culturale. Focusul este acum pe patru piese extrem de diferite ca scriitură și tematică: *Cea mai singuratică balenă din*

Dramaturgie sârbă contemporană

Tijana Grumić
Petar Mihajlović
Milena Bogavac
Milena Marković
Traducere: Vesna Roșca

lume de Tijana Grumić, *Cronica clasei muncitoare* de Petar Mihajlović, *Districtul Jami* (Cea mai veche NAȚIUNE din lume) de Milena Bogavac și *Orfanul Simeon* de Milena Marković.

Deși deosebite ca factură, există câteva linii de forță care se întrevăd în toate paginile acestui volum, referitoare, pe de o parte, la violența prezentă în acțiuni și interacțiuni la nivel uman și național, iar de cealaltă parte, la polul opus – la poezie, frumusețe și resurrecție ferite de edulcorări, dar sabotate de tristețe, alienare și ironie. Lumile pe care autorii le creionează incită la analiză: au personaje sensibile, atent individualizate sau, dimpotrivă, „trase la indigo” – oameni de rând ce își duc existența ca rotițe în mașinăria sistemelor, în rutina relațiilor, măcinați de furie, de frică ori de boală, sau care, atunci când sunt excepționali, se pierd uneori în hățișul trivialității. Dacă unele situații sunt ușor recognoscibile, altele țin de teritoriul miracolului sau de cel al legendarului.

Cu *Cronica clasei muncitoare*, Petar Mihajlović scrie o piesă aproape cehoviană, cu personaje care își trăiesc măruntele destine, frânte brutal. Până și numele lor sunt generice (de exemplu: Muncitorul, Muncitorul 1-7, Politicianul). Se confruntă, de pil-

dă, Muncitorul și Directorul (acuzat de subalterni că se comportă în fabrică ca pe „moșia personală”). Textul folosește ca fundal o grevă a muncitorilor de la o fabrică de armament, iar cu această premisă ironia și cinismul nu se lasă prea mult așteptate. Politicienii taie panglici și țin discursuri sforăitoare. Muncitorii recurg la gesturi extreme – blochează străzi, se ceartă cu familia, fac greva foamei, își taie degetele (în *off*, vocea Crainicului actualizează scorul unui meci de fotbal). Totul culminează cu *Un muncitor îngroapă muncitori*, în ultima scenă a piesei: „Gata, trebuie doar să-i îngrop peăștia și am terminat...” În mod cinic și tragic, muncitorii rămân cu adevărat vii doar atâta timp cât își păstrează calitatea de opozanți. Absurdul situațiilor este trasat aici cu mână sigură de către autor.

În *Districtul Jami* (Cea mai veche NAȚIUNE din lume, Milena Bogavac recurge la personaje-fări – Bosnia și Herțegovina, Croația, Serbia – care își dispută teritoriile naționale și titluri de glorie, precum cel de „cea mai veche națiune din lume” sau „leagănul civilizației”, născute din nimic. Competiția absurdă, războiul și tragediile naționale colective sunt temele centrale abordate. Întreg textul beneficiază de umor de situație și de limbaj, creionând o societate superficială, ancorată în cuvântări naționaliste și artă patriotică susținute cu orice preț. Este prezentă propaganda politică și îndoctrinarea încă de la grădiniță, cu discursuri care mai apoi se vor reflecta în acțiunile adulților. Oamenii își trăiesc viețile raportându-se mereu la două repere: înainte și după războiul „ăsta de acum” (deja această raportare dă măsura extenuării și a repetabilității), într-o orbi-re extremă.

Grotescul atinge cote maxime în scena colectării sângelui pentru a decide întâietatea: cine a fost primul în acest spațiu? Cine are dreptul de a-și intitula teritoriul „al nostru”? Autorități, cercetători, clarvăzători – cu toții se alătură unei voci pe cât de fermă, pe atât de isterizată. E un mare circ, de altfel, așa că nu e de mirare că locul aflat în dispută devine, în mod ironic, un parc de distracții în care adresarea se mută parțial în engleză pentru a atrage vizitatorii, exact ca în cântecul de promovare din debutul piesei: „Parcul științific JAMI DC. / Cea mai modernă preistorie din inima Europei! / Districtul Jamena – rezervă your place/In the History of Human kind!/ Jami, Jami – it's so funny/It's so sexy when you're smart!”

O adevărată cacofonie în desfășurare, în perfect acord cu hotărârea de final: „Rezoluția ONU 19.25 declară extrateritorialitatea zonei Jamena care, prin această decizie, devine un district independent la granița dintre Serbia, Croația și Bosnia Herțegovina. [...] Consiliul Națiunilor Unite a decis să-l închirieze pe o perioadă de 99 de ani companiei Global Entertainment Company. Această companie transnațională își asumă obligația de a-i angaja pe viață pe toți locuitorii actuali ai satului Jamena”. O decizie corporatistă de divertisment care transformă limba personajelor în sunete primitive de tipul „ungh-uhhh”. Geopolitica și tragedia devin marfă de consum accesibile prin plata unui bilet de intrare.

În *Orfanul Simeon*, Milena Marković apelează la legendă și la mit, printr-o aluzie biblică: pe apă plutește un copil abandonat de mamă. Coșul ajunge într-un loc „uitat de lume”, ieșit parcă din timp, la o mănăstire cu călugări care se ocupă de creșterea sa.

Două lumi se ciocnesc, însă, rapid – cea sacră, plasată în opoziție cu cea laică –, ambele fiind animate când de iluzii, când de dorințe puternice de libertate. Personajul central, Simeon e descris cu trăsături christice, are părul lung și este o apariție care fascinează deopotrivă femeile și bărbații. Trece repede de la aura de sfânt la ipostaze obscene cu maximă adecvare în ambele.

Stilul prozaic capătă valențe biblice când Simeon revine la mănăstire după o relație pe care o descoperă ca fiind un incest – odată cu pierderea mamei devenite iubită. Urmează pentru el o autoizolare de zece ani – ca purificare și doliu. Finalul mizează pe surpriză, pe întorsături de situație, restabilind corespondențe între personaje și indicând iertarea și resurrecția, primejdia și miracolul, dar și învierea simbolică: Călugării deschid „o ușă în podea. / Se vede o lumină puternică / Amândoi cad în genunchi / Iese Simeon în haine aurite./Îi sărută picioarele.”

Cea mai singuratică balenă din lume de Tijana Grumić este cea mai poetică dintre piesele incluse în acest volum. Acțiunea se desfășoară pe verticală, incluzând, pe de o parte, adâncurile oceanului în care o balenă nu se poate adapta și nu își găsește semeni care să o sprijine (și-a pierdut părinții și nu poate dormi, știindu-se că „Ca să adoarmă, balenei albastre îi trebuie cineva/ care să înoate lângă ea în timp ce ei doarme”). Pe de altă parte, pe pământ, urmărim o familie disfuncțională (care își repetă, ca pentru a se convinge „Noi suntem o familie fericită.”), o iubire mai mult mimată și dorită unilateral de către Mamă decât autentică, și doi copii: o fetiță prea înțeleaptă pentru vârsta ei și un băiat care visează mereu la stele.

Fetița nu își dorește „să se facă nimic” când va fi mare și se stinge într-un spital în timp ce un clovn îi cântă un cântec trist. Băiatul devine astronaut – iată și legătura cu stelele –, de unde privește pământul și își aduce aminte de mama care nu mai râde și de sora care îi este, probabil, mai apropiată acum decât atunci când locuiau împreună. Singura figură cu adevărat solară rămâne cea a fetei; ea face legătura între spații (cel al pământului și cel al stelelor), în timp ce băiatul își mulează discursul pe cel al balenei, unind singurătatea din adâncul oceanului cu cea de pe orbita pe care navighează. Revederea mamei, după moartea surorii și plecarea tatălui este emoționantă.

După o întreagă țesătură de relații în destrămare, apropierea de mamă și de spațiul copilăriei e sfâșietor de frumoasă: „Ce e mai mare, cerul sau marea?”, replica pe care o rosteau frații atunci când erau mici și își negociau nevoia de afecțiunea și întâietatea. Piesa implică paralelisme și are o simetrie atent studiată, scenele se succed ca cei 52 de hertzi ai balenei care nu reușește să se facă auzită, să găsească indivizi din specia sa: „La știri spuneau că un astronaut/ de pe stația spațială/ a prins un semnal din ocean./ Semnalul era de la o balenă albastră./ Ceea ce e neobișnuit/ e că era la frecvența de 52 hertzi,/ mult prea slabă pentru cântecul unei balene albastre./ Fiind atât de joasă,/ frecvența de 52 hertzi a acestei balene albastre/ nu îi permite să se întâlnească cu alte balene din specia ei./ Și de aceea e singură.”

Trebuie menționată traducerea excelentă a Vesnei Roșca și, încă o dată, consecvența importantului demers al Fundației „Camil Petrescu” prin coordonarea colecției, Ioana Anghel. De asemenea, faptul că selecția textelor incluse în această antologie îi aparține criticului Slobodan Savić. Așa cum am arătat în rândurile de mai sus, volumul propune patru texte consistente, în care se oglindește lumea de azi în toate oglinzile sau cioburile desprinse din ele. Este vorba de tipuri de scriitură puternice, cu stiluri diferite, surprinzătoare, care provoacă cititorul cu o dramaturgie de calitate.

Opt broaște pentru dureri de spate

Dana CHETRINESCU

Din China vin, în ultima vreme, vești din ce în ce mai îngrijorătoare pentru europeni. Din unele, aflăm că tehnologia chineză a depășit-o pe cea germană și are jumătate din prețul acesteia. Din altele, că se vor deschide fabrici de mașini chinezești în Franța, în locul celor care nu mai pot să-și vândă propriile automobile. În fine, există și unele știri despre cum medicina tradițională se dovedește din nou mai spectaculoasă – dacă nu și mai eficientă – decât cea alopată. O bătrână din provincia Zhejiang, care nu a arătat niciodată încredere în doctori și spitale, a decis să continue pe această cale și atunci când durerile de spate au dat-o gata. În loc de algocalmin, infiltrații sau chirurgie cu laser, femeia a ales să mănânce niște broaște – și nu oricum, ci vii, săltărețe și orăcâind de zor în farfurie.¹

Poveștea chinezoaicei este atât de neverosimilă încât pare desprinsă din universul basmelor. Acolo, soluțiile miraculoase și leacurile magice joacă un rol esențial: sunt mijloace de vindecare, dar, mai ales, simbolizează intervenția supranaturalului în viața oamenilor obișnuiți. Cum să fim mai siguri că binele învinge răul, chiar și în situațiile cele mai fără de ieșire, dacă nu privind cum eroul mort de-a binelea, tăiat în bucățele, se ridică de jos, viu și nevătămat, după ce a fost stropit cu apă?

Sigur, nu este vorba de orice apă, indiferent de nivelul de pH, de modalitatea de îmbuteliere sau de branding, ci de apa moartă și de apa vie, ajutorul lui Harap-Alb în lupta cu Spânul. Acolo unde apa moartă unește membrele despărțite, apa vie redă viața și puterea. Dacă nu e apă, e o plantă. Iarba fiarelor face concurență serioasă apei vii: cu ea, eroul deschide lacăte, smulge lanțuri și eliberează pe oricine din cea mai neagră temniță. Este ceva reconfortant în aceste povești – ce e mai comun decât apa și iarba?

Însă, oricât de obișnuit ar fi leacul, el nu-și arată puterile miraculoase decât după ce eroul însuși se dovedește vrednic, carevasăzică, după ce pacientul trece printr-o probă inițiativă. Salvează un biet animal, ajută o bătrână, rezolvă o ghicitoare, urcă un munte. Apa vie și iarba fiarelor transmit un mesaj fascinant, foarte tentant, dar și un avertisment: orice boală, chiar și moartea au leac, însă doar prin acceptarea faptului că numai dreptatea morală poate restabili echilibrul lumii.

Astăzi, din învățătura apei vii și a ierbii fiarelor n-a mai rămas decât promisiunea recompensei imediate. De ce să se fi așteptat bătrâna ca broaștele să-i reducă presiunea pe discurile intervertebrale? Pentru că, în fața durerii, omul este dispus să creadă aproape orice. Nu mai contează nici că soluția este un amfibian cu pielea umedă și subțire. Broasca este, fără îndoială, unul dintre cele mai nedreptățite animale. Tot din basme știm că ea nu este doar o broască. Poate fi un prinț pedepsit, o prințesă ascunsă, o făptură care păzește izvoare fermecate. Ea trăiește și în apă, și pe uscat, stăpânind două lumi. Din această poziție privilegiată, omul a tras concluzia firească: dacă broasca poate face naveta între două medii de viață, ar putea la fel de bine circula și între boală și sănătate.

Dar slăbiciunea pentru broaște și slăbiciunea pentru medicamentul magic ar face bine să rămână în lumea basmelor. Acolo, broasca devine prinț și apa vie își face întotdeauna efectul. În realitate, apa vie se ambalează frumos, cu etichetă aurie și

capac sculptat manual. Costă o avere, însă poate fi obținută la un preț promoțional incredibil. Să ne grăbim, căci oferta expiră mâine la ora 23.59. Este bună pentru detoxifiere, alcalinizare și reîntinerește vizibil tenul, creând efectul Wow.

Însă, oricât de elegant ar fi ambalajul, leacurile din basme aveau o eleganță morală pe care promisiunile făcute la oră de vârf pe programul Teleshopping au pierdut-o iremediabil. Harap-Alb sau Făt-Frumos nu puteau aplica pentru un cod promoțional pentru a le fi livrată iarba fiarelor prin curier. Erau nevoiți să lupte cu zmeul, îngropați până la glezne, până la genunchi și apoi până la gât. Vindecarea venea din interior, nu de pe rețelele de socializare.

Asta nu înseamnă că medicina tradițională nu face doi bani. Timpul nu a dovedit încă dacă telefoanele mobile, mașinile electrice și centralele termice Made in China sunt mai bune decât cele occidentale pe care, încetul cu încetul, le falimentează. Medicina tradițională chineză se plasează probabil între mașina BYD, lăudată pentru capacitatea sa aproape miraculoasă de a oferi servicii premium la prețul la care mașinile europene nu oferă nici pachetele de bază, și păpușa de plastic Huangier, pe care ți-e frică s-o lași pe mâna copilului, ca să nu înghită vreo bucată detașabilă.

MTC are mai mult decât BYD și Huangier la un loc: vechime și eficiență dovedită atât istoric, cât și științific. Ea propune o abordare holistică a sănătății, în care corpul, mintea și mediul înconjurător sunt interconectate, urmărind nu să trateze efectele bolii, ci să îi prevină cauzele. Așadar, nimic rău în asta; dimpotrivă. Problema începe atunci când legenda este confundată cu studiul clinic și când orice afirmație capătă autoritate doar pentru că este foarte veche.

Și totuși, bătrâna cu broaștele nu este pur și simplu un personaj ridicol. Mai ridicol este sistemul de consum care produce pe bandă rulantă miracole la pachet. Putem înlocui broaștele vii cu cristalele mov, plasturii magnetici sau prafurile recomandate de un celebru călugăr sau de un profesor al cărui CV este de negăsit, dar care acceptă plata cu cardul. În fond, omul modern nu este foarte diferit de eroul din basm. Și el pornește să caute iarba fiarelor. Dar, în loc s-o caute peste nouă mări și nouă țări, el străbate un drum plin de cotituri prin hățîșul podcasturilor și clipurilor postate pe Tik-Tok de cei mai importanți influenceri ai zilei.

Ca și alte lucruri din lumea noastră, durerea și medicamentele care o tratează sunt globalizate. De la Marele Zid Chinezesc (situl arheologic, dar și magazinul cu 1001 chilipiruri) și până la Amazon (fluviul, dar și platforma de comerț electronic), găsirea unui remediu simplu pentru tot ce e imposibil de vindecat a devenit o preocupare la fel de febrilă, iar imaginația terapeutică a omului modern este aproape la fel de bogată ca aceea care a generat basmele din vechime.

La sfârșit, ar trebui să îndemnăm pacienții din toate țările să facă un gest comun: în locul unei sticlute fermecate, să accepte un elixir mult mai rar, spiritul critic. Este singurul leac pe care nu putem pur și simplu să-l înghițim pe nemestecate. Dar, spre deosebire de opt broaște vii, odată găsit, acesta nu provoacă nici dureri de stomac, nici halucinații de vindecare, ci doar o foarte sănătoasă neîncredere în minunile găsite pe toate drumurile.

¹ Libertatea.ro, 11 octombrie 2025.

Bătrîna și broaștele

Ciprian VĂLCAN

„O femeie în vârstă de 82 de ani din estul Chinei a șocat națiunea după ce a înghițit opt broaște vii, urmând un remediu popular pentru a-și trata durerile de spate, relatează publicația chineză South China Morning Post. Femeia a ajuns la spital cu dureri abdominale acute. Incidentul a avut loc la începutul lunii septembrie, când femeia, identificată doar cu numele de familie Zhang, a fost internată într-un spital din Hangzhou, provincia Zhejiang, din cauza unor dureri abdominale severe. „Mama mea a mâncat opt broaște vii. Acum durerea ascuțită o împiedică să meargă”, a declarat fiul ei medicului. Zhang suferea de mult timp de o hernie de disc și a auzit că înghițirea broaștelor vii ar putea ameliora durerile de spate. Crezând în această teorie, bunica și-a rugat familia să prindă câteva broaște vii pentru ea, fără a le dezvălui intențiile sale. După ce familia a colectat broaștele, toate mai mici decât palma unui adult, Zhang nu le-a gătit, ci le-a înghițit vii. În prima zi, a consumat trei broaște, iar în ziua următoare, încă cinci”. (*Libertatea.ro*, 11 octombrie, 2025).

Bunicuța Zhang iubise întotdeauna broaștele, crezîndu-le folositoare la casa omului, deși nu prea știa exact în ce fel. Dar cum ei îi plăcuseră întotdeauna poveștile, iar în povești era vorba aproape tot timpul despre broaște care făceau lucruri nemaîntîlnite și se transformau în oameni viteji și înțelepți, era convinsă că ființele acestea socotite îndeobște scîrboase trebuie că aveau rostul lor pe lume, căci altfel nu s-ar fi aflat cu siguranță pe fața pămîntului.

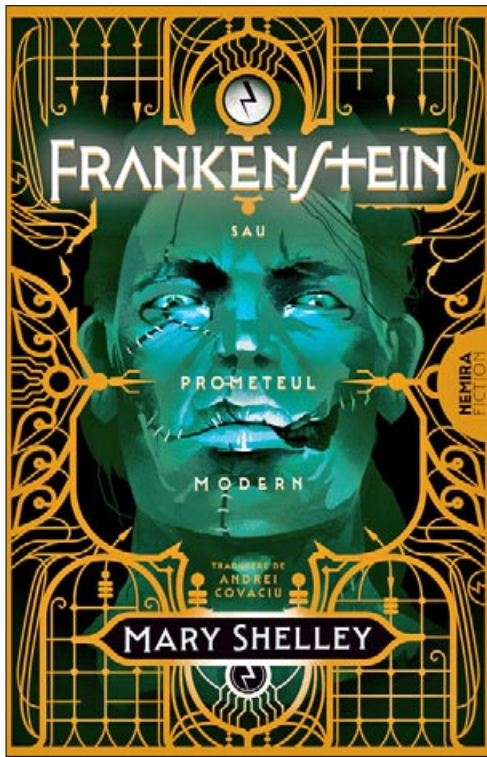
Așa că nu numai că nu le făcea nici un rău, nu le afurisea, nu le privea cu ciudă, nu le ponegrea în fața altora, ba le și dădea cîte o mînă de ajutor cînd îi stătea în puțință, gîndindu-se că nu se știe cînd va avea nevoie să i se întoarcă la rîndul ei binele. Iar, pe lîngă toate astea, era una dintre puținele femei care nu se pornea să suduie cînd broaștele începeau să orăcăie de parcă le apucase strechea, fiindcă ei i se părea că felul lor de a se auzi unele pe altele avea ceva din firea copiilor, iar ei țîncii îi fuseseră întotdeauna dragi la inimă.

Bunicuța Zhang își vedea de ale ei cu voioșie, așa cum făcuse de cînd se știa pe lume, fără să cunoască pizma ori întăritarea fără noimă, mulțumită că își văzuse mereu de rostul ei cum se cuvine și se bucurase de puterea de a le duce pe toate așa cum îi fuseseră date. Avusese un bărbat cumsecade ce nu ridicase mîna asupra ei, avea copii cuminți, avea nepoți cît să-i umple bătătura, ba chiar avea și ceva cheag ca să nu se plîngă de sărăcie și să poată ține sărbătorile așa cum cerea datina. Însă, de la o vreme, începuse să simtă niște junghiuri păcătoase în spate și tare se necăjea că pierdea din puterea de a-și vedea de treburile din ogradă. S-a sfătuit ce s-a sfătuit cu femeile din vecini, dar n-a dat cine știe ce parale pe spusele lor, fiindcă, încercînd leacurile pe care i le-au lăudat, n-a simțit pic de îmbunătățire, ba parcă se mișca și mai greu. La doctor nu avea de gînd să se ducă, fiindcă nu se pomenise nimeni din neamul ei care să fi făcut una ca asta, așa că răbda în tăcere și tare mai era amărită.

Într-o noapte, după ce abia ațipise, a avut impresia că aude orăcăit de broaște, deși era miezul iernii, așa că nu era vremea pentru așa ceva. A ciulit bine urechile și i s-a părut că sunetele scoase de broaște se transformă într-o melodie așa de frumoasă, încît ea începea să plutească și să se ridice deasupra casei și apoi chiar deasupra satului, iar oamenii nu erau decît niște mogîldețe fără putere pe care ar fi fost în stare să le zdrobească dacă i-ar fi trecut prin minte. Iar spatele n-o mai chinuia, se simțea tînără și plină de poftă de viață și abia se stăpînea să nu chiuie de bucurie. Cînd s-a trezit disde-diminează, n-a stat prea mult pe gînduri, l-a trimis pe mezinul ei să prindă cîteva broaște, spunîndu-i că-i sînt de trebuință pentru gospodărie. De îndată ce le-a primit, s-a ascuns într-un colț al bucătăriei și le-a înghițit dintr-o suflare, socotind că n-au cum să-i facă rău. Iar a doua zi, pentru că visase frumos în timpul nopții, a mai cerut alte cîteva și le-a înghițit și pe ele, plină de credința că va scăpa de dureri.

N-a fost așa cum s-a socotit bunicuța Zhang, a ajuns la spital plină de deznădejde, crezînd că i-a sunat ceasul, a stat departe de casă, pentru prima dată în viață, vreme de două săptămîni, dar chinurile prin care a trecut n-au făcut-o să-și piardă credința în puterea vindecătoare a broaștelor. Era sigură că, dacă ar mai fi răbdat puțin, durerile groaznice s-ar fi transformat în alinare, ar fi scăpat pentru totdeauna de durerile de spate, iar pînă și părul i s-ar fi făcut iarăși negru și bogat, așa cum îl avusese în tinerețe, fără să mai pună la socoteală că și-ar fi recăpătat și ținerea de minte de care fusese întotdeauna mîndră.

narrenturm

30 Cine e „monstrul”, de fapt?

Adina BAYA

Ultimii doi ani i-au adus actorului Jacob Elordi roluri centrale în două (re)ecranizări ale unor romane publicate în secolul al XIX-lea: Creatura din *Frankenstein* (2025), după Mary Shelley, și Heathcliff din *La răscruce de vânturi* (*Wuthering Heights*, 2026), după Emily Brontë. Deși cel dintâi poartă mărcile tradiționale ale romanului gotic, pe când al doilea aparține celui victorian, și deși într-unul Elordi interpretează un „monstru” și într-altul un om, adevărul e că cele două personaje au profiluri foarte asemănătoare. Ambele duc o existență marcată de respingere și marginalizare, dar tânjesc după afecțiune și ascund acest lucru sub o mască a violenței.

Ambele sunt privite ca niște „bestii” de cei din jur, iar în economia poveștii se află într-un triunghi relațional dinamic de tip „victimă-agresor-salvator” cu alte două personaje arhetipale: o figură paternă autoritară și agresivă, care le marchează începutul vieții, și o figură feminină atractivă și vulnerabilă – a se citi „frumoasă” inclusă la pachet cu „bestia” –, care aduce perspectiva unei relații imposibile.

Deși reflectă două viziuni regizorale diferite – *Frankenstein* poartă amprenta fantezist-tenebroasă a lui Guillermo del Toro într-o poveste în care „monstruozitatea” devine o oglindă a fragilității umane, pe când *La răscruce de vânturi* transformă romanul-sursă într-o intensă dramă pasională (la limita pornografiei, adesea) ce te fierbe la foc mic –, cele două roluri presupun un traseu narativ foarte asemănător. În amândouă cazurile, acesta ne dezvăluie transformarea personajului dintr-o victimă a figurii paterne într-un agresor, dar și potențial salvator al figurii feminine, situându-l permanent pe o graniță fină aflată între vulnerabilitate și răbufniri violente. Această tensiune dintre umanitate și „monstruozitate” face ca Heathcliff și Creatura să fie două dintre cele mai interesante provocări din cariera lui Elordi. Și, nu în ultimul rând, două dintre rolurile cu care a stârnit cea mai multă atenție.

Faptul că Guillermo del Toro a decis să adopte povestea scrisă de Mary Shelley la începutul anilor 1800 nu e neapărat surprinzător dacă ne gândim la vechile lui interese pentru personaje „monstruoase”. E suficient să vezi trailerul filmului *Fran-*

kenstein pentru a avea rapid flashback-uri din *Labirintul lui Pan* (*Pan's Labyrinth*, 2006) sau *Forma apei* (*The Shape of Water*, 2017), unde personaje fantastice similare au o poziție centrală. Și în vreme ce filmul nu dezamăgește din punct de vedere vizual, oferindu-ne rodul minunatei imaginații a regizorului mexican într-un thriller-horror fantasy cu decoruri și costume absolut fascinante, scenariul în sine nu prezintă neapărat revelații, iar întorsăturile narative ar fi putut fi fără probleme scurtate. Prin ce diferă această versiune de numeroasele adaptări anterioare ale romanului semnat de Mary Shelley? Prin spațiul oferit perspectivei „monstrului”. Deși încercări similare am mai văzut și în ecranizarea din 1994, cu Robert DeNiro în rolul Creaturii, cea de față are o tență mai bine definită de a echilibra perspectivele naratorilor.

După ce ne oferă povestea spusă din punctul de vedere al excentricului om de știință Victor Frankenstein, care creează o ființă dintr-un colaj de bucăți luate din cadavre și apoi reușește să îi dea viață, filmul dă șansa și Creaturii în sine să aibă rolul de narator. Iar asta deschide scenariului oportunitatea unei discuții despre marginalizare și dificultatea acceptării alterității. Cum e de așteptat dacă ai văzut alte filme ale lui del Toro, creatura fantastică nu e pur și simplu o prezență amenințătoare, un personaj negativ clasic de horror, ci un simbol al inocenței și al suferinței, în timp ce cruzimea aparține frecvent lumii oamenilor.

Cine e „monstrul”, de fapt? Creatura sau creatorul ei? Aceasta rămâne întrebarea fundamentală a filmului. Păcat că în abordarea ei, del Toro alege să meargă pe (lungi) căi bătătorite și adună în scenariu (prea multe) momente ușor de prevăzut.

E aproape inevitabilă comparația demersului lui cu cel mult mai curajos al lui Yorgos Lanthimos, care în *Sărmane creaturi* (*Poor Things*, 2023) se joacă cu aceeași idee a omului de știință excentric pe post de mic dumnezeu care controlează apariția vieții umane în laborator. În vreme ce *Frankenstein* are un aer ușor stătut de tragicism romantic și ne invită în mod relativ convențional să vedem Creatura ca pe o victimă a lumii în care e condamnată să trăiască, filmul lui Lanthimos propune o satiră acidă despre libertate, sexualitate și convenții sociale și își asumă riscuri considerabile pentru a nu răspunde cuminte așteptărilor.

Frankenstein, metaforă IA

Cristina CHEVEREȘAN

În 2018, *Frankenstein* împlinea două sute de ani. Astăzi, e necesară o notă: privirea aruncată în urmă dinspre 2026 aduce la suprafață aspecte, chei de lectură, abordări ieșite rând pe rând la suprafață în critica de specialitate și receptarea de către publicul larg, din unghiuri inexistente în conștiința publică și intelectuală la momentul apariției sau doar mai puțin discutate deschis. Școlile teoretice moderne și postmoderne au trecut cartea prin filtre definite succesiv de gen, clasă, (auto)biografie, politică, ideologie, ecologie.

De la revoluția industrială până la cea tehnologică, teama de celălalt, necunoscutul, neintegratul, neînțelesul, alienarea produsă de viață și – mai nou, am fi tentați să spunem, dar iată cât de vechi... – de inteligența artificială, traumele familiale, multi-generaționale și depresiile inerente, toate se regăsesc într-o oarecare măsură anticipate și integrate *in nuce* în jocul lui Mary Shelley.

De ce joc? Pentru că de fapt astfel s-a născut povestea terifiantului personaj care în roman nu poartă niciun nume, cu atât mai puțin pe cel al creatorului său, Victor Frankenstein, cu care a ajuns să fie identificat, totuși, în preluările și reinterpretările din cultura populară (unde nevoia de reprezentare vizuală a diferenței amenințătoare l-a adus pe scenă și ecran în mod repetat). La doar optsprezece ani, într-o seară ploioasă de vară elvețiană, Mary era provocată de Lord Byron la un concurs de scris povești ”de groază” la care aveau să participe el însuși, viitorul soț al tinerei, Percy Bysshe Shelley, sora ei vitregă și medicul personal al lui Byron, Polidori. De la panică și până de idei la povestirea timidă, conturată, pare-se, în urma unui vis, și apoi expansiunea în roman s-au scurs mai bine de un an și versiuni adnotate și supervizate de partenerul-scriitor.

Rezultatul avea să devină textul-cult ce reflectă o sumă de influențe artistice și filosofice importante și proiectează un amplu spectru propriu asupra audiențelor și studiilor ulterioare. Prefața la ediția Barnes & Noble din 2023 notează traiectoria personală a scriitoarei, marcată de evenimente nefericite, dar și predestinarea pentru excelență și durabilitate, menționându-i părinții reformiști (tatăl, filosof anarhist, mama, protofeministă)¹. Într-adevăr, de peste două secole, protagonistul-simbol, unul dintre cei mai celebri monștri ai literaturii mondiale, pe cât de înfricoșător, pe atât de înduioșător, se dovedește la fel de viu și de actual în contemporaneitate precum la început de secol XVIII. Chestiunea ar trebui, probabil, să ne îngrijoreze, fiind vorba de un *horror* menit să ridice semne de întrebare și exclamare la adresa evoluțiilor socio-mentalitare ale vremii și vremurilor, nu doar să capteze atenția prin ”senzații tari” și suspans bine dozat.

Deși acest tip de scriitură poate fi (și a fost adeseori) categorisit drept senzaționalism ori divertisment facil, povestea creaturii ce prinde viață din bucăți prin experimentul științific radical al unui tânăr excentric, perfect adaptată momentului publicării și preocupărilor dominante, e cât se poate de serioasă, iar autoarea – familiarizată de timpuriu cu bogăția de nuanțe a combinației de idealism și progresism ce străbătea Europa și America după marile revoluții. Dilemele cărora *Frankenstein* le dă glas și trup, precum și interpretările generate în timp, au traversat cu aplomb secolele ce au urmat. Ele stau dovadă nu doar unei scriituri inspirate, solide, bine articulate în genul său, ci și unor intersecții de substraturi etice, psihologice, critice și analitice ce depășesc intriga ofertantă în sine.

Perceput de mulți drept prim roman *science fiction* și capodoperă a genului, *Frankenstein* lansează un avertisment explicit, creativ despre pericolul de a te juca de-a divinitatea și a înfrunta ori de via cursul firesc al lucrurilor. ”Prometeul modern” al lui Mary Shelley surprinde drama unui Doppelganger problematic: un om de știință cu aspirații inovatoare și produsul lui scăpat de sub control intră în disonanță și conflict, cu rezultate tragice pentru toți cei implicați și apropiații lor. Aroganța sau naivitatea individului în luptă cu finitudinea pe care speră s-o anihileze prin cunoaștere provocatoare, ambiția și energia invențiilor venite să completeze tradiția sunt ecouri ale unui univers în schimbare. Trimiterile la John Milton și *Paradisul pierdut* sunt directe, nu necesită speculație: inițial inocent, ”demonul” creat de un demiurg exaltat se transformă în apariție de coșmar, dornică de răzbunare împotriva creatorului care a adus-o pe lume sub o formă grotescă, ce-i atrage respingerea inevitabilă și generalizată.

În prima parte a anilor 1800, o asemenea intrigă capta perfect *Zeitgeist*-ul și ilustra tendințele romantismului contestatar, intens, subiectiv, individualist, axat pe explorarea și înțelegerea sinelui, în dorința de a contracara autoritatea raționalismului și pragmatismului instituțional și comunitar. Scufundarea în tenebrele psihicului uman, investigarea chestiunilor tot mai presante referitoare la definirea identitară și moralitatea alegerilor existențiale pe care suntem obligați să le facem, meditația asupra temelor creației și căderii nu sunt mărci ale originalității autoarei britanice, nici revendicate ca atare.

Dimpotrivă, ele ”bântuie” la propriu o întreagă literatură gotică (și nu numai), pentru care *Frankenstein* rămâne punct de reper. Rescrisă, adaptată, reconfigurată mereu pentru a se face ecoul preocupărilor și anxietăților momentelor socio-istorice la care răspunde, aceasta continuă să găsească resurse de revigorare în prezentul tensiunilor coplesitoare.

¹ Introducere și note de Karen Karbiener

Tur de orizont

Între cele 200 de pagini ale *Convorbirilor literare* (nr. 6) sunt multe de citit cu atenție, mai ales că sumarul revistei e variat și conține cronici, recenzii, poezie, proză, eseuri, istorie literară, ba chiar și o poștă a redacției, rubrică importantă pentru autorii debutanți. Între cele citite cu plăcere este și dialogul dintre Davide Brullo și extraordinarul poet macedonean Nikola Madzirov, a cărui poezie ar trebui tradusă constant în limba română. Până atunci, recomandăm citirea acestui memorabil interviu prelucrat și tradus de Cătălina Frâncu. Iată o parte din răspunsul lui N.M. la întrebarea *La ce este martor poetul?*: „Dacă aş vrea să romantizez sau să ironizez, aş spune: poetul este aici pentru a mărturisii despre albul zăpezii. Totuși, cred că poetul este martor la imperfecțiunea obiectelor care dorm sub acei fulgi de nea perfecți sau poate la picăturile de sânge ale unui animal sau ale unui soldat rănit în zăpadă. Aveam optsprezece ani când au început noile războaie din Iugoslavia. Pe patul meu, politicienii de la putere au pus uniforme peste pijamalele inocenței. Un sistem politic a fost înlocuit cu altul. Ambele schimbări s-au petrecut în același timp, spulberând pereții de sticlă ai copilăriei mele și perdelele groase ale siguranței promise. Dintr-odată, autorii care se aflau pe listele de lecturi școlare au fost declarați dușmani ai statului sau clasici, ceea ce însemna un singur lucru: nimeni nu-i mai citea. A trebuit să tai singur cordonul ombilical, integrându-mă în cadrul mai larg al literaturii europene. De atunci, întreaga mea viață a devenit o evadare – dar nu o evadare de la ceva, ci spre ceva. Am mai multă încredere în cicatricile timpului de pe pielea noastră decât în ornamentele de pe uniformele noastre. Când soldatul este ucis, altcineva îi ia uniforma și aruncă toate fotografiile și scrisorile de familie din buzunare. Repet doar povestea strămoșilor mei care au fost nevoiți să-și părăsească casele din cauza războiului, dar au luat cu ei și cheia, o cheie care nu avea să deschidă decât porțile memoriei. Nu îmi port cheile cu mine când călătoresc. Limbajul a rămas singurul meu prag de certitudine. Îmi amintesc adesea cuvintele lui Charles Simic, născut într-o altă Iugoslavie decât cea în care am crescut, care spunea că a fi refugiat nu l-a făcut poet, ci l-a făcut genul de poet care este. Căderea Iugoslaviei și independența Macedoniei m-au învățat că niciun simbol de stat nu este etern – că toți leii, vulturii, stelele, sorii, frunzele pot zbura de pe steag ca o pungă de plastic în căutarea unui vânt mai puternic.” ● Revista *Euphorion* (nr.1/2026) dedică multe pagini poetului Ion Stratan, despre care scriu Ioan Radu Văcărescu, Adrian Alui Gheorghe, Ion Bogdan Lefter, Romulus Brâncoveanu, Romulus Bucur, Ligia Csiki, Elena-Corina Barbu, Gabriela Călin, Liana Dupont, Ioan Vintilă Fintiş, Adriana Petri, Eugen Petri, Costel Nedelcu, Radu Sergiu Ruba, Bogdan Lucian Stoicescu. ● Și fiindcă Stratan e un scriitor cu merită citit și recitit, iată unul dintre poemul sale importante: „S-a înecat Budha cu un/ bob de orez – spun bătrânii./ Binecuvântat fie Budha/ binecuvântat bobul, binecuvântați/ bătrânii./ Binecuvântate cuvintele care/ ne dau voie să vorbim despre/ moarte. Atâția prieteni am acolo,/ încât

nu știu dacă sunt/ mort sau sunt viu./ Visez uneori că istoria se repetă/ viața se repetă/ vorbele se repetă/ Alteori nu visez, ca un pumnal/ sfâșiind o mătase mă trezesc/ cu rouă pe piept./ Ca un cuțit, ca un pumnal/ strălucește gheața în inima/ mea./ Am iubit, am urât/ și n-a fost destul./ Unde ne duci viață/ Saturată de timp?/ Mă bucură copiii crescând/ Mă întristează bătrânii murind./ Aici stau, între două anotimpuri/ cu crucea pe piept și hainele/ Puse în rânduială./ Părul crește, unghiile cresc/ Dar n-am timp să observ asta./ Vinul trece, apele rămân/ Dar n-am timp să observ asta./ Viața trece, numai moartea/ rămâne. Dar n-am timp să/ observ asta.” ● Numărul 6 al revistei *Steaua* se deschide cu editorialul lui Ovidiu Pecican, „Filosofie transilvană în sec. al XVIII-lea”, continuă cu poeme de Cosmina Moroșan, Alice Valeria Micu, Marcel Lucaciu, Ioan Barb, Péter Demény, Cassian Maria Spiridon, Negoiaș Irimie, Carmen Doreal, Carmen Secere, Paul Cozlean, Gabriela Chiran, cu eseuri, cronici literare, muzicale și cinematografice, istorii literare și proză. Între semnatari, Traian Ungureanu, Gheorghe Glodeanu, Valeria Bîlț, Ionuț Costea, Adrian Lesenciuc, Virgil Mihaiu, Manuela Arion, Călin Vlasie, Mihai Țapu, Marius Chelaru, Cornel Nistea, Eugen Cojocar, Victor Cubleşan, Viorel Mureșan, Iulian Boldea, Ion Mureșan, Dan Breaz, Flori Bălănescu, Laszlo Alexandru, Leo Butnar, Cristina Boncea, Ioachim Kores, Andrei Cuș, Valentin Pența, Claudia Negrea, Vasile Spiridon, Vlad Moldovan. ● Numărul 26 al *României literare* e plin de oferte pentru cei interesați de film, teatru, arte vizuale, dar mai ales de literatură. Săptămânalul Uniunii Scriitorilor din România e un excelent barometru al vieții culturale de la noi, atent la noutățile editoriale, la scriitori, la evenimentele literare. Un astfel de eveniment e apariția, la Polirom, a volumului *Cele patru sinucideri ale Virginiei Woolf*, de Mircea Mihăieș, căruia criticul literar Răzvan Voncu îi dedică o cronică, din finalul căreia desprindem acest fragment: „... este o carte uluitoare, desigur. Știam demult cât de amplă este deschiderea bibliografică și interpretativă a lui Mircea Mihăieș, trilogia Joyce sau cartea despre Faulkner fiind adevărate monumente critice. Însă aici criticul nu s-a mulțumit să meargă pe căile bătorite de el însuși. S-a reinventat și, cu această ocazie, a creat o nouă modalitate critică, pe care n-am mai întâlnit-o la nimeni altcineva în cultura română de ieri și de azi. Este vorba de o cu totul neobișnuită hermeneutică narativă, în care interpretarea magistrală a semnificațiilor ascunse ale biografiei sau operei se face printr-un text scris de un mare prozator. Psihodrama se transformă într-un roman pasionant, care are în mod vădit ceva din tensiunea interioară a romanelor Virginiei Woolf însăși. Hermeneutica iese din literatură și pătrunde în culisele epocii și de acolo se întoarce la text, într-o relație care, deși strânsă, are toată larghețea mișcării unui mare roman de analiză psihologică. Avem în Mircea Mihăieș pe cel mai important critic literar al perioadei actuale. Păcat că se ocupă atât de puțin de literatura română.” Ne rugăm ca domnul Mihăieș să iasă din acest păcat prelungit. Amin! (A.P.)

Cronica mărunță

Anemone POPESCU

Numărul 13 al revistei 22, editată de Grupul pentru Dialog Social, face din nou proba faptului că nu e doar o platformă civică de neocolit, ci și un receptor cultural de primă mărime. ● Textul Magdei Cîrnei despre retrospective Dan Perjovschi, paginile de comentariu critic pe marginea unor cărți (Codruț Constantinescu, Serebela Ghițeanu, Doina Papp sau Cristian Pătrășconiu), incursiunea în lumea bibliotecilor de cartier (Alex Axinte, Alexandru Vârtej). Și cronica prin care Corina Șuteu elogiază, la capătul unei analize rafinate, de o competență fără rest, recenta punere în scenă a unei opere celebre, Lakmé, la Opera Națională din București. ● „Spectacolele lui Andrei Șerban din ultimii ani mi s-au părut mereu angajate într-o conversație profundă între ele. Nu este vorba despre o repetare a temelor, ci despre o reluare, de fiecare dată mai rafinată și mai vulnerabilă, a unor obsesii fundamentale. Iubirea și sacrificiul, singurătatea dragostei neîmpărtășite, splendoarea apropiierilor imposibile, dar și calitatea misterioasă, inefabilă și uneori feroce a sufletului feminin — toate acestea revin, ca variațiuni pe aceeași temă. Fiindcă deasupra tuturor e amprenta din ce în ce mai puternică a sensului căutării de sine, pentru a înțelege și a îmblânzi ariditatea lumii. ● În *Lakmé*-ul de la Opera Națională din București, densitatea emoțională capătă o formă aparent mai fragilă, dar nu mai puțin intensă. Délibes oferă o partitură seducătoare, melodioasă prin excelență, dar Șerban refuză să rămână în zona decorativului exotic. El explorează, ca de fiecare dată, fisura. În spatele frumuseții sonore și vizuale, spectacolul se construiește ca o meditație asupra imposibilității întâlnirii reale dintre lumi — nu doar între Orient și Occident, ci și între două moduri de a fi, două forme de sensibilitate, două tipuri de destin. ● Iar textele care dau revistei 22 dimensiunea unui angajament civic pot fi citite în întregime, cu maxim interes. Sunt luări de poziție incisive, care cartografiază terenul atât de accidentat al lumii politice românești și internaționale. Semnează Andrei Cornea, Armand Goșu, Andreea Pora, Raluca Alexandrescu, Tia Șerbănescu, Melania Cincea, Lidia Moise, Cristian Cămpăanu, Mihai Maci, Otilia Nuțu, Ciprian Cucu. Tot atâtea nume de prestigiu ale presei scrise din România, cărora așteptăm cu emoție să li se reallature cât mai repede colega noastră Brândușa Armanca. ● În numărul dublu al *României literare* (29-30) există numeroase pagini care nu ar trebui ratate. Dar coperta, mai exact, două titluri înscrise acolo, te acaparează și te trimit rapid în interiorul revistei. Ciudat, ambele

se leagă de ideea de moarte. E drept, din perspective diferite, dar nu mai puțin provocatoare. Întâi, transcrierea conferinței pe care Mihnea Măruță a ținut-o la Ateneul Român: „Despre lumea în care murim. Ce mai rămâne omenesc în urma Inteligenței Artificiale?” ● Și interviul pe care Cristian Pătrășconiu îl ia filosofului și scriitorului Andrei Cornea: „Societatea omenească este o comunitate a viilor și a morților”. Discuția pornește de la câteva fragmente din recenta carte a lui Andrei Cornea, apărută la editura Spandugino, *Povestea nemuririi*. „De aici, din ceea ce numesc falia fundamentală dintre conștiința interioară a nesfârșirii și experiența finitudinii, a morții și a mortalității tuturor lucrurilor (anunțată de boală incurabilă, de declin senil și degradare biologică), dar mai ales a semenilor, încă și mai mult a oamenilor apropiați de noi, a celor pe care i-am cunoscut și iubit, fiindcă înțelegem că soarta lor va fi, inevitabil, și a noastră”. ● Iată una din întrebări: „Cum e mai greu, mai dificil, mai periculos, mai riscant să trăiești / să trăim: cu ideea nemuririi la îndemână sau renunțând la ea?” Și răspunsul: „Nu cred că există cineva care să nu aibă această conștiință a nemuririi sau a nesfârșirii. Toți o avem. Cred că ține de natura însăși a conștiinței. Era o formulă la Epicur — noi și moartea suntem complet distincți. Când suntem morți, viața nu există, iar când suntem vii, nu există moarte. Asta se aplică și conștiinței. Nu pot să am conștiința că nu mai sunt. Ori sunt, ori nu sunt. Dacă nu sunt, nu există; neantul nu are conștiință. Pe de altă parte, conștiința apare în timp. Copiii nu au conștiința propriei mortalități sau imortalități. Când moare o pasăre sau o pisică, ei cred că pasărea sau pisica se duc undeva — și că se vor întoarce. De-abia mai încolo, încet-încet, se creează acest sentiment că ceva poate să dispară. Suntem construiți de la început în ideea aceasta: că lucrurile pot exista la nesfârșit”. ● Întrebare: „Având această „conștiință a nemuririi” la purtător, ne facem, de fapt, curaj?” Răspuns: „Da, ne facem curaj. În primul rând însă, încercăm să astupăm o fisură care e în noi. Pe de o parte, avem această conștiință a nemuririi — pentru că nu ne putem concepe altfel decât durând, decât existând —, iar pe de altă parte, tot ceea ce vedem în jurul nostru (începând cu apropiații, cu părinții noștri, cu bunicii noștri) ne asigură că, la un moment dat, toate se vor sfârși. Și că tot ce a fost cândva nu mai este și nu va mai fi niciodată. Trăim cu această ruptură ontologică, existențială pe care încercăm să o umplem, fiecare cum putem. Construind cultură, de fapt”.

download

Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș
Redactor - șef adjunct: Marcel Tolcea
Secretar general de redacție: Adriana Babeți

Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Dorian Branea, Mădălin Bunoiu, Cristina Chevereșan, Radu Pavel Gheo, Viorel Marineasa, Camil Mihăescu, Ioan T. Morar, Marian Odangiu, Cristian Pătrășconiu, Dana Percec, Vasile Popovici, Robert Șerban, Daniela Șilindean, Ciprian Vălcău.

Conceptie grafică: Sorin Stroe.
Design pagini revistă: Paul Crușcov.

Revista Orizont este indexată EBSCO și CEEOL.
www.revistaorizont.ro e-mail revorizont@gmail.com

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Strada A. Pacha nr. 1
telefoane: 0256294893, 0256294895
Marcă înregistrată: M/00166
Tiparul executat la S.C. DeaPrint S.R.L. București

ISSN 0030 560 X

**Ilustrațiile din acest număr îi aparțin
artistului vizual DACIAN ANDONI**

La Ciotat: Umbra lui Paul Celan

Ioan T. MORAR

Totul a pornit de la un mesaj trimis de doctorul cardiolog Bogdan Enache, cu care m-am cunoscut „online”, în timpul pandemiei, pe când el locuia și muncea în Monaco. Acum, de un an și jumătate, s-a „repatriat” la Timișoara. Dar între timp ne-am întâlnit și aici, în La Ciotat, când a vizitat orașul împreună cu soția sa. Avusesem o polemică pe tema doctorului Didier Raoult, polemică în care, evident, el a avut dreptate. Mesajul de acum era alcătuit din două pagini fotografiate, din cea mai nouă biografie a poetului Paul Celan apărută la Harvard, pagini în care se evocă șederea poetului în La Ciotat, o ședere de zece zile, în toamna lui 1954, la rezidența literară Rustique Olivette.

Paul Celan. Portret realizat AI

Pentru cei care aud acum prima oară despre Paul Celan, sau pentru cei care au uitat numele lui, iată câteva informații pe care le puteți găsi, de altfel, ca și mine, pe Internet:

Paul Celan (Paul Antschel) s-a născut la 23 noiembrie 1920 în Cernăuți, Bucovina, într-o familie evreiască germanofonă. Supraviețuitor al Holocaustului, în care și-a pierdut părinții (mama, internată într-un lagăr din Transnistria, a fost împușcată când nu a mai putut munci, iar tatăl a murit, în același lagăr de muncă din Transnistria, de epuizare), s-a stabilit la Paris din 1948, activând ca poet și traducător. S-a sinucis la 20 aprilie 1970, aruncându-se în Sena de pe Podul Mirabeau. Multilingv (vorbea fluent cel puțin șase limbi: germană, română, rusă, franceză, engleză, plus cunoștințe de idiș, ebraică etc.), a scris poezie mai ales în germană (limba maternă), dar a compus versuri timpurii și în română (perioada bucureștenă). A excelat ca traducător din franceză, rusă, engleză, română, italiană, portugheză și ebraică, redând peste 40 de poeți (Mandelstam, Rimbaud, Shakespeare, Valéry, René Char etc.) A avut prietenii literare intense: corespondență profundă cu Nelly Sachs, relație (literară și afectivă) cu Ingeborg Bachmann, legături cu René Char, plus amiciții la București cu Alfred Margul-Sperber, Nina Cassian, Petre Solomon. Prieten apropiat a fost și Isac Chiva (etnolog român), cel care l-a prezentat viitoarei soții, artista pariziană Gisèle Lestrangé – o ancoră artistică esențială.

Opera sa, densă, ermetică și inovatoare (neologisme, ritm muzical, intertextualitate), explorează trauma Holocaustului și limitele limbajului. Todesfuge („Fuga morții”) rămâne capodopera emblematică. Laureat al

Premiului Georg Büchner (1960), Celan este o voce unică a memoriei și rezistenței prin cuvânt.

Am început săpăturile digitale și am aflat că poetul și soția sa au fost de mai multe ori aici, în La Ciotat, cel mai lung sejur documentat fiind între 19 septembrie și 30 octombrie 1954, dar au revenit, pentru perioade mai scurte, locul părindu-li-se potrivit pentru odihnă și scris (Vă garantez că așa este!).

Villa Roustique Olivette, aflată la numărul 130, pe Traverses de la Haute Bertrandière, adică pe înălțimile La Ciotat-ului, nu a fost, de fapt, o rezidență literară deschisă, ci casa unui anarhist, destul de sulfuros, Daniel Guérin, parizian care avea o vilă de vacanță în Provence, ca orice om de stînga care se respectă. Iată o mică fișă a acestuia: a trăit între anii 1904–1988 a fost un intelectual francez radical, scriitor, istoric și militant anarhist revoluționar cu o personalitate dubioasă – pasională, explozivă și incomodă.

Născut într-o familie burgheză, a rupt definitiv cu originea sa și s-a dedicat luptei anticapitaliste, antiimperialiste și antiautoritare. A căutat o sinteză originală între marxism și anarhism („anarho-marxism”), apărând federalismul libertarian, autodeterminarea muncitorilor și eliberarea sexuală. Pionier al mișcării LGBT în Franța, militând pentru homosexualitate în rîndul „clasei muncitoare”. Este unul dintre semnatarii „manifestelor pro-pedofilie”. Unul din acestea a fost publicat în 26 ianuarie 1977 în *Le Monde*, unde îi găsim printre semnatari pe Gabriel Matzneff (autorul textului), Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir, Roland Barthes, Gilles Deleuze, Félix Guattari, Jean-François Lyotard, Louis Aragon, Francis Ponge, Philippe Sollers, Patrice Chéreau, Jack Lang, Bernard Kouchner și alții (aprox. 70). Al doilea, în ediția din 23 mai 1977, *Le Monde*, unde se adaugă alți intelectuali de stînga: Michel Foucault, Jacques Derrida, Alain Robbe-Grillet, Louis Althusser, Françoise Dolto, Jean Danet.

Cînd am spus despre Guérin că e sulfuros, mi-am cîntărit cuvintele. (Cînd mă gîndesc că o parte din semnatarii de mai sus erau foarte la modă cînd eram student și ne procuram cărțile lor „progresiste” pe sub mînă!)

Acum, că aveam adresa, m-am trezit dimineața devreme ca să nu prind vipia de iulie, și am mers la adresă, știind vag cam pe unde ar veni Vila. Anume într-un cartier de vile în stil provensal, o zonă liniștită, ferită de invaziile turiștilor. Vila de la numărul 130, pe Traverses de la Haute Bertrandière, o străduță șerpuită, e în principiu ascunsă de un gard. Se vede, însă, că e o construcție impunătoare, umbrită de copaci înalți. Vederea la mare e asigurată din câteva camere. Dar amenințată de cele 12 vile noi pe care la va construi un dezvoltator imobiliar, după cum anunță panoul din fața casei de vizavi. Acum e o reședință privată, destul de prăfuită, care a fost vîndută de urmașii lui Guérin, după moartea acaștă. Cum vechiul proprietar a fost bisexual, a avut o fiică din căsătoria cu Marie Fortwangler, o comunistă austriacă, latura anarhistă.

Din fericire, în timpul șederii sale în Vila Roustique, Paul Celan nu s-a amestecat cu ceilalți invitați, unii anarhiști, troțkiști și avangardiști. Se spune că era retras, scria mult, se plimba pe malul mării și pe stîncile din apropiere (Les Trois Secs), traducea, scria scrisori. A avut o corespondență bogată cu poetul René Char, care nu locuia chiar departe, în Isle sur La Sorgue, la cam o oră de mers cu mașina. Celan îl prețuia mult pe poetul francez, dar și invers.

Nu-l pot pomeni pe Char fără a reaminti modul în care a scăpat de la moarte, o nenorocire care l-a secerat, poate în locul lui, pe Albert Camus. Cei doi au avut o prietenie literară și umană excepțională, una dintre cele mai frumoase din literatura franceză, începută în 1946, după Eliberare. Amândoi fuseseră implicați în Rezistență. Char avea o locuință, cum am mai spus, la Isle sur la Sorgue, iar Camus tocmai își cumpărase o casă la Lourmarin, o comună provensală fermecătoare. Cei doi împărtășeau dragostea pentru Provence și valorile mediteraneene.

Pe 4 ianuarie 1960, și Camus și Char aveau bilete de tren pentru a se întoarce la Paris. Cum în zonă era și

Michel Gallimard (nepotul editorului cu același nume), Camus a ales să se întoarcă cu mașina lui. Dar pentru Char nu a mai fost loc, deoarece familia Gallimard avea bagaje multe și îi însoțea și fiica lor. Cu 100 de kilometri înainte de Paris, mașina a intrat într-un copac, iar Camus a murit în acest accident. Șoferul a murit și el câteva zile mai târziu. Soția și fiica au scăpat. Și a scăpat, pot spune așa, și poetul René Char.

Revenim la șederea lui Celan în La Ciotat, de unde se pare că a plecat să-l viziteze pe Char, așa cum și Char ar fi venit în La Ciotat răspunzîndu-i la vizită. A corespondat și cu prietenii lui Isaac Chiva, cu Petre Solomon și cu Pierre Moscovici (corespondență care uneori avea și fragmente în limba română).

Tot în timpul sejurului său mediteranean a conceput prima scrisoare către Martin Heidegger („Herrn Martin Heidegger, dem Denk-Herrn” - „Domnului M.H. Stăpînul Gîndirii), de a cărei filosofie se simțea atras, dar pe care-l întrista trecutul său nazist. Cei doi s-au întâlnit o singură dată, la cabana lui Heidegger din Pădurea Neagră (Schwarzwald). Celan venise la Freiburg pentru o lectură publică (24 iulie 1967). A doua zi, Heidegger l-a invitat la cabana sa din Todtnauberg. Au mers la plimbare prin pădure, i-a prin ploaia, au vorbit și Celan a semnat în cartea de oaspeți. Celan spera la o recunoaștere / regret explicit din partea lui Heidegger pentru angajarea sa nazistă (a fost rectorul universității din Freiburg în 1933, susținător al regimului). Heidegger nu și-a cerut scuze și nu a condamnat explicit Holocaustul. Întîlnirea a rămas ambiguă și dezamăgitoare pentru Celan. După care a scris unul din poemele sale cele mai cunoscute, pe care vi-l prezint în traducerea lui George State:

Todtnauberg

Arnică, floare-de-ochi,
licoarea din fântâna cu
zarul în stea,
În colibă, el, în carte
– al cui nume-a luat ea-n primire
`naintea celui al meu? –,
el, în această carte
înscriș, rîndul despre
o speranță, astăzi,
pentru al gînditorului, în
inimă, un cuvânt
sur-venitor,
fascină forestieră, nvălurată,
orhidee și-orhidee, pe rînd,
cele crude, mai târziu, la drum, limpezi,
el care ne-mpinge, omul,
el care ascultă, potecile pe jumătate bătute
în mlaștina înaltă, umezeală,
mult.

Așadar, începutul relației tensionate, stranie, un amestec de admirație și refuz, dintre Celan și Heidegger a avut loc pe înălțimile din La Ciotat, acolo unde, în vila cu vedere spre mare, l-a și citit intens pe filosoful german. Și unde i-a scris pentru prima dată.

Apoi, în toate șederile sale (al căror număr nu e menționat cu precizie nicăieri), a scris și a revizuit poezii semnificative, lucrînd la rafinarea limbajului său poetic, a citit poezie. S-a apropiat de limba și scena literară franceză, experimentînd formule și sonorități noi. Mediul marin și peisajul provensal au influențat unele imagini și motive (marea, pietrele, lumina), care apar în textele sale din acea perioadă.

Vă las cu un poem scris, în germană, desigur, în La Ciotat, și tradus de același George State:

Amintire

Piersicile, privește-le,
cum stau pe masă
în lumina de toamnă.
Și fructul, privește-l,
cum se face din nou străin
în mîna care-l ține.
Și eu, privește-mă,
cum stau aici,
în lumina de toamnă.
Și tu, privește-mă,
cum stau aici,
în lumina de toamnă.
Și mortul, privește-l,
cum stă în ochiul de migdală.